

ME

RÉGI-ÚJ
MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET // HUNGARIAN ARCHITECTURE

05
2018

A MAGYAR
ÉPÍTŐMŰVÉSZEK
SZÖVETSEGENEK
KULTURÁLIS
FOLYÓIRATA
1903-TÓL
CULTURAL
MAGAZINE OF
THE ASSOCIATION
OF HUNGARIAN
ARCHITECTS
SINCE 1903

+ UTÓIRAT // POST SCRIPTUM | XVIII. 101.

ÉPÍTÉSZELET AJÁNDÉKBA!

FIZESSEN ELŐ KARÁCSONYI AJÁNDÉKUL SZERETTEINEK, ISMERŐSEINEK A MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET FOLYÓIRAT 2019. TELJES ÉVFOLYAMÁRA JELENTŐS KEDVEZMÉNNYEL!

A régi-új Magyar Építőművészet az egész magyar kulturális élet egyik legrégebben fennálló, 1903-ban újtjára indított folyóirata, alapvető kordokumentum, amely Magyarországon egyedülálló módon, vezérfonalát üzleti szempontok helyett az építészeti minőség és a kultúra mentén fogalmazza meg.

Olyan átfogó képet ad a kortárs hazai és nemzetközi építészet eredményeiről, amely a szakma folyamatos fejlődésében, az oktatásban, a konkrét tervezői gyakorlatban és – az építészet hagyományainak megfelelően a műfajokat összefogó – általános vizuális műveltségben egyaránt iránymutató, illetve tájékozódást ad a szakmának és az érdeklődő szélesebb közönségnek egyaránt.

Ha **2018. december 31-ig** beérkezik az előfizetési jelentkezése, a teljes évfolyam 8.700 Ft-os ára helyett 6.600 Ft-ot kell fizetnie. A kedvezményes előfizetés feltétele, hogy a befizetés legkésőbb 2019. január 31-ig beérkezzen. Rendelését leadhatja itt: <http://webshop.meonline.hu>, vagy a szerkesztőség email címén: epitomuveszet@gmail.com

Boldog ünnepeket kíván: a szerkesztőség

Lechner a takarékoságot a méhek köztudott gyűjtőgető szorgalmának felidézésével úgy mutatta be, mint ami a természetben mindig is létezett, függetlenül az emberi társadalomtól és a kapitalista gazdasági berendezkedéstől. A szín pompás magyar népművészetet, népviseletet és fazekasságot idézte meg, hogy a postatakarékot olyan intézménynek mutassa be, amely létét a nemzet felvirágzásának köszönheti, és ehhez maga is hozzájárul. A budapesti Postatakarék nem volt „magyarabb” annál, amennyire bécsi testvére „racionális” volt. Mindkettő igen sikeresen és hatásosan fejezte ki építésze vízióját. Lechner hitt abban, hogy a nemzeti stílus a magyar árut versenyképesebbé teheti a világpiacon: „Ami pár év előtt csak sovinsztikus különcségnak látszott, az most más népeknél kialakult hasonló törekvések által szentesítést nyert. A nagy nemzetközi világverseny kényszeríti a népeket, hogy egyéniségüket, eredetiségüket, mellyel a világpiacon még érdeklődésre számíthatnak, minél jobban kifejllessék.” (Lechner Ödön: Önéletrajzi vázlat)

Moravánszky Ákos: Méhek és szegecsek, Századvég, Új Folyam / 11.

TARTALOM CONTENT

SZCÉNA // SCENE

- 3** Építészet Világnapja 2018 – Götz Eszter
Architecture World Day 2018 – Eszter Götz
- 5** Magyarország kincsei – épített örökségünk. A MÉSZ fotókiállítása
Hungary's Gems – Our Man-Made Heritage. Photo Exhibition by MÉSZ
- 6** A Budapesti Műhely és Kozma Lajos – Szegő György
The Budapest Workshop and Lajos Kozma in Múcsarnok – György Szegő
- 7** Robert Venturi 1925–2018 – Szegő György
Robert Venturi 1925–2018 – György Szegő
- 8** Kozma konferencia, Múcsarnok – Száva Pál
Lajos Kozma Conference, Múcsarnok – Pál Száva

TÉMA // THEME

- 10** A bölcs. Régi budai Városháza műemléki rekonstrukciója – Dévényi Tamás
The Wise. The Reconstruction of the City Hall in Buda, Budapest – Tamás Dévényi
- 16** Műemlékvédelmi bravúr. A szegedi zsinagóga külső megújítása – Szegő György
A Bravado of Heritage Protection. The facelifting of the Synagogue in Szeged – György Szegő
- 22** Kultúrtáji kapcsolódások. Állatkerti Látogatóközpont és Hotel Pangea, Nyíregyháza – Tuczai Rita
Associations of a Cultural Landscape. Zoo Visitors' Centre and Hotel Pangea, Nyíregyháza – Rita Tuczai
- 28** A hely szelleme. Láng Gépgyár Kultúrháza – harmadik generáció – Ulrich Tamás
The Local Spirit. Láng Machinery Plant Culture Centre – Third Generation – Tamás Ulrich
- 34** A helyére került. Váci Greens D épület, Budapest – Török Szabolcs Bence
Finding its Place. Váci Greens Building D, Budapest – Szabolcs Bence Török
- 38** Új identitás. GTC White House irodaház, Budapest – Okrutay Miklós
A New Identity. White House Office Block, Budapest – Miklós Okrutay
- 42** Kisvárosi lépték, nagyvárosi érték. Városháza, Törökbálint – Csontó Sándor
Town Scale, City Scale. Town Hall, Törökbálint – Sándor Csontó
- 46** Jövőbe vetett bizalommal. Nivegy-ház, Balatoncsicsó – Kiss Tamás
Trust in Future. Nivegy House, Balatoncsicsó – Tamás Kiss
- 50** Az ég kertje. Erdei kápolna, Pannonhalma, Szent Imre-hegy – Zsoldos Anna
The Garden of Heavens. Forest Chapel, Pannonhalma, St Emery's Hill – Anna Zsoldos
- 54** Hajnal a kéményen. Újragondolt fűtőház, Libčice – Botzheim Bálint
Dawn on the top of the Chimney. Boiler house, Libčice nad Vltavou (CZ) – Bálint Botzheim

UTÓIRAT // POST SCRIPTUM

- 57 Magyar Építőművészetért Érem 2018: Moravánszky Ákos – Ferkai András
Pro Hungarian Architecture Medal: Ákos Moravánszky – András Ferkai
- 60 Megújuló építészeti örökségünk – kincsek a jövőnek. A MÉSZ kiállítása a Várkert Bazárban – Latorczai Csaba
Our Renewing Architectural Heritage – Treasures for the Future. The Exhibition of MÉSZ the Castle Gardens Bazaar – Csaba Latorczai
- 62 A románcement regénye. A historizáló épületek homlokzatának anyagáról – Jeney András
The Triumph of the Roman Cement. Materials used on Revivalist Facades – András Jeney
- 65 Kozma Klasszik. A kiállítás megnyitászövege – Rostás Péter
Kozma Classic. Exhibition of Works by Lajos Kozma on the 70th Anniversary of his Death – Péter Rostás
- 67 Közép- és kelet-európai zsidó temetők. Klein Rudolf legújabb kötetéről – Szegő György
Jewish Cemeteries in Central and Eastern Europe. On the volume by Rudolf Klein – György Szegő
- 69 Co-housing: példák Bécsben és a közösségi együttélés lehetőségei Budapesten – Babos Annamária, Horogh Petra, K. Theisler Katalin
Co-Housing: Examples of Co-Housing in Vienna and the Potentials of Co-Habitation in Budapest – Annamária Babos, Petra Horogh, Katalin K. Theisler
- 77 Boldog város az okos világban. Városok az információs társadalomban – Barsi Boglárka
A Happy City in a Smart World. Towns and Cities in the Information Society – Boglárka Barsi

TERV // PLAN

- 81 Farkasverem. Farkaskutató központ – Kővári Csenge
Wolf Trap: a Wolf Research Centre – Csenge Kővári

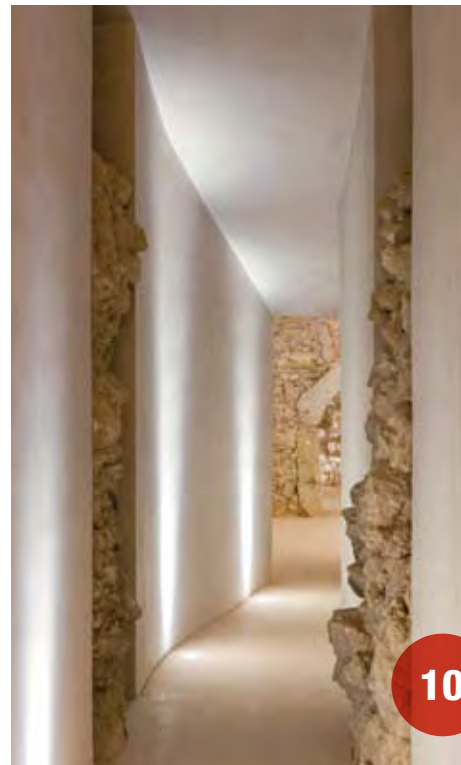
PASSZÁZS // PASSAGE

- 83 3h_3 ház, FUGA – Götz Eszter
- 84 Mario Botta szent terei, Locarno – Szegő György
- 86 Rejtett történetek. Az életreform-mozgalmak és a művészetek, Múcsarnok – Götz Eszter
- 88 The Uncommon Walk: AA Visiting School, Budapest – Zsoldos Anna
- 88 Építési terület. Architecture Uncomfortable Workshop – Zsoldos Anna
- 89 Mario Merz: Igloos, Milánó - Botzheim Bálint
- 90 A sebesség filozófusa. In memoriam Paul Virilio – Botzheim Bálint
- 91 Bonta János (1921–2018)
- 91 A rajz ereje, FUGA – Zsoldos Anna
- 91 Közös modern? 20. századi középületek Győr-Moson-Sopron megyéből
- 91 Országos Főépítészeti Konferencia, Kaposvár
- 92 Hírek, díjak, kiállítások, pályázatok
- 93 Lapszámunk építészeti
- 96 Lapszámunk szerzői

HELYREIGAZÍTÁS

ELŐZŐ, 2018/4. LAPSZÁMUNKBAN A LUDOVIKA SPORTCSARNOK TERVEZŐ ÉPÍTÉSZEI KÖZÜL SAJNÁLATOSAN KIMARADT BORBÉLY ANDRÁS, CSÍZY LÁSZLÓ ÉS KELEMEN BÁLINT NEVE. A HELYES TERVEZŐI LISTÁT A MEONLINE.HU OLDALON KÖZZELJÜK. UGYANEBBEN A LAPSZÁMBAN A DIÓSGYŐRI STADIONNÁL TÉVESEN JELENT MEG PERNESS NORBERT FOTOGÁFUS NEVE. AZ ÉRINTETTEKTŐL ÉS AZ OLVASÓKTÓL MINDEZEKÉRT ELNÉZÉST KÉRÜNK.

BORÍTÓN A RÉGI BUDAI VÁROSHÁZA REKONSTRUKCIÓJA LÁTHATÓ, ÉPÍTÉSZ: SZABÓ LEVENTE
FOTÓ: DANYI BALÁZS

10

28

Építészet Világnapja 2018

Építészek Háza, 2018. 10. 01.

SZÖVEG TEXT: GÖTZ ESZTER

KRIZSÁN ANDRÁS, FEKETE GYÖRGY ÉS CSAPO BALÁZS AZ ÉPÍTÉSZET VILÁGNAPJÁN. FOTÓ: NEMES BETTINA

Az UIA, az építészek nemzetközi szövetsége minden év október első hétfőjén ünnepli meg az Építészet Világnapját. Ezen a napon az építészet társadalmi szerepére hívják fel a figyelmet világszerte az építészek. A Magyar Építőművészek Szövetsége több szakmai szervezettel közösen az idén is az Építészek Házában rendezett egész napos programsorozatot a nagyközönség számára is nyitott szakmai rendezvényekkel, kiállítás megnyitókával és díjátadókkal.

A délelőttöt sajtóbeszélgetés nyitotta, melyen Krizsán András, a MÉSZ elnöke ismertette a szövetség legfrissebb híreit és beszámolt az AIA EC (Amerikai Építészek Intézetének Európai Tagozata) és a MÉSZ között lezajlott találkozókról, a szakmai tapasztalatcseréről, valamint a két szervezet között megszületett együttműködési megállapodásról. Carsten Hanssen, az AIA EC elnöke részletesen ismertette az együttműködés irányait és céljait. A sajtóbeszélgetés további részében a Magyar Építész Kamara, a

Budapesti Építész Kamara, az Országos Főépítész Kollégium, a Kortárs Építészeti Központ és az Építészetért Alapítvány képviselői beszéltek a Világnap, illetve az októberben kezdődő Építészet Hónapja programjairól.

Délután dr. Hajnóczy Péter, a Magyar Építész Kamara elnöke, Csapó Balázs, a Budapesti Építész Kamara elnöke és Krizsán András, a MÉSZ elnöke köszöntő beszédei után megnyílt az Építész Mester Egylet Mesteriskolájának XXV. ciklusára felvételt nyert hallgatók pályázati anyagából készült kiállítás, és átadták a 2018. évi MÉK-MÉSZ Diplomadíjat. A Kós Károly teremben bemutatkozott a Magyar Művészeti Akadémia Építész Tagozatának kiállítása, melyet Fekete György, az MMA tiszteletbeli elnöke nyitott meg. A reprezentatív válogatás izelítőt ad az Építőművészeti Tagozat szélesebb tevékenységéről, bemutatva nem akadémikus köztestületi tagjait és legfontosabb munkáikat.

A Világnap kiemelt eseménye volt a Magyar Építőművészetért Érem ünnepélyes átadása, melyet a MÉSZ elnöke ebben az évben dr. Moravánszky Ákos építésznek, építészet-

történésznek, a zürichi ETH professzorának adott át. (Ferkai András laudációját az Utóiratban olvashatják – a szerk.) A díjátadó után dr. Moravánszky Ákos előadása következett (ennek szövegét lapunk következő számában közöljük – a szerk.) A programsorozatot az Oláh Kálmán trió koncertje és fogadás zárta.

ARCHITECTURE WORLD DAY 2018
ARCHITECTS' HOUSE, OCTOBER 1ST, 2018

The UIA, which is the international association of architects, celebrates the Architecture World Day on the first Monday of October every year. On this day, architects and other professionals do their best to draw attention to the social role of architecture. The Association of Hungarian Architecture organised the whole-day events in co-operation with several other professional organisations in the Architects' House open to the public with programmes for the professionals, such as the exhibition opening and awards ceremony.

Magyarország kincsei – épített örökségünk

A MÉSZ fotókiállítása, Várkert Bazár, 2018. 08. 28. – 09. 09.

SZÖVEG TEXT: MÉSZ

Augusztus végén a Magyar Építőművészek Szövetsége fotókiállítást rendezett a Várkert Bazár rendezvénytermében az elmúlt években megújult műemlékekről, az épített értékekkel való gazdálkodásról.

A tárlaton bemutatott műemlékek mindegyikének felújítása az utóbbi évek eredménye. A válogatásban látható többek között a megújult Várkert Bazár és a Vigadó épülete belső tereivel együtt, a Parlament látogatóközpontja, számos budapesti és vidéki történelmi épület, várak, kastélyok, középületek. Magyarország gazdag és fordulatossá vált történelme igen változatos és egyedi műemléki örökséget hagyott a jelenkorra. A Magyar Építőművészek Szövetsége feladatának tekinti, hogy méltó módon bemutassa megújult műemlékeinket, elsősorban történelmi épületeinket, tereinket, és Budapest ismert értékei mellett a vidéki Magyarország műemlékeire is ráirányítsa a szakmai és az általános érdeklődést. Krizsán András, a kiállítás kurátora és Szabó Krisztina projektigazgató az összeállítással arra is felhívták a figyelmet, hogy az épített örökség védelme nem csupán a városkép és az építészeti örökség fontos része, hanem a vidékfejlesztés és a turizmus szempontjából is kiemelt jelentőséggel bír, nyelvi korlátaink miatt az építészet a magyar kultúra legjobb és legkézzelfoghatóbb közvetítője és látható szimbóluma. A kiállított fotókon – melyek Batár Zsolt és Bujnovszky Tamás fotóművészek munkái – látható ikonikus épületek szinte mindegyike a külső megújulás mellett új tereket is kapott, így falaik között a magyar kultúra sokfélesége, a társművészetek alkotásai is megtalálhatók. Budapest után a tárlat a világ számos nagyvárosában bemutatkozik, többek közt Sanghajban, Athénben, Omanban és Rómában.

NÁDASDY-KASTÉLY, NÁDASDLADÁNY, FOTÓ: BUJNOVSZKY TAMÁS

HUNGARY'S GEMS – OUR MAN-MADE HERITAGE PHOTO EXHIBITION BY MÉSZ, VÁRKERT BAZÁR, AUGUST 28TH-SEPTEMBER 9TH, 2018

At the end of August, the Association of Hungarian Architects organised an exhibition of photos recording recently facelifted historic monuments and the economization on our man-made values in the events hall of Castle Gardens Bazaar. This selection presents, among others, the renewed Bazaar itself as well as the Vigadó in Pest, including their in-

teriors, the visitors' centre of the Houses of Parliament, several historic buildings in both Budapest and the countryside, ranging from historic castles to public buildings. The photos on display show iconic buildings, each of which has been enriched with new spaces besides their exterior facelift. As a result, they host a wide variety of Hungarian culture, including art pieces of applied and associated arts. After Budapest, the exhibition tours several cities of the world, such as Shanghai, Athens, Oman and Rome.

A Budapesti Műhely és Kozma Lajos

Műcsarnok, 09. 05. – 12. 02.

SZÖVEG TEXT: SZEGŐ GYÖRGY
FOTÓK PHOTOS: BUJNOVSZKY TAMÁS

70 éve hunyt el Kozma Lajos, a világ-hírű építész-iparművész, grafikus és pedagógus. Tisztelegve a kiváló alkotó előtt, a 2018-as Kozma-émlékév keretében a Műcsarnok, az Iparművészeti Múzeum, a Magyar Építészeti Múzeum és a BKSzC Kozma Lajos Faipari Szakgimnáziuma együttműködésében nagyszabású programsorozat indult, amelynek célja Kozma sokszínű munkásságának, komplex tervezői attitűdjének bemutatásán keresztül a művészeti (szak)képzés, a kézműipari tradíciók jelentőségének hangsúlyozása. A programsorozat kiemelt rendezvénye a Műcsarnokban megrendezett Kozma Klasszik kiállítás.

Kozma Lajos korai építészeti és grafikai munkáit a Kós Károly munkásságában hangsúlyossá lett népies szecessziós törekvések jellemezték. 1911-től Kozma három éven át dolgozott Lajta Béla mellett, majd 1913-ban megalakította a Budapesti Műhelyt, amelynek célja a lakásművészet megújítása volt. Az általa tervezett bútorok jellegzetes karaktere az 1920-as években „Kozma-barokk” néven vált fogalommal. A harmincas években – kortársaihoz hasonlóan – stílusa letisztult, a modernizmus irányvonalába illeszkedő épület- és enteriőrtervezés felé fordult, olyan kiváló munkákat hozva létre, mint a budapesti Átrium ház vagy a Lupa-szigeti nyaraló. Grafikai és tervezői életműve mellett kiemelkedő szerepet töltött be a hazai iparművészeti szakképzésben és építész képzésben is: az Iparrajziskolában, az Iparművészeti Főiskolán és a Műegyetemen is oktatott. Nemzetközi szinten korának egyik legtöbbet publikált magyar építész, pályafutása alatt mintegy 70 hazai és külföldi szaklap ismertette építészeti, enteriőrművészeti és grafikai munkásságát, melyek elméleti tevékenységével együtt óriási hatással voltak a kortársak iparművészetére.

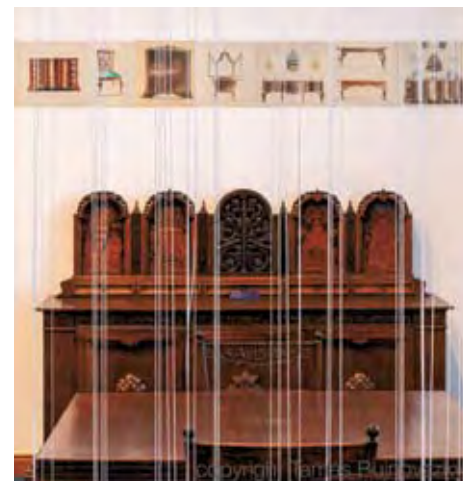
A tárlat az életműnek a szélesebb közönség által eddig kevésbé ismert részére fókuszál: a Kozma alkotói pályájának alakulását meghatározó és hírnevét megalapozó Budapesti Műhely működését, illetve ezzel párhuzamosan végzett grafikus- és könyvművészeti tevékenységét mutatja be.

A Kozma vezetésével 1913-tól 1919-ig működött Budapesti Műhely egyedülálló vállalkozás volt a múlt század elejének Magyarországon, amely az igényes kézműipar megtartásával a hazai art deco kiemelkedő darabjait hozta létre. A Budapesti Műhely elsősorban bútorok kivitelezésre szakosodott, de készített és forgalmazott egyéb lakberendezési tárgyakat, lámpákat, tükröket, lakástextíliát is – valamennyit Kozma tervezte. A rendkívül igényes megmunkálású berendezési tárgyak az ő alkotói egyéniségét hordozva a reneszánsz, a barokk, az angol neoklasszicizmus, illetve a biedermeier bútorkultúra elemeit a magyar népművészet tradicionális motívumkincsével ötvözték.

Kozma ez idejű grafikai munkásságának jelentős része a gyomai Kner nyomdával való szoros szakmai kapcsolatban született.

A nyomda 1916-tól sorra adta ki Kozma rajzaival illusztrálva kortárs szerzők írásait és a Kner Klasszikusok sorozatot, de a közös munkában született meg a Kner nyomda egyedülálló tipográfiai sorozata is. A tárlat kísérőprogramjaként a Kozma Lajos Faipari Szakgimnázium több alkalommal kreatív workshopot tart a Műcsarnok tereiben. A programsorozat kiemelt rendezvénye a Műcsarnokban Kozma Klasszik kiállítás.

(Rostás Péter megnyitó szövegét lásd az Utóirat rovatban – a szerk.)

**THE BUDAPEST WORKSHOP AND LAJOS KOZMA
MŰCSARNOK, BUDAPEST,
5 SEPTEMBER – 2 DECEMBER 2018**

It has been 70 years since the world famous architect, applied artist, graphic designer and educator Lajos Kozma passed away. To honour this exceptional creator, as a part of the Kozma Commemorative Year in 2018, Kunsthalle is launching a major series of programmes in conjunction with the Museum of Applied Art, the Hungarian Museum of Architecture and the Lajos Kozma Woodworking Vocational School at the Budapest Complex Center of Vocational Training (BKSzC), which sets out to highlight the importance of artistic (vocational) training and traditional crafts by showcasing Kozma's diverse oeuvre and complex design philosophy. One of the highlights of the series will be the exhibition entitled Classic Kozma. The Budapest Workshop and Lajos Kozma.

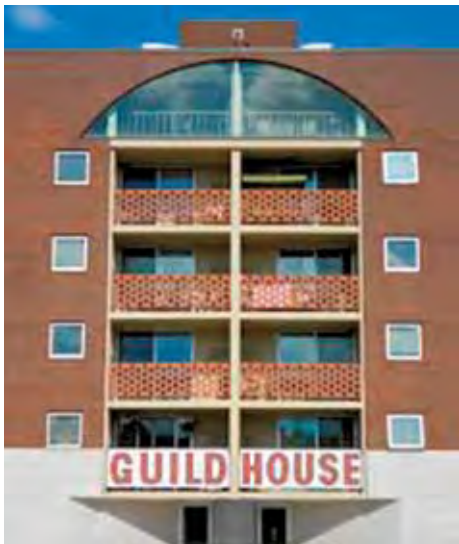

Robert Venturi

1925–2018

SZÖVEG TEXT: SZEGŐ GYÖRGY

Korosztályom talán első meghatározó modernitáskritikai impulzusát Robert Venturi *Összetettség és ellentmondás az építészetben* (Corvina, 1986) című könyvének tételei jelentették

GUILD HOUSE, PHILADELPHIA, 1964

Ebben azt állította Mies van der Rohe „a kevesebb több” mottójának persziflázsaként: „a kevesebb unalmas”. Az olasz bevándorlók gyermekeként született és a Princetonn diplomázott építész 1954-ben kétéves ösztöndíjat kapott Rómába. Az ott szerzett élmények nyomán hazatérve már a hatvanas években támadást intézett a szerinte megfáradt modernizmus amerikai gyakorlata ellen. Az egyetem után Louis Kahn asszisztenseként dolgozott. Említett elméleti főműve 1966-ban jelent meg, és óriási hatással volt a következő két-három évtized kortárs építészetére.

A philadelphiai Guild House (1964) oszlopai, köríves ablakai programépületként fricskázták a modernista építészetet. Ugyanitt az egyik amerikai alapító atya, Benjamin Franklin egykori háza alá telepítette annak múzeumát (1976), felül az épület éleinek

A LONDONI NATIONAL GALLERY BŐVÍTÉSE, 1991

beton rajza, mint plasztika, nemzetközi híró építésszé tette. A Franklin Court szimbolizmusa és humora iskolateremtő erővel hatott, a kísérletezés visszatért a megmerevedett modernizmus praxisába. A londoni Cityben a National Gallery bővítése botrányt kavart 1991-ben – mára el sem képzelhető a Picadilly Venturiék posztmodern ál-klasszicizmusa nélkül. Feleségével, Denise Scott Brownnal közösen jegyzett épületei és közéleti szerepvállalása alapján 1991-ben Pritzker-díjat kapott. Hamarosan katedrát is kapott a Yale és a Harvard építészeti fakultásain. Az amerikai építészetben Philip Johnson, Charles Moore vagy Robert Graves, az európai posztmodernben Rem Koolhaas és Ricardo Bofill architektúrája jelentették a legerősebb folytatást.

A kelet-európai rendszerváltásban az irányzat elaprózódott és kritikai hatás helyett a kritika céltáblájává vált. Venturi 93 évesen, 2018. szeptember 20-án hunyt el – ezzel egy korszak lezárult.

FRANKLIN COURT, PHILADELPHIA, 1976

ROBERT VENTURI 1925–2018

Born as a child of immigrating parents from Italy, he got his degree in architecture and thus received a two-year grant in Rome in 1954. Enriched with experiences there, he returned to his country, and in the 1960s launched an attack against the American version of Modernism which he rated as exhausted. After his university studies, he worked as an assistant with Louis Kahn. His chief work, Complexity and Contradiction in Architecture was published in 1966, and exerted deep influence on contemporary architecture in the next two or three decades. His Philadelphia-based Guild House (1964) has columns, round-arched windows to provoke Modernist architecture as a programme building. He seated the museum of Benjamin Franklin beneath his house (1976), with the lively sculptural tracery of the buildings contours in concrete, which earned him world-fame. In 1991 he received the Pritzker Prize. The most prominent American architects in his wake are Philip Johnson, Charles Moore or Robert Graves, which in Europe it is the post-Modernist architecture of Rem Koolhaas and Ricardo Bofill that show his influences.

Kozma konferencia

Múcsarnok, 2018. 10.08.–09.

SZÖVEG TEXT: SZÁVA PÁL

FOTÓK PHOTOS: MAGYAR ÉPÍTÉSZETI MÚZEUM

A Múcsarnokban 2018. szeptember 4-én nyílt meg a *Kozma Klasszik – a Budapesti Műhely és Kozma Lajos* című kiállítás. Létrehozói ezzel tisztelegnek és emlékeztetnek a 20. századi magyar építészet és bútorművesség nagy polihisztor alakjára, munkásságának egyik kiemelkedő „epizódja” felidézésével. A Kozma-emlékvé keretében, a kiállításhoz kapcsolódóan október elején kétnapos, nyilvános tudományos konferenciát rendeztek.

A találkozón összesen húsz előadás hangzott el. A tárgyban elmélyült tudású előadók által a hallgatóságra „zúdított” anyagot – e sorok írója a két nap során 33 oldalnyi vázlatos feljegyzést készített – itt részletesen ismertetni lehetetlen, nem beszélve arról, hogy a professzionálisan összeállított képi és videófilm-anyagokat itt bemutatni nincs mód. Az alábbiak – vállalva a szubjektív válogatást – csupán figyelem felkeltő villantásoknak, emlékeztetőknéknékin tekinthetők.

Az első napi előadások Kozma Lajos tevékenységével és az ún. Kozma jelenséggel foglalkoztak, az életmű kronológiai sorát követve. A Kozma jelenséget többféleképpen közelíthetjük meg, ezek közül néhány fontosabb:

- Kozma építési útja, amely a kezdeti barokkos tömeg- és homlokzatalakítástól, majd a szecesszió ihlette épület- és homlokzatformálástól vezetett a népi motívumokból építkező ornamentális díszítmények kidolgozásáig, alkalmazásáig, egészen a „Kozma-modernig”, amely bár közel állt hozzá, nem követte szolgáiban a Bauhaus elveit.

- A legkisebb részletig megtervezte nemcsak az adott épületeket, hanem a bútorokat, berendezési tárgyakat is. Tervezési munkáit – a maga idejében még nem széles gyakorlat-

nak számító módon – előzetes elemzéssel, a következő sorrendben kezdte meg: funkció, életmód, anyagi lehetőség.

- Korai, a barokk stílust felidéző, majd sajátos ornamentális elemeket tartalmazó bútorai, egészen a későbbi, a modern célszerűséget szem előtt tartó mobíliaikig a 20. századi magyar bútorművesség kimagasló alkotásai.

- Irányt mutató jelentőségű volt a grafikai és könyvtervezői munkássága.

- Jelentős iparrajzi és formatervezői oktatási tevékenysége és ezzel összefüggésben intézmény szervezési munkája.

Szakmai útjából két kezdeti fejezetet emelek ki. A fiatal Kozma, már építészként, párizsi képzőművészeti tanulmányairól hazatérve 1911-ben dolgozott Lajta Béla irodájában. Közös munkájuk a Martinelli téri fajszenz burkolatú ház, majd később a Vas utcai gimnázium homlokzati tervei. Ebben az időben készült Kozma terve alapján a Rózsavölgyi Zeneműbolt elismerő visszhangot kiváltó belső kialakítása. 1913-ban alapította meg a résztvevő bútorműves, asztalos és kárpitos mesterek által szövetkezeti formában működtetett Budapesti Műhely Lakásberendező Vállalatot. A Műhely számára a Szabadság téri Deutsch-palota földszintjén alakította ki az

akkor rendkívül újszerűnek számító bemutató termet. Ennek portálját 1994–1995 folyamán Dévényi Tamás építész irányításával hitelesen helyreállították.

Az előadások kitértek többek között Kozma és követői „újhistorizmusára”, Kozma húszas évekbeli művei kapcsán a neobarokk vagy art deco kérdésre, valamint kereskedelmi építészetére. A harmincas évekbeli, modern tervezési és építési elveit a Havas-villa elemzésén keresztül ismerhettük meg. Végül átfogó jegyzéket kaptunk Kozma épületeinek többnyire szomorú utóéletéről. A „modern” sérülékeny, az utókor, a használók nem értékelik, védettsége általában nem biztosított.

A második napi előadások a design és a vizuális kultúra mai helyzete és oktatása kérdéseivel foglalkoztak. Hangsúlyozták a „kézzel gondolkodás”, a rajzi és manuális munka fontosságát, a robotika korában az emberi és a kézműves tevékenység új, illetve visszatérő lehetőségeit.

A jó szakoktatás, művészettel nevelés pedagógiai jelentősége: „Hogyan legyen győztes a gyermek a szakoktatásban, avagy ne öljük ki az alkotás örömét a tanításból!” A gyermek egy kicsomagolásra váró kincs. A manuális készségek fejlesztése, a hagyományos

technológiai fogások megismerése, majd az önállóan elkészített tárgy feletti öröm személyiségfejlesztő hatása óriási. Ugyanígy a közösen végzett, élményt adó munka hihetetlenül nagy kompetenciafejlődést eredményez.

Kozma mindössze 64 évet élt, emellett pályafutását mindkét világháború megakasztotta. E sorok írója, a késői – talán nem sze-

rénytelen titulussal – pályatárs, építész számára döbbenetes az a szerteágazó, komplex, szellemileg és mennyiségét is tekintve hatalmas szakmai teljesítmény, amit rövid és sokszor zaklatott életében Kozma létrehozott.

A Kozma konferencia lebonyolítása, színvonal és a jelentős érdeklődés bizonyítja, hogy érdemes építészeti tudományos tanácskozásokat rendezni. Kívánatos lenne a konferencia anyagát legalább digitálisan hozzáférhetővé tenni.

LAJOS KOZMA CONFERENCE MŰCSARNOK

The conference associated with the exhibition titled Kozma Classic – The Budapesti Workshop and Lajos Kozma focussed on the rich and versatile oeuvre of the architect. The lectures presented his career starting with the years he had spent with Béla Lajta's studio to his time in Budapest Workshop, his significant graphic pieces to the so-called Kozma Baroque merged with Art Deco, as well as his highly spectacular Modernist style mansions, retails, tenement houses. The second day of this programme was devoted to the training of architects which had always been a very important topic for Kozma.

A kétnapos Kozma konferencián elhangzott előadások:

- Csáki Tamás: Kozma Lajos tevékenysége Lajta Béla építészirodájában
- Branczik Márta: A Budapesti Műhely bemutatóterme a Szabadság téren
- Kulányi Erika: Építész az ütegek mögött. Kozma Lajos, a Monarchia katonája
- Horváth Hilda: „A hét mese” – Kozma Lajos grafikái
- Katona Júlia: Kozma oktatói tevékenysége az Iparrajziskolában
- Ferkai András: Nagyvárosi fények. Kozma Lajos kereskedelmi építészete
- Horányi Éva: Kozma-barokk. Kozma Lajos és követőinek „újhistorizmusa”
- Ferkai Tamás és Szarvas Gábor: Neobarokk vagy art deco? Kozma építészete az 1920-as években
- Csengel-Plank Ibolya: Kozma Lajos együttműködése Pécsi József és Seidner Zoltán fotográfusokkal
- Fehérvári Zoltán: A Havas-villa
- Dévényi Tamás: Kozma épületeinek utóélete
- Turányi Gábor: Kézzel gondolkodni – nem középiskolás fokon
- Kovács Szabolcs Gergő: Szakoktatás és egyetemi képzés
- Pozsár Péter: Hello Wood az oktatásban
- Halasi Rita Mária: New Craft és design
- Pauló Tamás: Diákok a műemlékvédelemben – erdélyi fűrészmalom felújítások
- Wilhelm Gábor: A szakképzés aktuális kérdései és hatékony módszerek alkalmazása
- Koronka Lajos: Művészettel nevelés a szakképzésben
- Koós Pál: A hazai bútortervezés sikerei
- Somlai Tibor: Kozmaságok. Kozma művei a mai belsőépítészet ihletői

A BÖLCS RÉGI BUDAI VÁROSHÁZA MŰEMLÉKI REKONSTRUKCIÓJA, BUDAPEST

ÉPÍTÉSZ ARCHITECT: SZABÓ LEVENTE

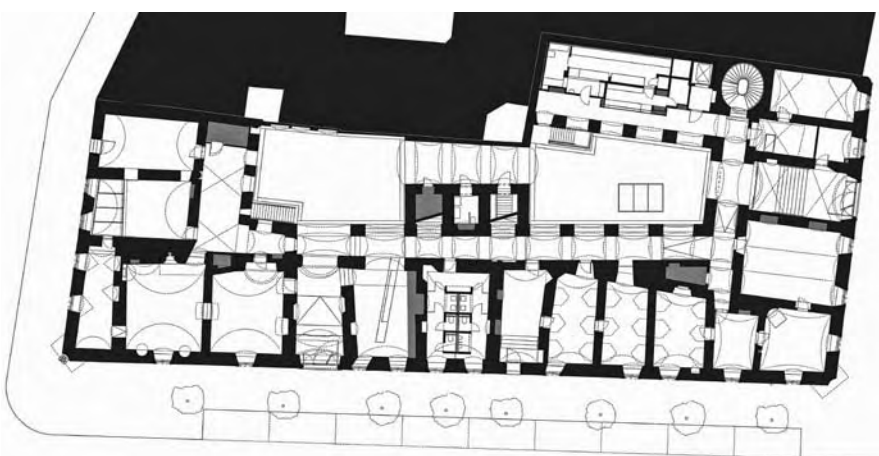
SZÖVEG TEXT: DÉVÉNYI TAMÁS

FOTÓK PHOTOS: DANYI BALÁZS

Az évszázadok alatt kialakult, rendkívül bonyolult épületegyütteshez példamutatóan nyúlt hozzá a Hetedik Műterem. A nyomokban még megfogalmazható műemlékvédelmi kánont hol betartva, hol átértékelve egységes szemléletű épületfelújítást hoztak létre, amely nemcsak alkalmas az új, bonyolult épületfunkciók kielégítésére, de gazdag és személyesen megélhető, egyszerre történeti és kortárs légkört is teremtett úgy, hogy ezek egymást folytonosan erősítik.

A budai Várnegyed elmúlt években indult építészeti változásai – a várpalota-menti eklektikus épületek körülbélüli újraépítése, vagy a miniszterelnöki építkezés –, a hajdani tábori püspökség helyére került hatalmas, áttetejű irodaépület és a Szentháromság téri hajdani Pénzügyminisztérium közeljövőben induló visszaépítése láttán Szabó Levente „Bölcs Vár” projektje igazi kuriózum: maradt az, ami volt. A korábbi tervek toronyépítést is felvetettek (ifj. Janáky István), de a Hetedik Műterem pályázatnyertes terve szelíd volt, beérte az addigra már evidenciaként kezelt udvarlefedésekkel.

Az évszázadok során öt telek épült össze egyre nagyobb városházává. Kívülről eddig is, és ezután is egységes barokk képet mutat. A barokk kép persze nem azt jelenti mifelénk, hogy milyen volt a ház a barokk korban, hanem, hogy a tervező (vagy finomabban: a korszellem) szerint milyen kellett legyen. Erre a legjobb példa a kőkereteké: a letűnt korok a követ, ha faragott is, általában egyszerű építőanyagként tekintették, és ismerve az egyes kőfajták jellemzőit, jószívrrel csak vakolt formában használták. A második világháború utáni időszak esztétizáló értékrendje a kő felmagasztalását hozta – azóta látjuk úton-útfélen a vakolatlan kőelemeket. (Az utca emberéhez mindez pár éve jutott el. Azóta egy magára valamit is adó régiház-tulajdonos itt-ott leveri a vakolatot a lakása faláról, mennyezetéről.) El is kezdtek a kövek rohamosan pusztulni az időjárásnak kitett helyeken. A budai városháza sem kivétel, a kőkeretek itt is láthatóvá váltak. Szabó Levente fontos lépést tett a helyzet normalizálása felé. A homlokzaton

minden ablak kőkerete meszelést kapott, a fedett udvarokban azok a kőkeretek, amelyek valamikor a szabadban voltak, szintén meszeltek lettek. A többi meg hol ilyen, hol olyan. A Matthäus Nöbauer által tervezett főlépcsőházban (1772) ma is látszik, hogy kőkorklát valamikor vakolt/meszelt volt – most viszont „szép” követ látunk.

Klősz György remek felvételén jól láthatóan hősírcsős vakolat fedte a külső falakat. Az új homlokzatközelítés az is lett. A huszártorony változott meg kicsit: az óra mostantól újra kerek. A felújítás előtt rézlemez fedte a kápolna faszervezetű tornyocskáját, ezen nem változtatott a tervező, csak a rézlemez finomabb osztású lett, olyan, mint Klősz századfordulós fotóján, aminek alapján a rekonstrukció készült. Ezek a visszatervezések lelkesen üdvözölhetők. Viszont – sajnálatomra – eltűntek a házról a kémények, pedig ezek nélkül üresek a tetők.

Egy régi-új kapuval gazdagodott az Úri utcai homlokzat, amely mostantól az étterembe vezet. Hiteles nyílásbontás történt, hiszen itt kapu volt egykor. Kőkerete

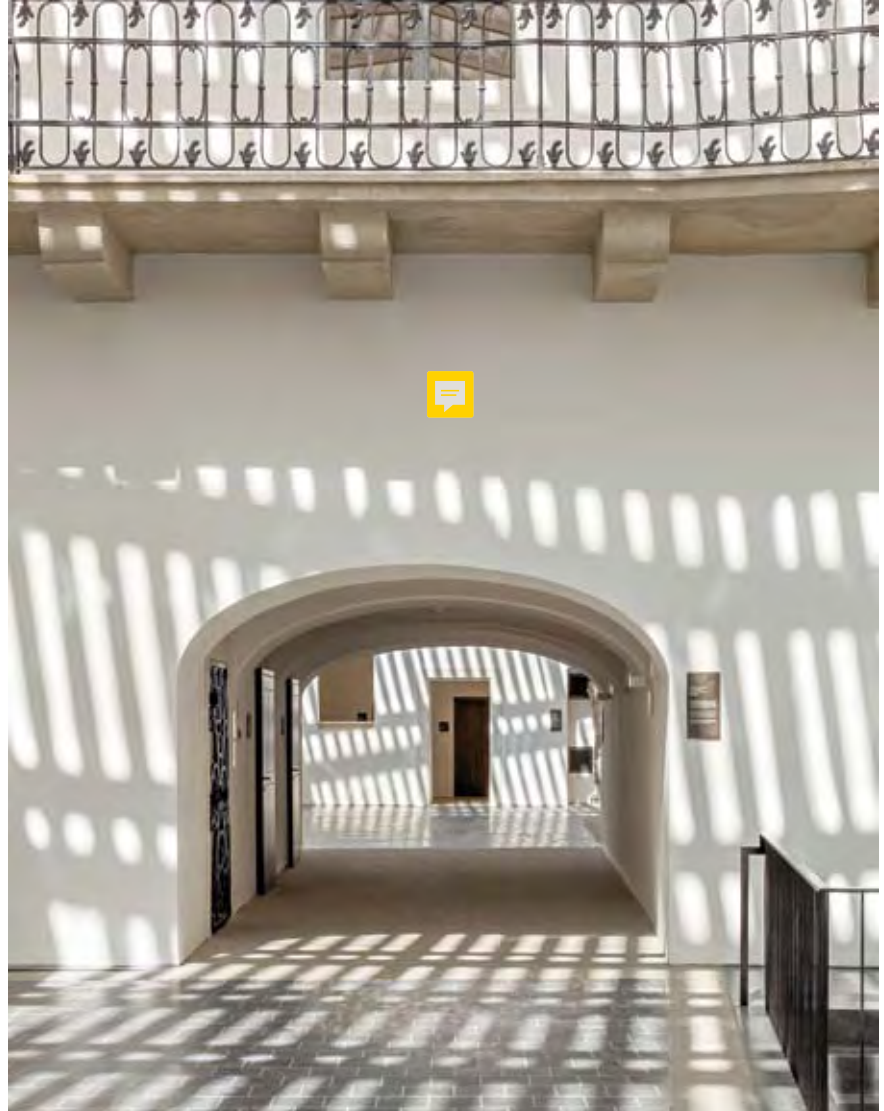
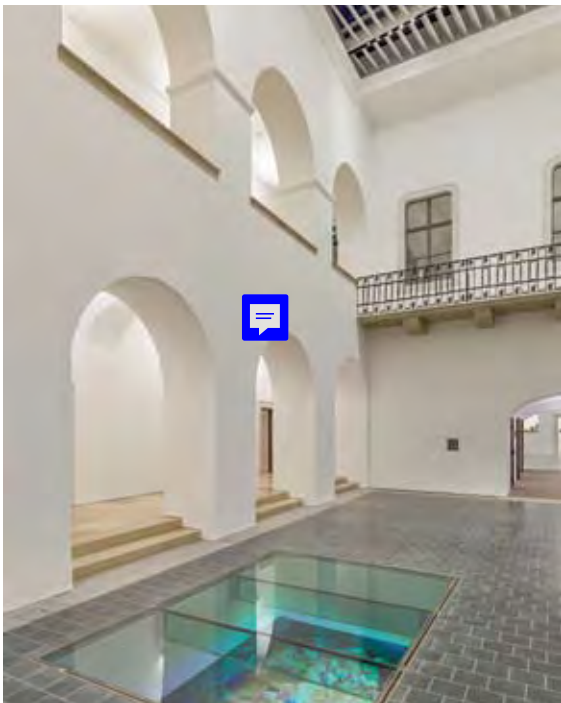
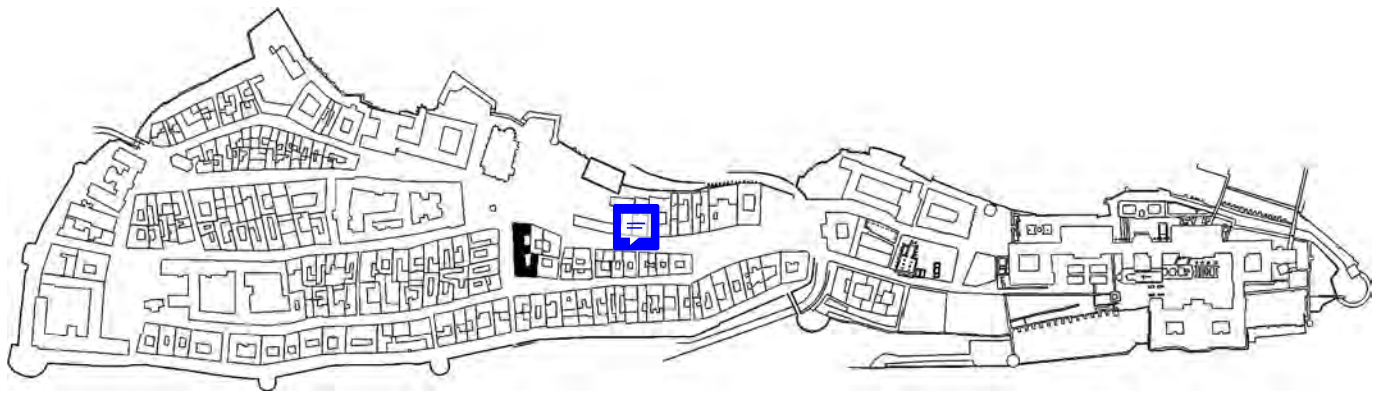

azonban kissé archaizáló lett, mindenesetre nem az a hangvétele, mint a két új, földszinti kortárs ajtónak. Ezek is publikus funkciókat nyitnak meg: a kávézó-könyvesboltot és az állandó éremkiállítást. Maguk az ajtószárnyak mindenütt azonos hangvételű, finom, mai, ugyanakkor illeszkedő munkák.

A régi képek kifelé-befelé nyíló, kettős gerébtokos ablakokat mutatnak, a külső réteg zsalugáter volt. Az eredeti, befelé nyíló egyrétegű barokk ablakok az idők során szinte mindenütt így alakultak át. Tervezőink két legyet akartak ütni egy csapásra: csak befelé nyíló, így a barokk felől közelítve egyrétegűnek látszó, de jó hőszigetelő nyílászárók születtek, ezek összes előnyével

és hátrányával. Ha ehhez hozzávesszük az ablakok ide végképp nem illő, polírozott sárgaréz kilincsezetét és régieskedő 3D-s pántjait, teljesen elbizonytalanodunk. (Az ajtókon nagyon szép matt bronz kilincsezet található.)

A homlokzat egyetlen félrevezető eleme a Szentháromság utca földszint vakolatlan falsávja. Ez elbontott falat (kerítésfal?) sugall, holott egy hozzáépítést (amelyből jó néhány van még jelöletlenül) kíván bemutatni. A bejáratnál, finom lakatosmunkaként, a kissé talányos „Bölcs Vár” felirat jelenik meg a falon. A főkapun belépve olyan összkép fogad, amely egyelőre párját ritkítja Magyarországon. A most tervezett elemek – legyen ez keret nélküli üvegfal, kőkeretbe épített faajtó, lépcső korlátostul, vagy padlóburkolat – részleteiben is megoldott, összetéveszthetetlenül mai, és nem kontrasztképző architektúrává ötvöződnek. A solnhofeni kőpadló (a lépcsőházat leszámítva) kőlabazat nélkül maradt. Az eredmény rendkívül meggyőző: visszahozza a ház régi hangulatát. A minden elemében végig gondolt udvarlefedések lehetővé tették

az udvari árkádok utólagos nyílászáróinak kibontását. A térhatás nagyszerűségét csak a szaghatás nagysága rontja le: a betervezett és megépült konyhai szagfogó ajtajai tárva-nyitva állnak. Ilyen kis dolgokon múlik egy többfunkciójú épület sikeres működése. A bármikor megnézhető hajdani börtöncellák és a jelenleg lezárt zegzugos pincerendszer eddig ismeretlen dimenzióval gazdagítja a legutoljára nemzetközi híru Collegium Budapestként működő épületet. Több középkori ház pincéjének összekapcsolódásából alakult ki a „lefelé nyitott” térrendszer. A vakolatlan falak rusztikája magával ragadó. A kiemelő világítás miatt műtárgyszerűen jelenik meg minden egyes kő, kissé elvonva a figyelmet eredeti rendeltetéséről (egy ház pincéjében vagyunk).

Feljebb az épület terei a hajdani téroztást idézik. A belsőépítészet a fehér falak, világos fa felületű bútorok halk hangján szól, és értetlenül szemléli a hatalmas, ide nem illő szőnyegeket. Néhány stílusban gyártott bútor is megjelenik, szinte bocsánatot kérve, hogy ide kerültek.

A beépített tetőtér a több helyen megmaradt barokk fedélszék látványára épül. A hiányzó faszervezetet nem tervezte meg stílusban a Hetedik Műterem, itt csupán ferde, fehér falak jelennek meg. Az összkép lenyűgöző, azt hiszem mindenki szívesen dolgozna ilyen térben.

A Collegium Budapest jobbra zárt világa immáron a múlté. A Bölcs Vár jelentős része folyamatosan látogatható. Ez mindenképpen jó lépés volt – valami visszakerült a hajdani városháza nyitottságából. Az építészek példamutató munkát végeztek, ráadásul a feladat nagysága, összetettsége gyakran nem is tett lehetővé tiszta építészeti megoldásokat. Az elkészült munka továbbgondolásra kész, ami egy tervezőtől az egyik legnagyobb ajándék.

TEGENERÁLTERVEZŐ // GENERAL DESIGN:
HETEDIK MŰTEREM KFT.
 FELELŐS TERVEZŐ // LEADING ARCHITECT:
SZABÓ LEVENTE DLA
 ÉPÍTÉSZ ÉS BELSŐÉPÍTÉSZ TERVEZŐK
 // ARCHITECTURE, INTERIOR DESIGN:
**BIRI BALÁZS, ALKER KATALIN,
 BARTHA ANDRÁS,
 TERBE RITA DLA, TOLNAI ZSOLT**
 ÉPÍTÉSZ ÉS BELSŐÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSÁK
 // FELLOW ARCHITECTS AND INTERIOR DESIGNERS:
**BARTA FRUZZSINA, BARTIS KATA,
 BREUER ANNA, DÖLMÁNY RITA,
 HALMAI DÉNES, KUNCZI ANDRÁS,
 MARTON ROZÁLIA DLA, MIHÁLY
 ESZTER, PÁLL ANDRÁS, PELLE ZITA,
 SIMON ÓRSOLYA, SZELES GÁBOR,
 SZJEGETI NÓRA, VILLÁNYI NORBERT**
 (PÁLYÁZAT: GYULOVICS ISTVÁN,
 KOVÁCS ZSÓFIA)
 TARTÓSZERKEZETEK // FRAMEWORK:
SCHREIBER JÓZSEF
 – S-4 MÉRNÖKIRODA KFT.
 ÉPÜLETSZERKEZET // STRUCTURE:
**SCHREIBER GÁBOR, HORVÁTH
 SÁNDOR, LENGYEL DÁVID**
 – S-4 MÉRNÖKIRODA KFT.
 ÉPÜLETGÉPÉSZET // HVAC:
CSER ILDIKÓ, VAJDA ZOLTÁN
 – CSER&CSER MÉRNÖKI IRODA BT.
 ÉPÜLETVILLAMOSSÁG // ELECTRICAL ENGINEERING:
**IVANICS ZOLTÁN, NAGY ATTILA,
 ÓNODI GÁBOR – PROVILL KFT.**
 AUDIÓVIZUÁLIS RENDSZEREK ÉS OKTATÁSTECHNOLÓGIA
 // AUDIO-VISUAL SYSTEMS, EDUCATION TECHNOLOGY:
MOLNÁR FERENC, TATÁREK PÉTER
 – LISYS PROJECT KFT.,
POLNER PÉTER – STREAMNET KFT.
 VILÁGÍTÁSTERVEZÉS // LIGHTING:
**HAÁSZ FERENC, PINTÉR ANITA,
 LASSU PÉTER, KAZELLA ERIKA**
 – MADEBYLIGHT
 INFORMÁCIÓS RENDSZEREK, ÉPÜLETGRAFIKA, ÓRASZÁMLAP
 // INFORMATION SYSTEMS, GRAPHIC DESIGN, CLOCK DESIGN:
POLGÁRDI ÁKOS
 TŰZVÉDELMELEM // FIRE PROTECTION:
**DR. TAKÁCS LAJOS, JANKUS BEN-
 CE – TAKÁCS-TETRA KFT.**
 KÖNYVTECHNOLÓGIA // KITCHEN TECHNOLOGY:
**GÁL SÁNDOR – ASSUR KFT., EKE
 LÁSZLÓ**
 AKUSZTIKA, KÖRNYEZETVÉDELMELEM
 // ACOUSTICS, ENVIRONMENT PROTECTION:
JÓZSA GUSZTÁV, SEBŐ IMRE
 – JÓZSA ÉS TÁRSAI 2000 KFT.
 MŰEMLEKI FELÜGYELŐ // MONUMENT PRESERVATION:
**MUSKOVSKYKNÉ DR.
 JANOTTI JUDIT, DELI SÁNDOR**
 ÉPÜLETKUTATÁS // HISTORICAL RESEARCH:
**BOR FERENC, DR. MENTÉNYI
 KLÁRA, DR. SZENTESI EDIT, LÁNGI
 JÓZSEF, SIMON ANNA, TÓTH TÍMEA**
 – H-Y KFT.
 RÉGÉSZETI KUTATÁS // ARCHAEOLOGY:
DR. VÉGH ANDRÁS
 – BTM, JUAN CABELLO
 – H-Y KFT., BENDA JUDIT – BTM
 GENERÁLKIVITELEZŐ // MAIN CONTRACTOR:
**MAGYAR ÉPÍTŐ ZRT. (PROJEKT
 FŐMÉRNÖKÖK:
 LAJOS ISTVÁN, SZILÁGYI ANTAL,
 GRIECS ANDRÁS, KOLOZSVÁRI
 ZOLTÁN)**
 TORONYÓRA RESTAURÁLÁS // RESTORATION OF CLOCK:
KOVÁCS JENŐ, KOVÁCS ANDRÁS
 LEBONYOLÍTÓ // PROJECT MANAGEMENT:
**TÓTH DÉNES, FALVAI ESZTER,
 BÓKAY GÁBOR, VARGA ANDRÁS**
 – FRIDAY CREATIVE KFT.
 ÉPÍTTETŐ // CLIENT:
**PALLAS ATHÉNÉ DOMUS ANIMAE
 ALAPÍTVÁNY**

THE WISE THE RECONSTRUCTION OF THE CITY HALL IN BUDA, BUDAPEST

After architectural changes launched in the past few years, the Castle District of Buda started the reconstruction of the old City Hall which is a genuine curiosity: it has preserved its conditions in the wake of the winning entry in the contest titled *Hetedik Műterem Ltd.* Throughout the centuries, five lots were integrated because of the extension of the City Hall. Viewed from the outside, it still shows an integral Baroque design. The stone window frameworks on the facade have been whitewashed, just like the ones in the roofed courtyard that had been outdoor formerly. As the archive photos show, there used to be a plasterwork on the external walls, which had been replaced by the same type of plaster now. An old-new gate was added to the facade on *Úri Street*, which leads to the restaurant. The old images show old windows with double frames that can be opened outward and inward, with exterior shutters. The original single-layer Baroque windows have been transformed in a similar way throughout the centuries. On entering the main gate one has an overall impression which is still unique in Hungary. Components designed now, ranging from frameless glass partitions, stairways with railings, floorboards, are well-integrated in every detail to create an unmistakably contemporary architecture which is seamless. The result is highly convincing: it brings back the old atmosphere of the house. The roofings of the courtyard are well-conceived, which in turn allowed for the evolution of the windows and doors installed afterwards. The rustic texture of the unplastered walls is gripping. The furnished attic is based on remains of the Baroque style gables.

MŰEMLÉKVÉDELMI BRAVÚR A SZEGEDI ZSINAGÓGA KÜLSŐ MEGÚJÍTÁSA

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: WAGNER PÉTER, KÖNIG TAMÁS

SZÖVEG TEXT: SZEGŐ GYÖRGY

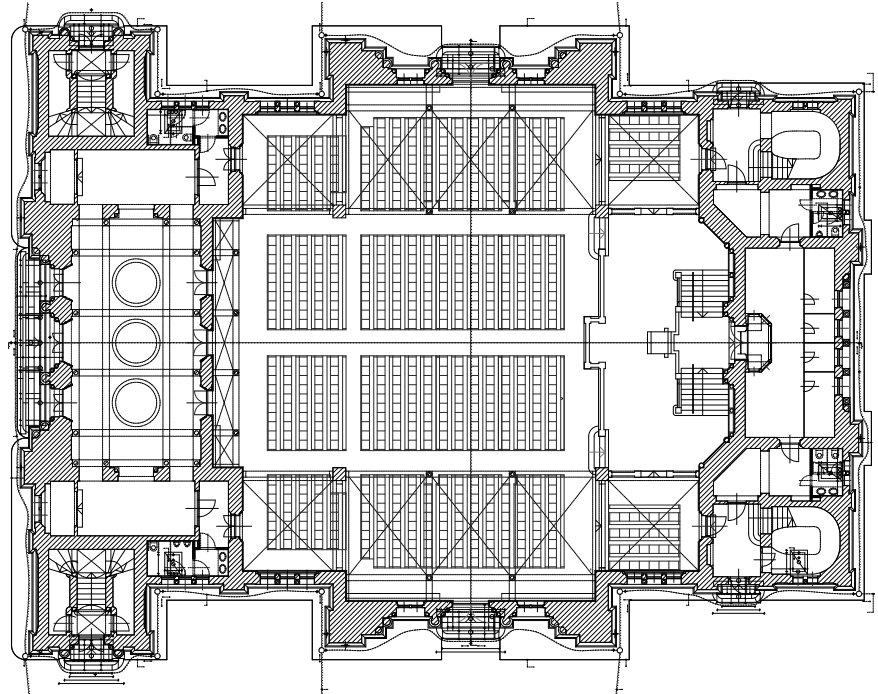
FOTÓK PHOTOS: DANYI BALÁZS

Magyarországon nem volt Kristályéjszaka, így maradhattak fenn a Közép-Európában több mint 40 zsinagógát és szertartásépületet tervező és megépítő Baumhorn Lipót (1860–1932) alkotásai. Az ő és a múlt századforduló ma aranykor-ként tisztelt korszakában emelt – a holokauszt után nagyrészt hívek nélkül pusztuló – zsinagógaépületeit lassan érték-ként ismeri fel az utókor. Sorra újulnak meg a zsinagógák a történelmi Magyarországon, legfrissebben Szabadkán és – egyelőre legalább külsejében – Szegeden.

A szabadkai Komor-Jakab terv ugyanúgy az 1899-es, legendás szegedi hitközség pályázati kiírásra született, mint Baumhorné, utóbbi nyert, és ennek nyomán végül 1903-ra Szegeden megépült a zsinagóga. Komorék kis változtatással a közeli Szabadkára adaptálták a tervüket. A két épület egyidejű megmentésének alapja közös: egyrészt építészettörténeti, urbanisztikai, másrészt társadalmi értékekre is kezdünk végre odafigyelni.

A térség épített zsidó örökségét – és benne Baumhorn építészeti örökségét – több évtizede az elsők között

felmutató amerikai szakértő, Ruth Gruber összekapcsolja a korszak friss zsidó szabadságérzetével. Az 1867-es emancipációs törvényt 1895-ben követte a recepciós törvény, amelyek nyomán – az asszimilált reformzsidóknál és az ortodoxoknál egyaránt – a szabadság megélése erősödő magyarságtudattal párosulhatott. Ez az új, ünnepi életérzés finanszírozta a zsinagógák pazar architektúráját. Gruber így ír: „... Baumhorn mesterművének a szegedi neológ zsinagógát tartják... barokk, mór, román és szecessziós extravagancia ötvöződik a kupolákban, tornyokban, boltívekben, mérművekben, mozaikokban, az aranyozásban, az ólomüvegben és a freskókban – mindez egy roppant, 156 és fél láb magas kupola alatt és körül, amelyet egy Dávid-csillag koronáz meg a dongaívek csúcsán.” Gruber Susan Birnbaumot (Jewish Telegraph Agency) is idézi: „A szegedi zsinagóga talán a legszebb a világon”, ehhez hozzáteszi: „Sohasem láttam ehhez hasonló zsidó épületet, ilyen tökéletesen káprázatosat, annyi bonyolult részlettel, amittől megszédül a fej és elakad a lélegzet – a csodától, vagy éppen ellenkezőleg a valóságtól...”¹

König Tamás és Wagner Péter építészek állandó partnerüket, Dávid Ferenc művészettörténészt kérték fel az építészettörténeti kutatáshoz. Tőle idézek: „A szegedi zsinagóga kupolával koronázott centrális jellegű épület, amelynek külső architektúráját többszörösen egymás alá rendelt változatos tömegek, s a rajnai későromán és az olasz gótika elemeiből kevert stílusú díszek jellemeznék. Világos alaptömegek sorolódnak itt a nehezen áttekinthetőség mértékéig, mintegy a túlradó szellemi gazdagság képzetét keltve, s földéződve a művészet történetének ismert fejezeteit, nagy hatásait. Az épület külső megjelenésének vezérmotívuma a magas dobra állított emelt ívű kupola, széles lanternával, amely két külön emeletre tagolt. A fedés gerezdelt, gótikus mintázatú. A kor építészei számára ez a megjelenés, a nagy centrális tömbből kiemelkedő kupoláé a nagy-zsinagóga jellegzetes tömege. .... A közép-európai, elsősorban német és magyar zsinagógaépítészetben kialakított megoldás a zsidóság keleti eredetének megjelenítése egyfelől, s diadalarchitektúra másfelől, magába foglalva a kupolaépítés újabb kori hagyományait.”²

Dávid Ferenc felhívja a figyelmet, hogy egyidőben írták ki a szegedi és a fővárosi, lipótvárosi zsinagógapályázatot, utóbbit a Parlamenthez közeli telekre: „A budapest-lipótvárosi tervek közül több a szegedihez hasonlóan a firenzei dómkupolára visszatekintő, emelt ívű lanternás kupolát alkalmazta, épp azt, amelyet Steindl épített a parlamentre. A mindenki számára világos utalás az országgal való azonosságot, a magyar-zsidó lét diadalát fejezte ki hatásosan.”³ És valóban, Szegeden ma belépve a kupola alá, zavarba ejtő a parlamenti architektúrára és díszítő ornamentikára emlékeztető, azzal szinte vetekedő látvány.

Ugyanakkor a nagy árvíz utáni újjáépítésben megújult büszke város zsidó hívei a lokálisan átélhető egyenjogúság jegyében is megfogalmazták igényeiket: „A szegedi épületnek volt önálló mondandója is, a magyarországi zsidóságnak szóló: a hitközség a neológ zsidóság fővárosának tudta magát. A hosszú történet a két Lőw személyével világítható meg legegyszerűbben: Lőw Lipót (1811–1875) negyedszázadon át a szegedi hitközség rabbija volt, a magyar neológia legfőbb harcosa, elméleti megalapozója, az egyenjogúsításhoz vezető út kikövezője, fia Lőw Immanuel, műve folytatója, nagy hatású tanítóként s elismert tudósként a zsidóság múltjának és jelenének megjelenítője. Lőw Lipót terjesztette el Magyarországon a zsinagógai liturgia megújításának, az istentisztelet külsőleg is ünnepélyes formáinak módzatait, ő alapozta meg tudományosan a zsinagóga-épület modern elrendezésének részleteit, s ő szorgalmazta, hogy a zsinagóga-épület külső megjelenésével is hatást gyakoroljon környezetére, fejezze ki a zsidóság igényét az egyenjogúságra. (...) A gazdag halmozottságot kifejező épületkülsőhöz képest a zsinagóga belső tere fenségesen egyszerű. A látvány lényegét a négy karcsú, s igen egyszerű oszlopra állított kupola alkotja, amelynek felülete részben üveg, színes fény ömlik be rajta az isteni kinyilatkoztatás kifejezésként. A hatalmas és szabadon lebegő szerkezet a kor építéstechnikai eszközeinek, a vasszerkezetnek és a rabcboltozatnak kiváló használatán alapul, s a tágasságot, magasságot hangsúlyozva a kor technikai tudását is fölmutatja.”⁴

Lőw Immanuel, az építető, az őtestamentumi botanika nemzetközi híru, roppant tekintélyű tudósa volt, a belső díszítőfestés és az ólomüvegalakok programjának megfogalmazásánál e kutatására alapozott: „A téma a Tóra és a hit alapjainak összefüggése, amelyet a Szentírásból vett növényornamentika keretez. A tér hangulatát (...) gazdag szimbolikájú üvegfestéssel díszített ablakok ünnepélyesen gazdag színhatása határozza meg. Az ablakok a

GENERALTERVEZŐ // GENERAL DESIGN:
KÖNIG ÉS WAGNER
 ÉPÍTÉSZEK KFT.

FELELŐS TERVEZŐK // LEADING ARCHITECTS:
KÖNIG TAMÁS DLA,
WAGNER PÉTER DLA

ÉPÍTÉSZEK // ARCHITECTS:
RIMELY ADÁM,
HOLTSÁG ÁGNES

TARTÓSZERKEZET // STRUCTURE:
DR. KÉZDI MIKLÓS

ÉPÜLETGÉPÉSZET // HVAC:
ERHARDT PÉTER

ÉPÜLETVILLAMOSSÁG // ELECTRICAL ENGINEERING:
TARAJ MÁRTON

KERTTERVEZÉS // GARDEN:
HOLTSÁG ÁGNES

TŰZVÉDELEM // FIRE PROTECTION:
KOVÁTS RÓBERT

MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ // ART HISTORIAN:
DAVID FERENC

TANÁCSADÓK // ADVISORS:
GAÁL ENDRE ÜVEGMŰVÉS,
RESTAURÁTOR; OSGYÁNI
VILMOS KŐSZÓBRÁSZ, RESTA-
URÁTOR

SZAKÉRTŐK // EXPERTS:
DR. KÉZDI MIKLÓS, LENKEI
ANTAL, DR. GÁLÓS MIKLÓS,
DR. SZEMEREY KIS BALÁZS,
DEVESCOVI JÓZSEF

ÉPÍTETŐ // CLIENT:
MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ
HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGE

LEBONYOLÍTÓ // PROJECT MANAGEMENT:
MCMILLAN & BANETH KFT.

középkori katedrálisok liturgikusan tájolt évkörének elvei szerint ábrázolják itt a zsidó ünnepek szimbólumait.”⁵

Dávid Ferenc a belső térben egyenesen a sivatagi frigysátor szimbolikáját látja megfogalmazni. Tanulmányát az eltelt 20 év után kiegészítette, és felhívta a figyelmet Ábrahám Vera irattáros tanulmányára is.⁶ Ennek alapján az állványzat elbontása után Holtság Ágnes építész-kerttervező egy bibliai botanikuskeretet telepített az épület körüli telekre.

Az esztétikai és történeti részletek után a felújítási tervek speciális műszaki hátterét, az aktuális szakmai bravúrt, a Wagner Péter által készített, műemléki teendők műleírásának két rövid idézetével szeretném érzékeltetni: „Az íves alaprajzú átmérőjű tornyok, fiatornyok sisakszegélyei esetében a lezárásra kerülő falazott toronyalépmény és a meglévő, elkészült fémlemez peremek között időjárásálló (U. V. stabil SIKA Sikaflex kitt), képlékenyen rugalmas, színben megválasztott kitt-lezárást kell létesíteni. A kittanyag vastagsága a mindenkori hézag szélesség 70%-át nem haladhatja meg, de nem lehet kevesebb a hézag szélesség 50%-nál sem. (Ez egy pl. 30 mm-es hézag szélesség esetében 15 mm és 21 mm közötti vastagságot feltételez.) Ezt a feltételt a hézagba helyezett a hézag szélességnél legkevesebb 50%-al nagyobb átmérőjű, rugalmas, polietilén hab (PE polifoam) tömítőhurkával, mint bent maradó „zsaluzattal” lehetséges megvalósítani. Ez a „bent maradó” zsaluzat biztosítja a hézagzáró elasztó-plasztikus kittanyag hézagközép felé való vékonyodását, ezáltal a hézagperemekhez való folyamatos tapadását.” (...) „Az oszloptalpak morzsálékosan leváló részeit le kell tisztítani és román cementkötésű mészködálékos javító habarccsal kell az eredeti profil szerint javítani. A hiányzó, nagymértékben sérült, erősen lepusztult íves béléteket, oszloptalpakokat, takaró gyűrűket az eredeti (tervezett) osztásnak megfelelően, román cementtel készített dolomit adalékanyagú, öntött műkő elemekkel kell pótolni. Mintát az ép műkő elemekről kell restaurátori munkával

levenni. A felújítás befejező lépéseként a csapóesőnek leginkább kitett műkő elemek felületére páraáteresztő hidrofóbizáló réteg felhordása egyértelműen szükséges...”⁷

És volt ma is szakipar, restaurátor, akik ezt megcsinálták! Az építető egykor emléktáblára véste a művész mesteremberek és különféle szakiparosok neveit is. A felújítás megkezdése után húsz évvel, az 1999-es átfogó elemzés alapján jutott el a projekt 2018-ra odáig, hogy a rendkívül tagolt tető és külső falfelületek, a vízvezetés, a nyílások, a lábzatok és lépcsők restaurálása reményt ad arra, hogy az elvégzett roppant külső munka megvédi a további romlástól a csodálatos belsőt, a freskókat, az ólomüveg ablakokat. Ha egyszer kész lesz, a márványtábla névsorát bővíteni javaslom.

¹ Ruth Gruber Bevezető, in: Baumhorn Lipót építész, kiállítási katalógus, Zsidó Múzeum Budapest, 1998

² Dávid Ferenc: A szegei zsinagóga, dokumentáció, 1999

³ uo.

⁴ uo.

⁵ Szegő György: A szegei új zsinagóga. in: Baumhorn Lipót építész, kiállítási katalógus, Zsidó Múzeum Budapest, 1998

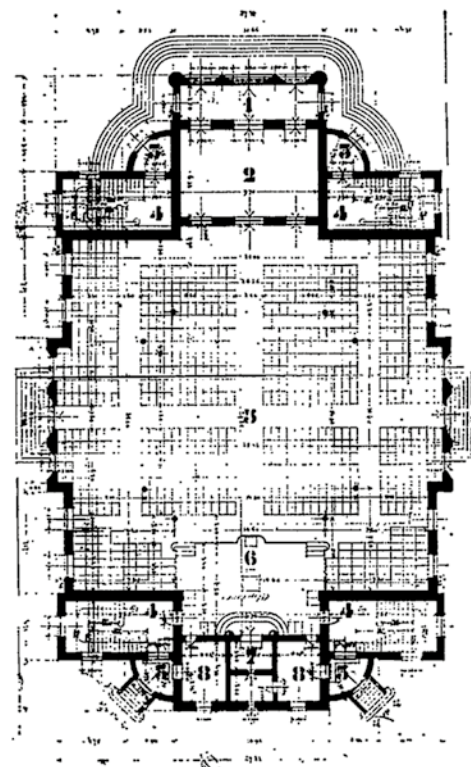
⁶ Ábrahám Vera: Löv Immanuel zsinagógaparkjának rekonstrukciója, dokumentáció

⁷ Wagner Péter: Építészeti műszaki leírás, dokumentáció, 1999, 2016

A BRAVADO OF HERITAGE PROTECTION THE FACELIFTING OF THE SYNAGOGUE IN SZEGED

There was no Crystal Night in Hungary, which means that more than 40 synagogues and ceremonial buildings designed and built by Lipót Baumhorn (1860–1932) could survive in Central Europe. The synagogues built in his age which was also the so-called golden era of architecture at the past turn of the century are gradually recognized by the generations in his wake although the buildings rapidly deteriorated as after the holocaust they suffered from the lack of their communities. They are restored one by one now in the historic area of Hungary. The most recent examples of this trend are found in Subotica (SRB) and Szeged, although the latter has been facelifted only on the exterior. The external design of the building is focussed on a leitmotif, which is an elevated arch of a dome seated on a high drum. The cupola has a wide lantern divided into two levels. The roofing is ribbed with a Gothic tracery. For the architects of the period it was a typical solution for creating the characteristic mass of the high synagogue to set a dome rising from the central block. Its commissioner had all the names of the artists, the artisans and craftsman carved into a memorial tablet. Some twenty years after the start of the restoration, in 2018 the project got to the stage when the highly articulated roof and exterior wall surfaces, the drain and sewage system, the openings, the plinths and the stairways were completely facelifted according to the comprehensive surveying analysis made in 1999. This gives grounds for hope that the enormous works on the exterior shall protect the marvellous interiors graced by magnificent frescoes and stained glass windows from further deterioration.

AZ EREDETI ALAPRAJZ KÓPIÁJA

A szabadkai zsinagóga méltó párja lett a Baumhorn-féle szegedi templomnak, a budapesti Dohány utcai zsinagóga után Európa második legnagyobb zsidó imahelye. Az 1948 után többféle használatnak kitétt, majd elhagyott épület felkerült Európa legveszélyeztetettebb kulturális örökségeinek listájára. A 90-es évek vége óta elhúzódozó rekonstrukciója 2018 nyarán fejeződött be, a város, a tartomány, a szerb állam, amerikai zsidó szervezetek és a magyar kormány közös támogatásával. Felújításáról következő lapszámunkban számolunk be, most az épület átadásakor született méltatásból közlünk részleteket – a szerk.

„Komor és Jakab építésszek modernnek, a »magyarok« gárdájának vezérkarában vannak, és a magyarság művészi elvének az ország minden vidékén csinálnak propagandát építkezéseikkel, pályaterveikkel. Nálunk is, íme, megteremtették az első magyar stílusú zsidó templomot, s nincs szemlélő, aki e törekvést az épületről azonnal le ne olvasná. Magyarul beszél az épületnek minden része, külseje, belseje egyaránt. Művészi elvük érvényesítése közben egy óriási nehézséggel kellett küzdeniük, a pénzsűkével. De megmutatták, hogy az aránylag kevés pénzből is lehet szívhez szólót, újat, művészi magyart készíteni.

A templomban mintegy 850 férfi és 550 női (karzati) ülés van; négy lépcsőházzal, előcsarnokkal és sekrestyével ellátva. A zsidó templom karakterisztikuma a középső kupola. Miután a nappali világosságnak tökéletesnek kell lennie, a nagy szélességben átfedett teret legjobban a középső kupola ablakain beözönlő fényvel lehet megvilágítani, viszont nincs indokolva a magasan kiemelkedő tornyok építése, amelyekkel sok helyen találkozunk, mintegy imitálva a keresztény jellegű harangtornyot vagy a mohamedán minaretet. A szabadkai templom tervezői nem is tulajdonképpen tornyokat építettek a négy sarokra, hanem a tagozást kiemelő óra elhelyezésére alkalmas támasztópilonokat, amelyekhez képest a hatalmas kiemelkedő kupola dominál.

(...) A belső imatér alaprajza négyzetből indul ki, amelynek minden oldala 5 méter, s ennek területén áll a nyolc oszlop, amelyek a kupolát tartják. A bejárat és vesztibül fölötti tér a női karzat területét növeli, az oltár fölött pedig kórus van, igen szép orgonával. Külseje, belseje egyaránt meglepi a szemlélőt, mert minden részében új. (...) Új szerkezeti anyagnak kell, hogy új forma feleljen meg, nem lehet, nem szabad a régi kaptafára húzni az új konstrukciókat. Itt van a rabic-féle szerkezet, egy könnyű vasdrótfonattal és gipsszel készített befödő réteg; ebből készült a templom egész mennyezete, boltozata. Ezt a könnyű szerkezetet ma már minden modern épület nagy csarnokainak befödésére használják, mert lehetségessé teszi, hogy bárminő nagy szélesség olcsón, aránylag nem vastag falak felhasználásával födessék át. (...) Az egész belső tér egy stilizált lombsátor. Ma még, hogy a végleges festés előtt, csak ideiglenesen van bemeszelve, a hatás nem ítéhető meg, teljesen, de már így is látható a ritmikusan visszatérő lombfüzérek és virágok kellemes harmóniája. Emberi vagy állati alakokkal nem lehet ornamentálni, mert ezt tiltja a zsidó vallás; annál dúsabb a virágdísz. Az oszlopokon, íveken levéldísz kúszik fel, a karzat mellvédje gazdagon díszített virágos felület, a karzat alját szép, ritmusos vonalakkal csipkézték a tervezők...”

(Az új zsidó templom. Bácskai Hírlap, 1902. szeptember 30.)

KULTÚRTÁJI KAPCSOLÓDÁSOK ÁLLATKERTI LÁTOGATÓKÖZPONT ÉS HOTEL PANGEA, NYÍREGYHÁZA

ÉPÍTÉSZ ARCHITECT: GÁVA ATTILA

SZÖVEG TEXT: TUCZAI RITA

FOTÓK PHOTOS: PALKÓ GYÖRGY

Hatalmas kiterjedésű tölgyerdő öleléséből bontakozik ki a 2018-ban Európa legjobb állatkertjének megválasztott Nyíregyházi Állatpark új látogatócentruma. Az impozáns komplexum Magyarország egyik legjelentősebb vidéki turisztikai helyeként jegyzett Sóstógyógyfürdő városrész szimbolikus kapuja is egyben. Megállító, behívó, élményeket ígérő, izgalmas épületegyüttes, ami színeivel, arányaival, épülettömegeinek ritmusával harmonikusan tagozódik be a körülötte lévő tájba.

A város felőli csendes lankáról érkező vendég a látványos előtető-konstrukciót látja meg legelőbb. A konzolosan kinyúló épületrész megfogja a látogatóáradatot – a szó vizuális és fizikai értelmében egyaránt. A tetőszerkezet legtávolabbra kihúzott oszlopa hajóorrként tereli a látogatók hullámain és az épületkomplexum előtt parkolni szándékozó autókat. A konstrukció az állatpark

bejáratához csalogatja a vendégeket, védi a sorban állókat az esőtől és a tűző naptól, s el is szórakoztatja őket erőteljes szerkezete látványelemeinek izgalmas játékaival. A tetősíkok három- és négyszögletű árnyékolói 7 fatörzsszerű oszlop között feszülnek, könnyítő hatású magasság- és lejtőszögkülönbségekkel kapcsolódnak egymáshoz. Közülük kettő borítása átlósan osztott: egyik háromszögükben fedett, másik háromszögük gerendái között átlátni az égre. A hatalmas, nyitott bordaszerkezeten áthatol a fény, s a nap járásával változnak, mozognak földre vetett absztrakt árnyékai. Az egész konstrukció tágas, levegős, mégis védelmet ad, mintha a környező fák lombkoronái alatt lennének. Előrevetíti az állatpark hangulatát, jelzi, hogy itt különleges és természetközeli élményben lesz része a látogatóknak.

Az intézményben a nyári és ünnepi csúcsidezőszakokban naponta 10-15 ezer ember is megfordul. A régi beléptetőbódék előtti hosszan kígyózó sorok, a kaotikusan kavargó tömeg méltatlan volt már a nagy híré intézményhez, és a látogatók számára is a bejutás előtti kihagyhatatlan torturát jelentette. Egy áteresztőbb, a látogatókat információkkal is felvértező fogadórendszerre volt szükség. Az új, telekhatárra kihozott épületegyüttes téglalap alapú beléptető egysége hosszanti oldalával merőlegesen fekszik a tömegek sodrásirányára. A látogatók délelőtti beáramlását a talajszinten lévő, kihúzható, 5 méteres üvegajtón keresztül bonyolítja. A zárás előtti rohamszerű kiözlést pedig a főépület melletti szolgálati parkoló nyitható kapuja teszi lehetővé. A fogadóépület

ÁLLATKERT LÁTOGATÓKÖZPONT

GENERÁLTERVEZÉS // GENERAL DESIGN:
GAV-ART STUDIO KFT.

VEZETŐ TERVEZŐ // LEADING ARCHITECT:
GÁVA ATTILA

ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRS // FELLOW ARCHITECT:
KERTÉSZ ISTVÁN – GAV-ART
STUDIO KFT.

TARTÓSZERKEZET // STRUCTURE:
KARDOS LÁSZLÓ – K 21 KFT.,
KÁCSOR ISTVÁN – BEMP KFT.

ÉPÜLETGÉPÉSZET // HVAC:
SIMON TIBOR ROLAND
– KREPON BT.

ÉPÜLETVILLAMOSÁG // ELECTRICAL ENGINEERING:
RÁC GÉZA – VILL-TERV KFT.

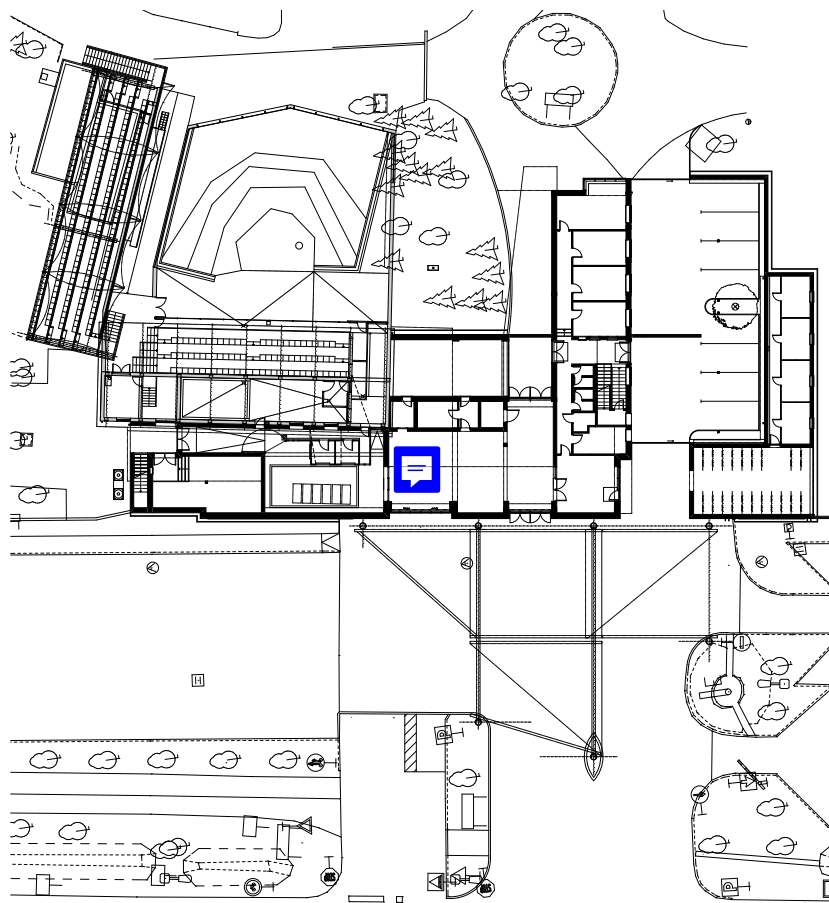
BELSŐÉPÍTÉSZET // INTERIORS:
GÁVA ATTILA
– GAV-ART STUDIO KFT.

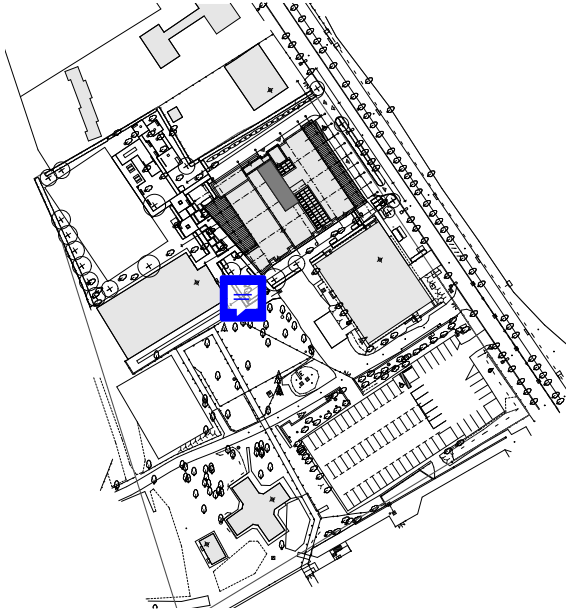
KÖZMŰ // PUBLIC UTILITIES:
BÍRÓ KÁROLY
– BÍRÓ ÉS TÁRSA KFT.

KÖRNYEZETRENDEZÉS // ENVIRONMENT:
MÁRTON PÉTER
– FŐ-KERT-ÉSZ BT.

GENERÁLKIVITELEZŐ // MAIN CONTRACTOR:
KE-VÍZ 21 ZRT.

BERUHÁZÓ // CLIENT:
NYÍREGYHÁZA MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

lépcsősen csökkenő belmagassága beszippantja, majd a látogatók kommunikációs magasságára emelt kaszszasoron szétosztja a beérkezőket. Csak addig tartja bent őket, amíg megveszik a jegyeket, pénzt váltanak, esetleg szusszannak kicsit a babzsákokon, vetnek egy pillantást az állatkert történetét bemutató minitárlatra, vagy kis szerencséivel a hatalmas üvegfelület mögött hébe-hóba megjelenő fókára. Aztán nyugodtan, de határozottan küldi tovább a vendégeket a tájékoztató felületek felé. A kijáratú ajtón túl, a merőlegesen kinyúló, kétszintes irodaszárny földszinti beugrójának falára függesztett tájékoztató panelek előtt elhaladva juthat ki a látogató a zoo területére. A passzázs nyitott oldala már a kerthez kapcsolódik. A kijáratú ajtó másik oldalán van az a kocsiszínszerű tér, ahol a családi közlekedést megkönnyítő alkalmatosságokat lehet bérelni. A három egymáshoz csatlakozó bejutási szakasz (előtető, fogadó épület, információs fal) karakteresen elkülönülő (megszólító, bevezető, tájékoztató) hatásai mindvégig határozott, egyirányú mozgásban és ráhangoló élményben tartják a bejutni szándékozókat. Felkészítik őket arra, hogy beérkezve átélhessék a helyet, az állatbarát tereket, az élőlények és a természet közelségét.

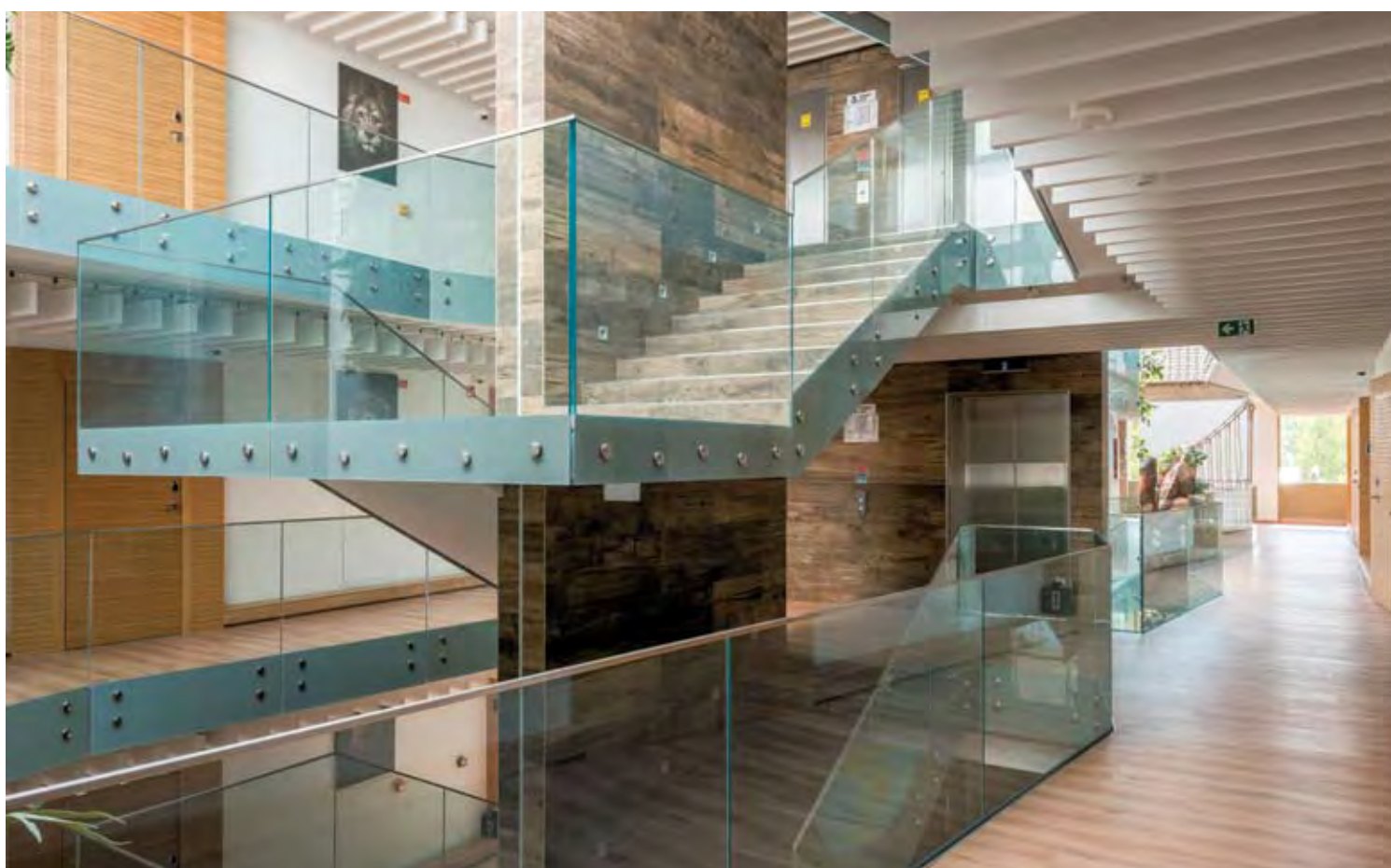
Gáva Attila építész 13-14 éve van jelen az állatpark fejlesztésében (lásd MÉ 2011/2). Az ő nevéhez köthető a többszörös építészeti díjas Zöld Piramis, az Ócenárium, a Tarzan Ösvénye és a Viktória ház. Jól ismeri a helyet, az intézmény küldetését, feladatait, dolgozóit. Az új fogadóépület nem csak a tömegek akadálytalan átáramoltatását biztosítja, hanem az itt dolgozók méltó munkakörülményeit is megteremti. Az ő szempontjait, kéréseit is figyelembe vették az irodaszárny tervezési folyamatában. Az épület csapatmunkára szabott terei otthonosak, lehetővé teszik a munkatársak kapcsolódásait egymáshoz és a látogatókhoz egyaránt. Az irodaszárny ablakai a szolgálati parkolóra és az azt lehatároló, L-alakú szolgálati épületre néznek. Az egyszintes épület homlokzati síkja egy vonalon van a beléptető épületével. A közöttük húzóódó szolgálati kapu kissé beljebb van tolva, így a fogadóépület sarkán lévő információs centrum kívülről is megközelíthető. A szolgálati épület kisebb tömegével, greslapokkal fedett elegáns homlokzatával lecsengeti a fogadó komplexum erőteljességét, visszavezeti azt az erdő fái közé.

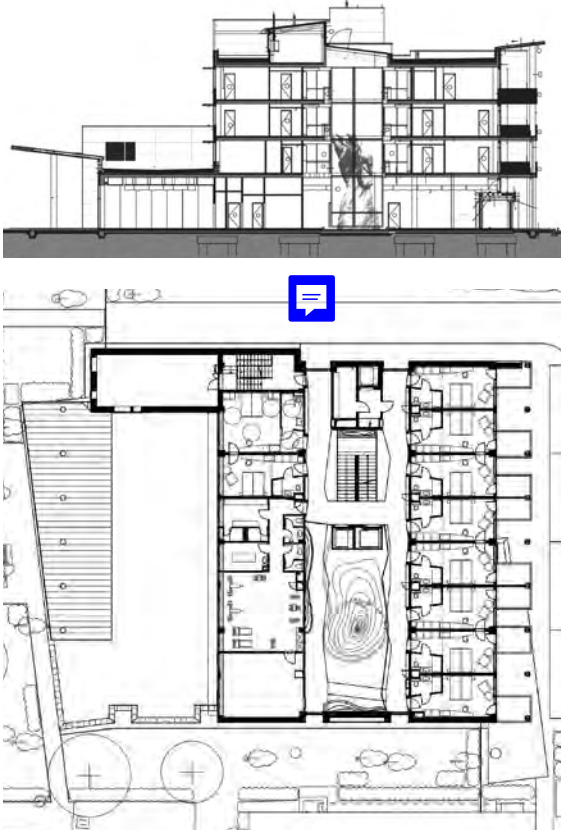

A beléptető épület és a balról hozzá kapcsolódó Fóka ház épületegyüttesének nemes, vékonyított greslap burkolata az eredetileg tervezetthez képest kisebb felületen tud csak megjelenni. A homlokzat központi pontjaitól távolabbi felületeken fehér vakolat és barna állatornamentika helyettesíti – a pályázatkiírás attrakciós kötelezettségei és anyagi korlátai írták át az eredeti terveket. A belső terek felületeit a használók szelíd intervenciói módosították. A külső-belső dekorációs igények familiáris árnyalatokat vetítenek az elegáns és letisztult, tiszta üzeneteket képviselő házra. Itt mindenki szereti az állatokat és mindenki érdeke a látogatók érdeklődő haladásának és komfortos nyugalmanak a fenntartása, a zavartalan munka. A visszafogott használói reprezentáció megnyilvánulásai – képek, színek, kisebb objektumok – összesimulnak az építészeti szándékkal. Az egész épületegyüttest áthatja az igényes és jól formált figyelem a környezetre, az emberekre. Természeti és kulturális értékeket tiszteletben tartó geometrikus rendje funkcionálisan és érzékenyen reflektál a tájra, az intézmény feladatára.

Az állatparkhoz tartozó négycsillagos Pangea Ökocentrum és szálloda tervezésekor Gáva Attila konzekvensen vitte tovább elkötelezettségét a természetbe ágyazottság, valamint a hely atmoszférájához való kapcsolódása iránt. Sóstógyógyfürdő erdős, ligetes tájaival, házaival a polgári világ egyik ikonikus nyaraló-pihenő helye volt és a mai napig sokat megőrzött e hangulatából. Bárhonnan is közelítsünk az épület felé, azt láthatjuk, hogy a szálloda nem csupán szolgáltatást kínál, hanem olyan élményt is, ami részesít a hely szellemében, s maga is aktívan hozzájárul e millió továbbkonstruálásához, újraértelmezéséhez.

A fák között megbúvó épület öbölszerűen visszahúzott homlokzata a sóstógyógyfürdői tóra néz. A tavat és annak állatvilágát szemlélhetik azok a szállóvendégek is,

akik a szobákhoz tartozó erkélyekre kitelepednek. A különböző nagyságú, inkább kompozícióba, mintsem szabályos rendbe szervezett, vízszintes falécezetű dobozok az út melletti fák törzseit megismétlő karcsú oszlopokra vannak felfűzve. Ott tartják a vendégeket a fák lombjai között bujkáló fényben és a zizegő levelek, illatok, csend nyugalmaiban. Az erkélyek mögötti homlokzati üvegfelületen a tó színei, csillogása tükröződik vissza. Ami bentről a nyugalom érzését adja, az külső látványában egy izgalmas, finoman vibráló konstrukció. Az épület udvari taktusának tágas tera-

szával a talajszinten kapcsolódik a körülötte lévő ligethez, változatos ülőalkalmatosságai, ismerős oszlopai közül közvetlenül léphetünk ki a természetbe. Míg a szálloda homlokzati erkélyei a szeparált családi nyugalom fészkei, addig hátsó, magasan fedett terasza igazi közösségi tér. Leghátul, a sarokban rejtőzik egy titkos kapu, a vendégek ideiglenes otthonukból ki-be sétálhatnak az állatkertbe. S ebből az irányból is egy modern rendbe szedett, gyönyörű greslapokkal fedett épület mutatkozik meg.

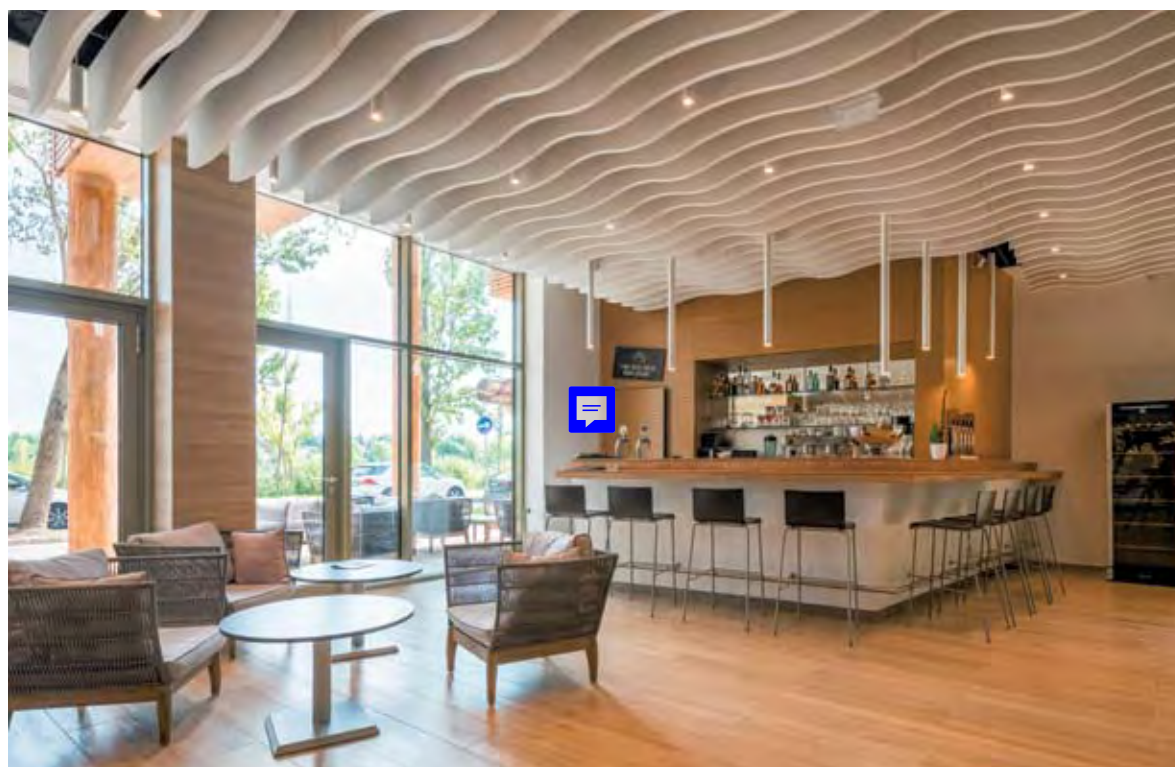
A belső tér hangulatát az átriumos elrendezés és a föllette rétegesen körbefutó emeletek tördelt üvegkorlátainak világos levegőssége határozza meg. Az átriumos teret egy középen magasodó hatalmas, fát utánzó műanyag totemoszlop uralja. Ornamentális zsúfoltságában a Kárpát-medence 590 állatfaja, a hold, a nap, évszakok, a zodiákus ábrázolásai vetekednek a figyelemért. Látványos, hosszú szemlélődésre készítő figurái súlyosan feszülnek a könnyed térben. Eredetileg egy absztraháltabb, faszzerűbb szobor lett volna, de a turisztikai élmény- és látványosságigények átírták a mértékletesség eleganciáját. Túl az esztétikai zsörtölődésen, az a hatás, ahogy az üvegfalú lift felsiklik a totemoszlop mellett – közös rácsodálkozásra készítve az itt vendégeskedő családokat –, mindenképpen impozáns eleme az épületnek.

A belső terek dizájnya a szálloda nevéhez és intenzív állatkerti kapcsolódásához híven a földtörténet és állatismeret témáihoz kötődik. Elsorolhatatlanul sok szellemes és igényes ötlettel, finom utalással találkozhatunk a szekcionálható konferenciateremben, a kisgyerekek játszóhelyén, a családbarát és akadálymentesített terekben. A szobák például az egyes állatokhoz kapcsolható tematikákkal bírnak: az oroszlános szoba ajtaján, az előtte földre vetített fényecske kontúrjában, a szobafalon, üvegajtaján és a hozzá tartozó tájékoztató brosúra témájában szintűgy az oroszlánok figurái jelennek meg, azok hangján szólal meg az ébresztő. De felbukkan a zoo saját oroszlánjának igényes szépiatofója a közlekedő terek falainak képei között is.

Nem lehet kölcsönös vonatkoztatás nélkül tekinteni Gáva Attila e két épületére. Bár funkciójukból adódó térszervezéseikben különböznek, hasonló formai elemeik – a jellegzetes, karcsú oszlopok, az erkélyek, szállodaajtók és a látogatócentrum fogadópultjának szép falécezetű, a gresburkolat, az épületek homlokzata elé szerkesztett meglepő és nagyvonalú erkély- és tetőkonstrukciók – egymásra reflektálva mutatják meg azt a tudatosságot, miszerint e különleges hangulatokat árasztó városrész fejlesztésében az építészetnek jelentős szerepet szántak. S ez azon tervező kezében működik, akinek van helyismerete, kapcsolata az ottaniakkal, érzi a környezet atmoszféráját, a kulturális táj hagyományait. Olyan tereket tervez, amelyek képesek megtartani a turizmus élményközpontú elvárásainak túlzásait. Ami megvalósul, az nem csak hozzátesz egy ikonikus helyhez, hanem meghatározó, viszonyító pontjává válik.

ASSOCIATIONS OF A CULTURAL LANDSCAPE ZOO VISITORS' CENTRE AND HOTEL PANGAEA, NYÍREGYHÁZA

Selected as the best of its kind in Europe in 2018, the Zoological Gardens of Nyíregyháza has a new visitors' centre which is also the symbolic gate of Sóstógyógyfürdő, a district of the city, which in turn is rated as one of the most significant tourist resorts of Hungary. Projecting like a brace, the roof on the facade stops the mass of visitors both visually and physically. Light passes through the vast, open system of struts and thus the abstract shadows cast on the ground change with the movement of the sun. This in turn evokes the atmosphere of the zoo in advance. The rectangular shaped entry system of the new complex entry is perpendicular to the stream of the building masses with its longitudinal side. The reception building attracts visitors with its gradually decreasing interior height, and then distributes them evenly at the ticket-offices raised at the communication level. With its open side, the passage joins the garden. When designing the four-star Pangea Eco-Centre and Hotel the architect, Attila Gáva consistently followed his devotion to embedding his building into nature, and to connecting his designs with the atmosphere of the site. The hotel does not only offer services, but also the chance to have unusual experiences of the local spirit, and is actively contributing to constructing this milieu further on, as well as reinterpreting it. The two buildings are different in their spatial organisation owing to their different functions, they have similar functional formal components – the characteristic slender design of the columns, the balconies, the doors of the hotel, and the fine wainscoting of the reception desk in the visitors' centre, reflect one another to show the awareness that its architects meant to give architecture an important role in the development of this district of the city which is uniquely atmospheric.

HOTEL PANGEA ÖKOCENTRUM

GENERÁLTERVEZÉS // GENERAL DESIGN:

GAV-ART STUDIO KFT.

VEZETŐ TERVEZŐ // LEADING ARCHITECT:

GÁVA ATTILA

ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRS // FELLOW ARCHITECT:

KERTÉSZ ISTVÁN

– **GAV-ART STUDIO KFT.**

BELSŐÉPÍTÉSZET // INTERIORS:

SZENES ISTVÁN

– **SZENES DESIGN STUDIO KFT.**

TARTÓSZERKEZET // STRUCTURE:

TÓTH ZOLTÁN – STEEL SOFT KFT.,

KÁCSOR ISTVÁN – BEMP KFT.

ÉPÜLETGÉPÉSZET // HVAC:

SIMON TIBOR ROLAND

– **KREPON BT.**

ÉPÜLETVILLAMOSÁG // ELECTRICAL ENGINEERING:

RÁC GÉZA – VILL-TERV KFT.

KÖZMŰ // PUBLIC UTILITIES:

BIRÓ KÁROLY

– **BIRÓ ÉS TÁRSA KFT.**

KONYHATECHNOLÓGIA // KITCHEN TECHNOLOGY:

FINTA GÁBOR – EGÉSZSÉG

TERVEZŐ MŰHELY KFT.

KÖRNYEZETRENDEZÉS // ENVIRONMENT:

MÁRTON PÉTER

– **FŐ-KERT-ÉSZ BT.**

GENERÁLKIVITELEZŐ // MAIN CONTRACTOR:

KE-VÍZ 21 ZRT.

BERUHÁZÓ // CLIENT:

NYÍREGYHÁZA MEGYEI JOGÚ

VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

A HELY SZELLEMISSÉGE LÁNG GÉPGYÁR KULTÚRHÁZA – HARMADIK GENERÁCIÓ

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: NAGY CSABA, PÓLUS KÁROLY, DOBOS BENCE LÁSZLÓ, TÓRÖS ÁGNES (2018), TOKÁR GYÖRGY (1970)
SZÖVEG TEXT: ULRICH TAMÁS FOTÓK PHOTOS: BUJNOVSZKY TAMÁS

Angyalföldön a Láng család gépgyára (alapítva 1868) és a hozzá kapcsolódó első kultúrház épülete 1930-ban készült el, utóbbi a Láng Gépgyári Tisztviselői Sportköre és Dalköre számára.

Ezt az épület fejlesztették tovább a hatvanas évek végén, Angyalföld, Budapest XIII. kerülete Kádár János „választókerülete” lévén sok támogatást kapott a kerületi tanácstól is.: „...A művelődés hatékonyabb elősegítésére a Láng Gépgyár meglévő kultúrháza méretei miatt már nem bizonyult elégségesnek, ezért a SZOT, a Vasas Szakszervezet és a Láng Gépgyár dolgozóinak

összefogásával közel 20 millió forintos beruházással 1968-ban megkezdődött a művelődési ház átépítése, amelyet a XIII. Kerületi Tanács Népművelési Osztálya művelődési központ kategóriába sorolt be...”¹ Ennek az épületnek volt az építésze és belsőépítésze Tokár György (Iparterv, 2. sz. Gép- és Vegyipari Épület Tervező Iroda), aki a MÉSZ Mesteriskola III. ciklusának (1958–1960) hallgatója volt, és a Láng Művelődési Otthon átadásának évében, 1970-ben kapott Ybl-díjat „a budapesti ipari üzemek szociális épületeinek tervezésért”. A tervezés 1967-ben kezdődött, az építkezés 1968-tól folyt, 1970. január 14-én adták át a házat.

A szocializmus építésének csúcseibe járunk. Az építészeti tervezés ekkoriban nem úgy történt, hogy az építész szabadon gondolkodhatott. A nagy állami kivitelező cégek „szerkezetegyeztető csoportja” lediktálta, milyen épületszerkezetekről lehet szó és mit kell betervezni (előregyártott vasbeton vázszerkezet, homlokzati panelek, belső burkolatok stb.) Ebben az időben a szintén angyalföldi „fémmunkás”, az Épületlakatosipari Vállalat (a Haas és Somogyi építőipari cég utódja) büszkesége a Sopron 60 alumínium függönyfal rendszer volt, ahol csak lehetett, ezt építették be. Talán a legnagyobb és legismertebb ilyen homlokzat volt a Mártírok útján (ma ismét Margit krt.) a Könnyű- és Gépipari Minisztérium épülete ((1964–1968, építészek: Kévés György, Mészáros Géza, utóbbi Tokár Györggyel együtt végezte a Mesteriskola III. ciklusát). Ezt a házat azóta elbontották, most egy városi park épül a helyén.

A Láng Kultúrháza az akkori erőltetett építőipari előregyártás tipikus homlokzata került, festett beton panelekkel, zúzott bazalt betonelemekkel, hőhidas alumínium ablakokkal és függönyfallyal – a kor szocialista építőiparának hű tükré. A Láng Gépgyár a rendszerváltás után megszűnt, eltűnt, de a Művelődési Ház tovább működött, és az egykori dolgozók-látogatók a mai napig a környéken élnek és használják. Az angyalföldi önkormányzat már 2005-ben foglalkozni kezdett a gondolattal, hogy felújítja vagy a régint elbontva újat építtet, végül – szerencsére és a szabályozási terv megkötései miatt is

ARCHÍV FOTÓ, 1970-ES ÉVEK

– a megtartás, átépítés mellett döntöttek. Ez a folyamat 2014-ig eltartott, és ezután 2015-2018 között történt az építés, az Archikon csapatával: Nagy Csaba, Pólus Károly, Törös Ágnes és Dobos Bence építészekkel.

A hosszú tervezési-érlelési folyamat jól tett a tervnek, az építészek kiválóan megismerték a ház életét és azt a szellemiséget, amit az intézmény a környéknek, a volt Láng-gyári és anyalföldi munkásoknak, dolgozóknak jelentett. Amit lehetett, megőriztek az eredeti épületből: a szerkezeteket, a belső terek elrendezését, még néhány korabeli bútort is. Az előcsarnok és a nagyterem tereiben a régi téglá- és műkőburkolatot, a nagyteremben oldalfalán a vörösfenyő falburkolatot, utóbbit csak átsziszolták és akusztikai okokból kissé meghullámoztatták. Részlet a tervezői műleírásból: „A hatvanas-hetvenes években sorra épült művelődési házak fontos építészeti örökséget hagytak ránk. Jól átgondolt, karakteres megjelenésű, modern épületek, melyek kevés gondoskodást kaptak az elmúlt évtizedek során. Ebbe a sorba illeszkedik a Láng Művelődési Központ

épülete is: egykori markáns arculat, erősen elhasználódott megjelenés. Az előregyártott vasbeton panelek felülete, a vasbeton pillérek erős vertikális tagolása, a hangsúlyos fejépület, valamint a jól kitalált, jellegzetes belsőépítészeti megoldások olyan értéket képviselnek, melyek érdemesek a felújításra, vagy ha ez nem lehetséges, legalább a karakterek megőrzésére. A felújítás építészeti koncepciója ezeknek az értékeknek az átörökítésére és az évtizedek alatt jelentősen megváltozott funkcionális igények megfelelő kiszolgálására épül.”

Mint az idézett szövegből is kiderül, a jól átgondolt belső funkcionális elrendezést nagyjából megtartották, kisebb változtatásokkal. A belső terekben az eredeti bútorok állnak felújítva vagy újragyártva: hetvenes évekbeli esztergált tölgyfabútorok, kúpos lábú műbőr fotelek, ülőkék és asztalok. Az előcsarnok közel 50 éves stokkolt műkő falát az eredeti bronzlemez lottó- és totófigurák díszítik. Az emeleti mellvédet finoman egészíti ki a tölgyfa korlátmagasítás. Az ipari parketta, a feketére festett Heraklyth akusztikai burkolat jó választásnak bizonyult, és az alacsony költségkeret ellenére eleganciát visz a belső terekbe, ráadásul jól illeszkedik az eredeti téglaburkolathoz. Az emeleten a függesztett födémeket tartó, eredeti vasbeton pillérek feketére festve jelennek meg a hófehér falakon. Személylift is készült, így az épület akadálymentessé vált, ezzel növelve az idősebb látogatók kényelmét.

Letisztult építészeti, belsőépítészeti, sehol egy felesleges gesztus vagy túltervezett részlet, a funkciók maximális kiszolgálása, nagyvonalú terek és térkapcsolatok, jól

GENERÁLTERVEZŐ // GENERAL DESIGN:
ARCHIKON

VEZETŐ TERVEZŐK // LEADING ARCHITECTS:
NAGY CSABA, PÓLUS KÁROLY,
DÖBÖS BENCE LÁSZLÓ,
TÓROS ÁGNES

ÉPÍTÉSZEK // ARCHITECTS:
BENEDEK BOTOND,
MESZÁROS ESZTER,
VÁRHIDI BENCE

TARTÓSZERKEZET // STRUCTURE:
PINTÉR TIBOR
– ÉKI TERV KFT.

ÉPÜLETGÉPÉSZET // HVAC:
SOR ZOLTÁN, FENYVESI PÉTER
– PHQ KFT.

ELEKTROMOS TERVEZŐ // ELECTRICAL ENGINEERING:
RAJKAI FERENC,
KOMLÓSI TIBOR
– HUNGAROPROJECT KFT.

TÁJÉPÍTÉSZET / LANDSCAPE:
MOHÁCSI SÁNDOR – S73 KFT.

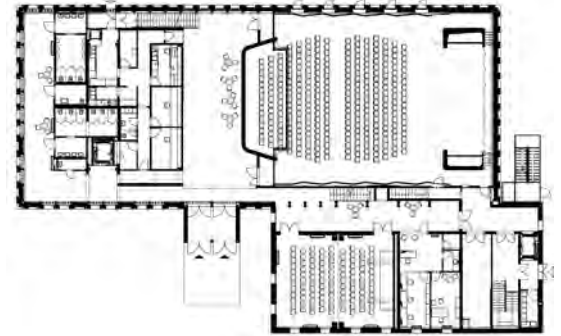
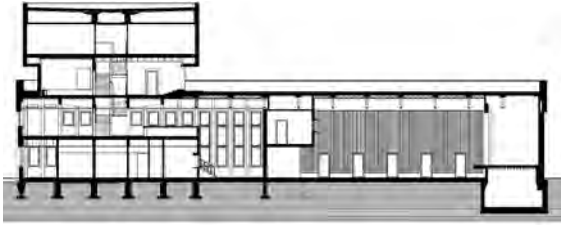
KÖRNYEZETVÉDELMELEM // ENVIRONMENTAL PROTECTION:
CSOTT RÓBERT
– '95 APSZIS BT.

BERUHÁZÓ // CLIENT:
BUDAPEST FŐVÁROS XIII.
KERÜLETI ÖNKORMÁNYZAT

KIVITELEZŐ // MAIN CONTRACTOR:
NIMRÓD-BAU KFT.

átlátható belső terek. A fehér falakon több tucat szépen bekeretezett fényképen a ház története, a „nagy pillanatok”, a mai napig működő Acélhang kórus, a Keil Ernő fúvós zenekar, a Hevesi Sándor Szintársulat – rengeteg életkép az eltelt 48 évből.

A külső új arcot kapott. A homlokzati burkolat meszsziről vörös téglának tűnik, de közelebről kiderül, hogy terrakotta kerámialap, amit fordítva, az aljával kifelé ragasztottak fel, így a lapok felülete nem sima: a közepen végigfutó finom gyári bordázatok lágy, bársonyos árnyékhatásokat eredményeznek. Mivel nem téglák, így érthető, hogy a homlokzatok miért nem a téglafalazás szabályai szerint készültek. A két színű kerámialap burkolat és a lapok kétirányú ragasztása hangsúlyozza a homlokzati pilléreket és az ablakok sávjait, a homlokzat színezése és a síkok váltásai ezzel megőrizték az eredeti homlokzati koncepciót. Nincsenek bádogozott ablakpárkányok, az is kerámiaburkolat. A széles szürke fugázás szép rajzolatot ad a homlokzatnak. A második emeleti klubszobákat elnyelte a korszerűsített gépészet, így ez a felső tömb tömör vörös tömege szinte lebeg a visszahúzott, üvegezett emeleti homlokzati sáv felett, szép hangsúlyt adva az utcasarok felől az egész tömbnek. Az épület előtti teresedés megmaradt, így a főbejáraton kiáramló tömeg nem a járdára lép ki, hanem egy kis térre.

A megújult művelődési ház szépen illeszkedik a gyors ütemben változó Angyalföld, a Váci úti volt barnaövezet újabb épületei közé; a szomszédos kifőzde földszintes tömbje mutatja, milyen lehetett a környék annak idején. A tervezőknek maximális mértékben sikerült megőrizniük azokat az értékeket, amelyeket a Láng Művelődési Központ szellemisége az elmúlt 88 évben képviselt, és korszerű formában remélhetően a következő évtizedekben is képviselni fog.

¹ Forrás: <http://lmk.shp.hu/hpc/web.php?a=lmk&o=1098435286>, valószínűleg a beruházási program részlete

---

THE LOCAL SPIRIT
LÁNG MACHINERY PLANT CULTURE CENTRE
 – THIRD GENERATION

Based in Angyalföld, a traditional industrial district of Budapest, the machinery plant of the Láng family (founded in 1868) had its first culture centre in 1930. It was further developed in the late 1960s. The facade of the house was a typical phenomenon of prefabrication enforced then in construction, and thus features painted concrete panels, aluminium windows and a curtain wall – as a true reflection of the socialist industry. After the change of the political system, the factory was closed, but the culture centre went on functioning. The local government started thinking about the plans of either reconstructing or demolishing it and then having a new one built instead

in 2005, and eventually, and luckily, they decided to preserve and reconstruct the existing structure. The longish period of design and planning actually proved beneficial, as the architects preserved what was worth preserving: such as the structures, the interior configurations and layouts, and even contemporary furniture. They mostly left the functions of the interior intact, but also had some minor modifications designed. A simple and crystallized kind of architecture and interior design was born as a result. There are no superfluous gestures or overdesigned details anywhere, only a maximal degree of serving the functions, generous spaces and spatial correlations, transparent interiors. When viewed from afar, the facade seems to be wrapped in red brick, but on closer inspection, it turns out to be terracotta ceramic tiles, which have been glued on the wrong side, their inside out. As a result they do not make a smooth surface, but a ribbed manufactured one, which in turn results in soft velvety shading effects.

A HELYÉRE KERÜLT VÁCI GREENS „D” ÉPÜLET, BUDAPEST

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: LUKÁCS ISTVÁN, VIKÁR ANDRÁS, GÁL ÁRPÁD

SZÖVEG TEXT: TÖRÖK-SZABOLCS BENCE

FOTÓK PHOTOS: BUJNOVSZKY TAMÁS

Elkészült az Atenor Group által fejlesztett Váci Greens irodapark negyedik épülete. Bár a Váci út Rákos-patak feletti szakaszán található nagy léptékű beruházás két északi tömbjének megépülése még várat magára, a Vikár és Lukács Építész Stúdió által tervezett épülettel a fejlesztés első szakasza már így is komplettnek mondható.

Az irodaház-specialistaként is ismert tervezőpáros egy korábbi interjúban megfogalmazott ars poeticája erre a munkára is érvényes: az alkalmazkodás, a megújulás és a funkcionalitás koncepcionális igénye az elkészült mű esetében is jó sorvezető a különböző léptékben megfogalmazott tervezői szándékok megvalósításához. Az alkalmazkodás feladata jelen esetben kézenfekvő: a negyedik épülettel bezáródó városi tömb első három épületét a Tiba Építész Stúdió készítette, többnyire „vonalkódyszerűen” szerkesztett homlokzati karakterrel, jellemzően zárt, illetve fésűsen felnyíló, önmagukban is tömbként értelmezhető épületekkel. A kompozíció legjellemzőbb eleme a négy tömeg által közrevett, városias használatú tér,

melynek értelmezését a térsarkai/térfalai mentén egységesen alkalmazott oszlopos megnyitások gazdagítják. Ez a városi tér remélhetőleg a jövőben túlmutat önmagán és a tömb léptékén, s egy, a Váci út forgatagától visszahúzott észak-déli gyalogos sétány jelentős elemeként fog működni, mint ahogy azt a kerületi szabályozás szándékai is sejtetik.

A Váci Greens „D” épületének telepítése és mozdulatai által ezen kötött szabályok között lavíroznak, de igyekeznek az adottságokat előnyére fordítani. A telepítés így – jó tanulóként – kitölti a tengelykereszt által kijelölt neki szánt pozíciót, zárt térfalat képezve minden irányban, és a belső zöld tér felé alkalmazott oszlopos megnyitás sem marad el, ezek használata mégsem szolgai továbbvitele a korábbi, egyébként jó arányú koncepciónak. A ház a kapott eszköztárban új értelmezést keres: az oszlopos kapuzat felnyitja a belső udvart a tér felé, és az épületen keresztül a Váci útra vezető, átlós tengelyt formál. A motívum az átellenes sarkon megismétlődik, ami e kialakult passzázs egynemű kezelése miatt is fontos, de egyúttal a Váci út – Fiastyúk utcai sarok kiemelését is biztosítja. A keletkezett passzázs köztes tér kint és bent között, az épület „szükségyszerű” belső udvarát a városi términőség irányába mozdítja el. A köztes állapotot a belső homlokzatok egyszerű formálása mutatja, a fehéren hagyott falak az ablakosztás és az épület szigorúságát kevésbé leplezik, mint a külső felületek megoldásai.

Az épület homlokzati megformálására egyfajta innovatív illeszkedés jellemző. A tervezők nem alkalmazzák a korábban elkészült épületek változó osztásrendű, sávosan tagolt karakterét. Az ablakok teljesen egységes kiosztását csak a nyíló szárnyak soronkénti tükrözése oldja valamelyest. A korábbi esetlegességet a homlokzatburkolat textúrája és játékos színezése idézi meg. A homlokzat értelmezése a korábbiakhoz

GENERÁLTERVEZŐ // GENERAL DESIGN:
VIKÁR ÉS LUKÁCS
ÉPÍTÉSZSTÚDIO KFT.

VEZETŐ TERVEZŐK // LEADING ARCHITECTS:
VIKÁR ANDRÁS DLA,
LUKÁCS ISTVÁN, GÁL ÁRPÁD

ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSÁK // FELLOW ARCHITECTS:
BENCsik TAMÁS, DVORZSAK
JESSICA, KÁKÓCZKI NORBERT,
KIRÁLY SZABOLCS, MANGEL
JÁNOS, SEIDL KRISZTIÁN,
TIŠZAI-FARKAS KATALIN,
TÓTH BALÁZS

STATIKA // STRUCTURE:
CAEC ALMÁSI ENGINEERING
CONSULTING KFT.

ÉPÜLETGÉPÉSZET // HVAC:
SMG-SISU BUDAPEST KFT.

ÉPÜLETVILLAMOSÁG // ELECTRICAL ENGINEERING:
HUNGAROPROJECT KFT.

TÁJÉPÍTÉSZET // LANDSCAPE:
S73 KFT.

ÉPÜLETSZERKEZETEK // FRAMEWORK:
H-DESIGN KFT.

TŰZVÉDELEM // FIRE PROTECTION:
BNN BIZTONSÁGTECHNIKA KFT.

KÖRNYEZETVÉDELEM // ENVIRONMENTAL

PROTEKCIÓ:
JÓZSA ÉS TÁRSAI 2000 KFT.

KÖZLEKEDÉS // TRAFFIC:
WETTSTEIN & TÁRSA BT.

ÉPÍTETŐ // CLIENT:
CITY TOWER KFT.

képezt síkszerűbb, a tektonikai idézeteket felváltja a textúra idézete, még őszintébben kifejezve a belső világ spekulatív és rugalmas karakterét. Az összképet a Váci úton észak felé – feltehetőleg a jövőbeli folytatásnak homogénebb homlokzati karaktert sejtetve – lecsendesedő átmenet teszi gazdagabbá.

Az épületegyüttes hangsúlyos részét képezi a projekt nevében is megjelenő zöld jelenléte. Túl azon, hogy a korábban megszerzett BREEAM Excellent minősítés a környezettudatos és fenntartható szempontok szerint erős, minőségi keretbe foglalja az épület használati és rendszerszintű jellemzőit, a projekt szereplői láthatólag nagy hangsúlyt helyeztek az épület körüli vegetáció minőségi kialakítására. Érdekes módon a zöld felületek nem szigetszerűen, hanem az épületekhez tapadva, azok folytatásaként, keretesként jelennek meg. Ez a megoldás egyrésztől egyértelműsíti és kijelöli a vezérszint használati megnyitását az utca és a tér felé, másrésztől elviselhetővé teszi bejáratok és kereskedelmi funkciók mellett keletkező, kívülről nem megnyíló, vak földszinti homlokzati szakaszok utcai megjelenését.

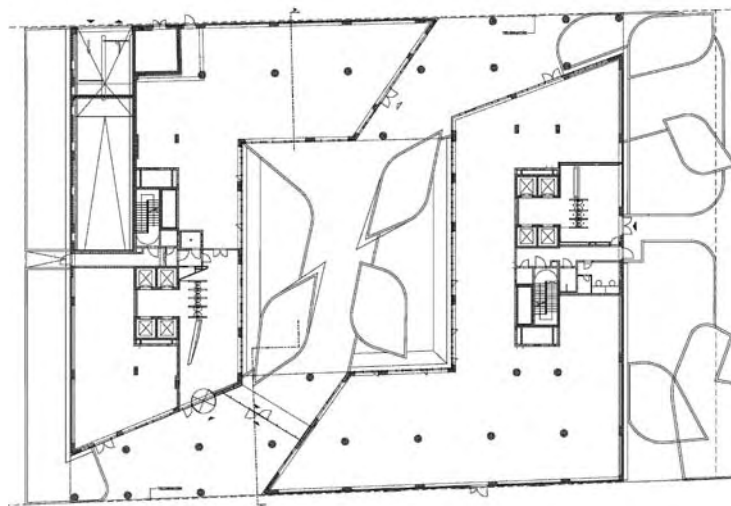
A Váci Greens „D” épülete egy folyamat kézenfekvő folytatása. A végeredmény túlzásoktól mentes, a fejlesztői szempontokat maximálisan figyelembe vevő alkotás, valamint javarészt a város léptékű koncepció átgondolt-ságának és a létrejött átlós átkötésnek köszönhetően ezúttal a város is kapott valamit.

FINDING ITS PLACE VÁCI GREENS BUILDING „D”, BUDAPEST

Developed by Atenor Group, the fourth building of Váci Greens has been completed. Although this large-scale development located in the section of Váci Road beyond Rákospuszta is still incomplete as two northern structures are to be built yet, the first stage of the project designed by Vikár and Lukács Architects has been completed. This house is in search of its new interpretation owing to the new tools within the complex: the gateway with columns open up the structure towards the courtyard and also creates a diagonal axis across the building. The passage thus created is an in-between space on the border of the exterior and interior, and the courtyard shows a step made towards the standards of urban space qualities. The facade design reflects innovative integration, less sculptural than the previous three buildings, and tectonic references have been replaced by textural ones, to more authentically express the speculative and flexible character of its inner world. Designers emphasized the high-standard design of the vegetation surrounding the building.

ÚJ IDENTITÁS

GTC WHITE HOUSE IRODAHÁZ, BUDAPEST

ÉPÍTÉSZ ARCHITECT: **TIMA ZOLTÁN**

SZÖVEG TEXT: **OKRUTAY MIKLÓS**

FOTÓK PHOTOS: **BUJNOVSZKY TAMÁS**

Budapest egyik legdinamikusabban formálódó területe kétségtelenül a Váci út XIII. kerületi szakasza. A városrész, az útvonal egykori, rendkívül heterogén összképe szinte már felidézhetetlen, olyan az átépülés dinamikája. A sorra emelkedő irodaházak világa ugyanakkor nem csak minőségi építészeti képvisel, hanem annak illúzióját is megteremti, hogy ennek a városnak határozott önképe van arról, milyen egy metropolisz felvezetése annak belvárosa felé.

Mindezt érdemes hangsúlyozni is, hiszen bármely másik irányból a fővárosba érkezve sokkal esetlegesebb, néha fájó az élmény. Történeti értelemben kevés a fogódzó, egynemű és egykorú, ezért némi sterilitást hordozó az új világ, így különös jelentősége van minden apró rezdülésnek, amely az időben kontextust teremt. Az egykori Felvonógyár szecessziós ízelet hordozó csarnokának megőrzésével, annak harmonikus integrálásával megépült legújabb irodaház éppen ezzel a gesztussal hordoz többet társainál, mindez akár a piaci érvényesülés területén is előnyöket jelenthet. Hiszen bérirodaházként nem csupán egy a többi között, nem önmagán a kortárs architektúrán múlik az arculat, személyisége a múltban fogant és teljesebben ki ebben az új világban.

Jelen esetben a tömegformálás éppen az egyik meghatározottabb, leginkább kifejező gesztus, a tervezői szándékok komolyságának jele. A korabeli csarnok kétemeletes tömbje önálló világot képviselhet az együttesben, egykori létét így közvetítheti a legnagyobb erővel. A teljes telken végignyúló csarnokból az első hattengelynyi, kétemeletes, látványosabb részt sikerült így megmenteni eredeti feltárlásában. A majd' egy évtizeddel ezelőtti első verziók még a megőrzött csarnokrész fölé is irodaházi szinteket húztak. Tima Zoltán érdemének tűnik, hogy a megvalósult verzió a befektetők számára is életképes lehetett, a haszonnégyzetméterekért folytatott küzdelem ebben a végső letisztultságban már nem érződik.

Az új irodai szárnyak mintegy körülölelik a századelős ipari csarnokot, a léptékváltás feszültségét a fő belső közlekedési tengelyeket jelentő, szellős elhúzások oldják. A főbejárat helye így önmagát jelöli ki, bár abban azért rejlik némi kihívás, hogy a régi épület Váci úti bejárata ne zavarja meg ennek érvényesülését. A teljes épülettömeg finom formai játék végeredménye, a hátrafelé egy lendülettel emelkedő tetősíknak köszönhetően a hátsó homlokzat a gépészetet rejtő szinttel magasabb lehetett. Tima korábbi, szintén a Váci úton, annak angyalföldi torkolatában megépült irodaháza már magában hordozta ezt a gesztust, de ami ott még inkább a gegbe hajló formai játék, az itt már koncepcionális alapvetés. A

másik előképnek tekinthető munka kapcsán sem kell sokkal nagyobb kitérőt tennünk. A Vízafogón az egykori gázgyári épületegyüttesből kialakított loftlakások kapcsán az ipari épületek újraélesztésére, új tartalommal való megtöltésére, a védett együttesben való építészeti mozgáster megtapasztalására nyílt mód korábban.

Ilyen értelemben egyfajta összegzésként tekinthetünk az új Váci úti irodaházra, a már eddig is rendkívül fegyelmezett, szűkszavúságra törekvő építészeti világ vált még inkább koncentrálttá. Sajátos harmóniát hordozó kölcsönhatásokra épít, ahogyan az egykori ipari csarnok homlokzatarcitektúrája szigorú ritmusban szerkesztett vertikálissal jelentkezik az új szárnyak homlokzatain, az építészeti gondolat tovább talán már nem is sűrítendő. Hasonlóan erős tartalmat közvetít a körülölelő gesztus további fokozása azzal, ahogy a belső síkokon elmarad a fehér raszteres osztás, az így ébredő tükröződések tovább erősítik az egykori felvonógyári épület jelenlétét.

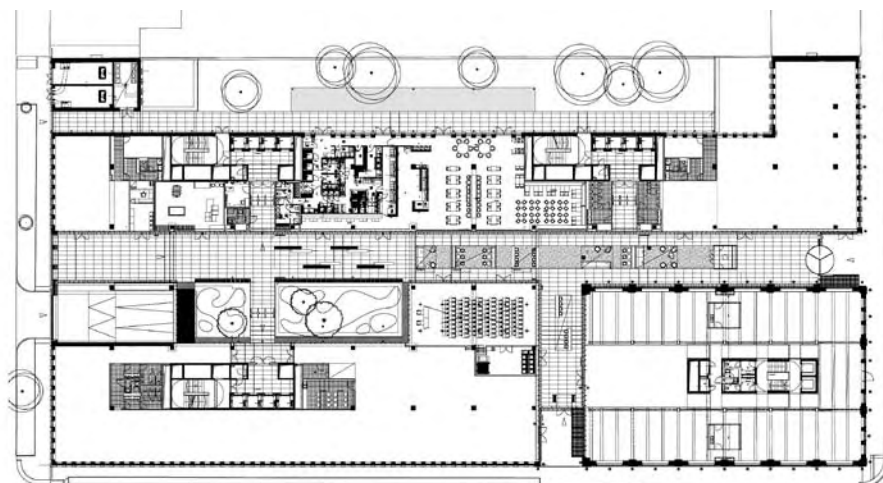
Ez a tükröződésekre, áthatásokra építő világ határozza meg a belső terek alakulását is. Az új irodaházi tömb tágas, fedett udvar köré szervezett, a nappali természetes fény jelenléte elementáris hatású. A külsővel ellentétben itt a horizontalitás az uralkodó,

a hangsúlyosan megjelenő fődémsávok közé szintmagas üvegtáblák feszülnek, totális a transzparencia ereje. A kissé decensen szűrt fény eleganciát kölcsönöz, az egyszerű gesztusokban megnyilvánuló nagyvonalúság irányítja a befogadást, a terek megélését.

Érdemes egy pillanatra még visszatérni a Váci útra, vagy akár egy pillantást vetni az épület Angyalföldi úti homlokzatára. Mindkét oldalon a már az eddigiekben is megfigyelt fegyelmezett gesztusával az épülettömeg lelépcsőzik a szomszédos épületekhez. Ezzel pedig nem csupán időbeli, hanem térbeli kontextusba ágyazva találja meg helyét, úgy teremti meg saját önazonosságát, hogy azzal a teljes Váci úti építészeti együttes új identitásához is jelentős módon járul hozzá.

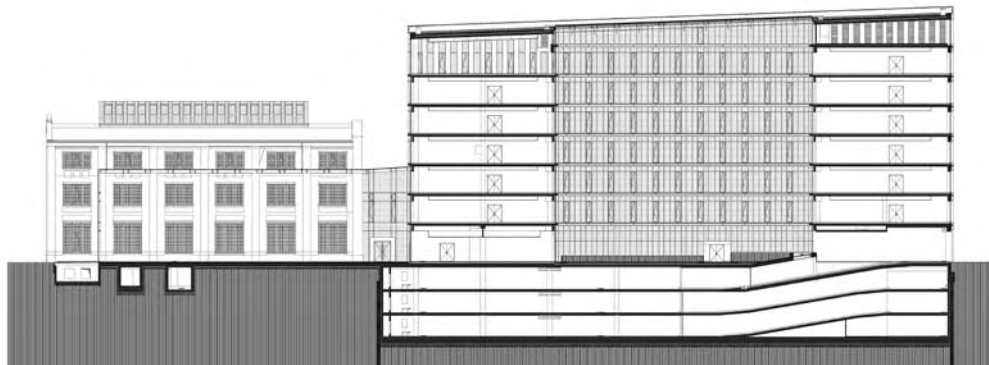

**A NEW IDENTITY
WHITE HOUSE OFFICE BLOCK, BUDAPEST**

There is no doubt that the section of Váci Street in District 13 is one of the most dynamically evolving parts of Budapest today. Actually, it is almost impossible to recall the highly heterogeneous former image of this thoroughfare. Defined by mushrooming office blocks, this area does not only represent high-standard architecture, but also creates the illusion that that this city has a firm self-image, which is defined by its function to lead up to the centre of a metropolis. By preserving the hall of the former Elevator factory which reflects a certain degree of Art Nouveau style, and harmoniously integrating it into the newly built office block it conveys more than its counterpart because of this gesture. All this, in turn, may guarantee advantages in the market as well. As it contains offices to let, it is not only one of the many. Its image may depend on contemporary architecture, whilst its image and character was conceived in the past and evolved to its entirety in the world of today. The two-storey hall representing the world of its birth also stands as an independent system within the complex, and thus conveys its former existence as powerfully as possible. This way it creates its own self-identity whilst also making a significant contribution to the new identity of the complex it is part of.

GENERALTERVEZŐ // GENERAL DESIGN:
TIMA STÚDIÓ, KÖZTI ZRT.
 ÉPÍTÉSZ // ARCHITECT:
TIMA ZOLTÁN
 PROJEKTVEZETŐ ÉPÍTÉSZ
 // PROJECT MANAGING ARCHITECT:
MÁRK PÉTER
 ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSAK // FELLOW ARCHITECTS:
**SZABÓ MÁTÉ, ÓCSI GABRIELLA,
 TÖLGYESI KÁPLONY,
 BODA ISTVÁN, GÁL BORBÁLA,
 MOLNÁR J. TIBOR,
 GÖNCZÖL ZSÓFIA**
 ÉPÜLETSZERKEZETEK // STRUCTURE:
**HORVÁTH SÁNDOR,
 SCHREIBER GÁBOR
 – PATAKY ÉS HORVÁTH KFT.**
 BELSŐÉPÍTÉSZET // INTERIORS:
**MOLNÁR BEÁTA, KISS-GÁL
 ZSUZSANNA – ATELIERARCHITECTS**
 GRAFIKA // GRAPHIC DESIGN:
AUTH ATTILA – STÉG KFT.
 SZERKEZETTERVEZŐ // FRAMEWORK:
GURUBI IMRE, BECKER ÁDÁM
 ÉPÜLETGÉPÉSZET // HVAC:
**MAKÁRY CSABA, CSÖPPENSZKY
 GÁBOR – AGOREX KFT.**
 ÉPÜLETVILLAMOSSÁG // ELECTRICAL ENGINEERING:
**MÁRAMARÓSI ANDRÁS, RITZL
 ANDRÁS, KAPITOR GYÖRGY,
 SZUHAMELLA ROLAND
 – ZONA-PLAN KFT.**
 KERT- ÉS TÁJÉPÍTÉSZET // LANDSCAPE GARDEN:
**MOHÁCSI SÁNDOR, POLARECZKI
 DÓRA – S73 KFT.**
 FORGALOMTECHNIKA // TRAFFIC:
**SZEGŐ JÁNOS, BALOGH BALÁZS
 – KÖZLEKEDÉS KFT.**
 KÜLSŐ KÖZMŰ // OUTDOOR PUBLIC UTILITIES:
**BÍRÓ ATTILA, HANCZÁR GÁBOR
 – KÉSZ TERVEZŐ KFT.**
 ÉPÍTETTŐ // CLIENT:
**GTC MAGYARORSZÁG INGATLAN-
 FEJLESZTŐ ZRT.**

KISVÁROSI LÉPTÉK, NAGYVÁROSI ÉRTÉK VÁROSHÁZA, TÖRÖKBÁLINT

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: KELLER FERENC, LÁRIS BARNABÁS, SZABÓ DÁVID

SZÖVEG TEXT: CSONTÓ SÁNDOR

FOTÓK PHOTOS: HAJDÚ JÓZSEF

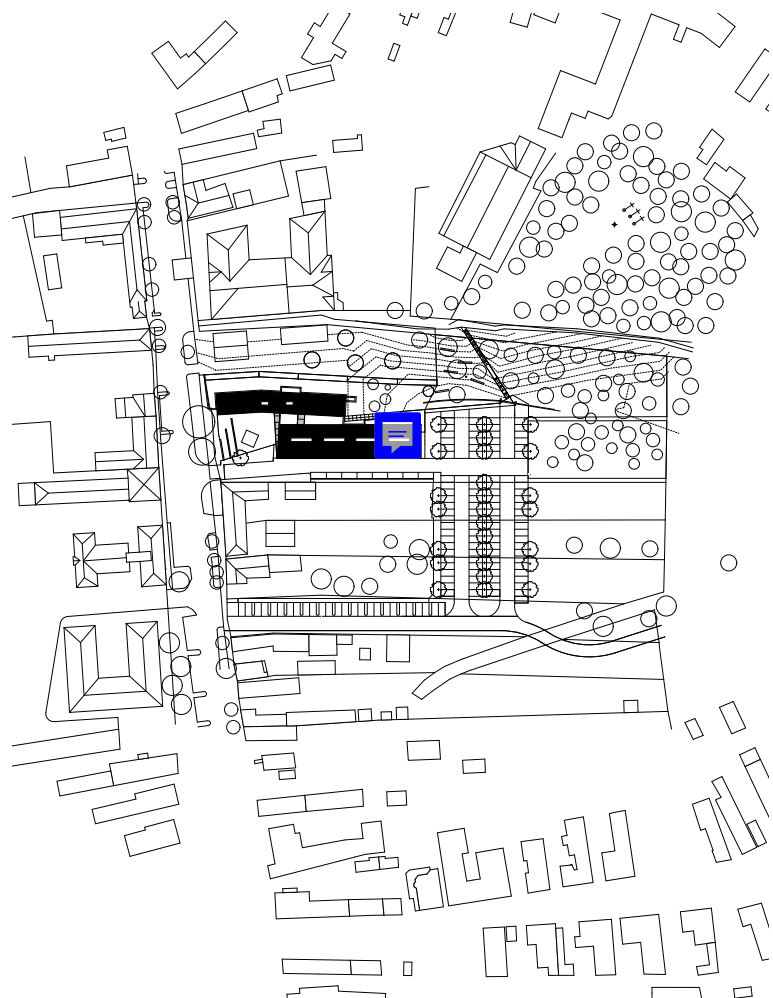
„Törökbálint megérkezett a 21. századba” – hangzott el az új városháza ünnepélyes átadásán. A város önkormányzata már évtizedek óta tervbe vette, hogy a szétszórta elhelyezkedő és elavult intézményi helyiségek helyett egyetlen, korszerű helyszínen – költséghatékonyabb működés mellett – tudja szolgálni a lakosságot. A fővárosi agglomeráció dinamikusan fejlődő településén a történelmi hagyományoknak és a szerkezeti adottságoknak köszönhetően eddig nem tudott kialakulni egy valódi intézményi központ, közösségi agóra.

2015-ben a Modulart Stúdió Keller Ferenc, Lárís Barnabás és Szabó Dávid vezető tervezők irányításával első díjat nyert a törökbálinti új városháza tervezésére kiírt építészeti tervpályázaton. A több körös prezentációt és tervellenőri egyeztetéseket követően 2016-ra elkészült az épület kiviteli tervdokumentációja. Az új városháza az önkormányzat háromhektáros telkén – alig egy esztendő alatt – 1,2 milliárd forint önerőből, az Épkar Zrt. és a Zeron Befektető Zrt. kivitelezésében valósult meg, hasznos alapterülete 2470 m².

„A város házát olyanra kell tervezni, ahol kiismerheti magát az, aki életében először jár benne, de annak sem unalmas, aki nap, mint nap benne dolgozik. Úgy reprezentál, hogy közben mértéktartó és egyben kifejezi a közösség egészséges öntudatát, de nem »kivagyí«” – olvasható a műszaki dokumentációban, amit igazol a helyszíni tapasztalat. A hivatal a város főutcáján, a Munkácsy Mihály utca mentén, a település történelmi központjában helyezkedik el. Az Ófalut hagyományos típusú, az utcára merőleges, oromfalas jellegű, szabadon álló beépítés jellemzi. A tervezők nagyvonalú komponálása maximálisan figyelembe vette ezt az építészeti örökséget, és a folyamatosan fejlődő település igényeivel összekapcsolva egy kisvárosi léptékű, ám látványos városházát eredményezett. A tömegalakítás, a homlokzatok a megszületés pillanatától a helyszín meghatározó térfalaivá és a kisváros élettel teli háttérévé váltak. Az épület minden elemében eredetiséget, frissességet és kortárs építészeti megjelenést mutat. Ez a karakteres, átlátható, letisztult építészeti tömegalakítás jellemző az iroda korábban megvalósult, vagy még tervasztalon várakozó munkáira is, mint például az MLSZ sportszarnok, a mogyoródi új egészségház, vagy a geszti általános iskola épülete. Maradéktalanul tartják magukat Otto Wagner 120 éves axiómájához: „az építészettől több mint »csak« funkcionális mérnöki alkotómunka.”

A gyalogosan vagy gépkocsival érkezők előtt feltáruló látvány tulajdonképpen két, egymással párhuzamos, de elcsúsztatott egységet mutat, amelyek egy központi részszel, „híddal” kapcsolódnak össze. A hosszszak tetőidoma összeszerkesztett, egységes képet mutat.

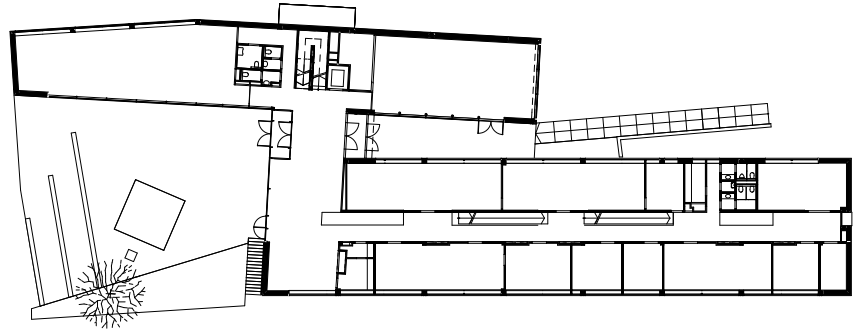
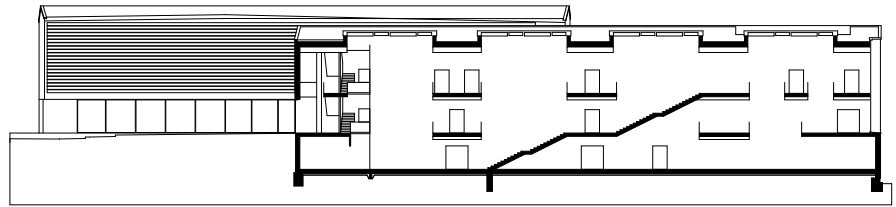
Itt kell megemlíteni azt a rafinált megoldást, amit a tervezők alkalmaztak: ebben a

léptékben erősnek ítélték meg az épület tömegét, ezért egy minimális törést engedélyeztek a bal oldali szárny hosszirányának közepén, a telek felé. Ezzel a gesztussal a hosszan elnyúló, kissé girbegurba törökbálinti parasztházakkal való analógiát is erősítették. A jobboldali tömeg hátratosásával egy – szökőkúttal, digitális pihenőpadokkal, kerttel feldobott – városias díszter jár létre, amely nyitott előtérként funkcionálisan is kapcsolódik az épület belső tereihez. Remek helyszínt biztosít majd az önkormányzat és a település hivatalos és közösségi rendezvényeinek. Az eltolt egységű, négyszintes kialakítású épületegyüttes egy oldalfolyosós és egy középfolyosós tömegeből, valamint hátul, a park szintjére helyezett területi ülésterem vertikális kubusából áll. A két szárny két jól elkülöníthető feladatot hordoz. Az egyikben a vezetői funkciók (a polgármester és a kabinetvezető irodája, tárgyalószobák), a másikban az egyéb adminisztratív funkciók kapnak helyet. A polgármesteri szárny földszintjére a díszterre néző kormányablak került. A fejlesztés egyik előnye, hogy a törökbálinti lakosoknak számos ügy intézéséhez nem kell a távolabbi járási hivatalba utazniuk, ráadásul az új központ száz új munkahelyet biztosít.

A teresedés felől – vagy a hátsó park szintjéről rámpán – érkezünk a keskeny, hosszanti tömegek között kialakított bejárat kanyonhoz. A nagyvonalú előtér-fogadótérből feltáru az épülettömeg belső funkcionális elrendezése, szolidan reprezentatív megjelenése. A laikus számára is egyértelmű a tájékozódás, az épületen belüli közlekedőterületek szintjei, az előcsarnokhoz vezető bejáratok, lépcsők és közlekedők is teljesen átláthatók. Az ügyfélszolgálati pult mögött, a fekete, simított betonon egy Márai Sándor idézet állítja meg a látogatót: „Az életnek értéket csak a szolgálat adhat, amellyel az emberek felé fordulunk.” (A jelenlegi városvezető édesapjának, a település korábbi polgármesterének kedvelt mottója volt.) Egy kítűnő megoldásnak köszönhetően a közigazgatási funkciócsoportokat ellátó középfolyosós rész egyáltalán nem játszik alárendelt szerepet. A lépcsők áttörései, valamint a födémáttörés és a felülvilágítók biztosítják a vizuális kapcsolatot, a nyitottságot és a természetes fénnel való megvilágítást. A falfelület rücskösebb vakolata a délutáni sűrűfényben még több játékoságot mutat. A belső térszervezést, az irodák rugalmas térkialakítását, későbbi átrendezhetőségét is egyszerűség és nagyvonalúság jellemzi. A narancsszínű falfélkébe lehajtható ülőalkalmatosságok kerülnek. A tanácsstermet a telek adottságából fakadó szintbeli eltérést kihasználva, a park szintjére helyezték. A legfelső szinten kapott helyet a polgármesteri iroda és a tárgyaló, ami egy több mint négy méterre kinyúló erkélyt, „Pinokkió-orr” is kapott, s közvetlenül a szomszédos Kálvária tengelyének irányát folytatja. A közeljövőben az épület mögötti területen belső parkolót és zöldebb, városi közparkot alakítanak ki, utóbbi a helyi civilek szabadtéri rendezvényeinek ad helyet.

A következőket végigvitt logika mentén megvalósult építmény és a szabad terek dinamikus váltakozása intenzív élményt, jó hangulatú találkozási pontot kínál, egy jól működő város közösségének fontos színterét. Ráadásul kaptak még egy kis útravalót: a homlokzati üveglamellakon meg-megcsillan Munkácsy Mihály *Haza felé* című festményének részlete. A törökbálintiak is hazaérkeztek.

GENERÁLTERVEZŐ // GENERAL DESIGN:
MODULÁRT KFT.

ÉPÍTÉSZ TERVEZŐK // ARCHITECTS:
KELLER FERENC,
LÁRIS BARNABÁS,
SZABÓ DAVID

ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSÁK // FELLOW ARCHITECTS:
BORS ESZTER,
CSANÁDI-SZIKSZAY GYÖRGYI,
FIX DALMA, RÓNAI TITUSZ,
SZÁK-KOCSIS AKOS

STATIKA // STRUCTURE:
HONTI GÁBOR

TALAJMECHANIKA // SOIL MECHANICS:
DR. MÓCZÁR BALÁZS PHD

ÉPÜLETGÉPÉSZET // HVAC:
LOBENVEIN ZOLTÁN

ÉPÜLETVILLAMOSÁG // ELECTRICAL ENGINEERING:
HARATIK JÁNOS,
PIATKÓ TAMÁS

ÉPÜLETSZERKEZET // FRAMEWORK:
SZUTOR TAMÁS,
KOVÁCS KÁROLY LEHEL

BELSŐÉPÍTÉSZET // INTERIORS:
KELEMEN CSILLA

KÖRNYEZETTERVEZÉS // ENVIRONMENT:
KONTRA DÁNIEL

VÍZJÁTÉK // WATER TECHNOLOGY:
SZÚCS SÁNDOR

BERUHÁZÓ // CLIENT:
TÖRÖKBÁLINT VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

TOWN SCALE, CITY SCALE TOWN HALL, TÖRÖKBÁLINT

The local government of Törökbálint has been planning for decades now to provide services to its population from a single modern venue with a more cost-efficient system instead of scattered and outdated buildings that house its institutions. The suburb near the capital city is a dynamically developing settlement of the agglomeration, but owing to its historic traditions and structural faculties has not yet been able to construct a genuine institutional centre, a communal agora. The design submitted by Modulárt Stúdió won the first prize in the contest published for the scheme of the new town hall of Törökbálint. The result is a spectacular building with town scales. The building shows originality, freshness and contemporary architectural design in its every single component. By shifting back one part of the main block a decorative urban-style plaza was created with a fountain, digital benches and a garden, which is an open prelude to the institution itself, as it connects with the interiors functionally. The local government thus also provides an excellent venue for official and communal events associated with the everyday life of the settlement.

JÖVŐBE VETETT BIZALOMMAL NIVEGY-HÁZ, BALATONCSICSÓ

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: FÉLIX ZSOLT, HÖNICH RICHÁRD, FIALOVSKY TAMÁS

SZÖVEG TEXT: KISS TAMÁS

FOTÓK PHOTOS: OLÁH GERGELY MÁTÉ

A Balaton közvetlen vonzáskörzetében, a Balaton-felvidéken vagyunk. A sokszínű élővilággal rendelkező tó, az azt övező természeti adottságok és az ezek nyomán kialakult gazdag kulturális ötvözet alkotja a hely különleges szellemét. Ezek a páratlan adottságok határozzák meg a Nivegy-völgyben fekvő Balatoncsicsó atmoszféráját is.

Az orsós, egyutcás településszerkezetet ma is őrző falu központjában 1754-től működő katolikus plébánia Szent Ágoston tiszteletére szentelt templomát 1778-ban építették. A plébánia jelenlegi épülete 1799-ben készült el, majd az idők során több ízben kiegészítették, átalakították. 30 évig kihasználatlanul állt, erősen leromlott állapotban. A lelkes támogatókból álló helyi közösség felismerte a ház megmentésének fontosságát és az új funkciókban rejlő lehetőségeket, 2011-ben megalkotott egy koncepciót, amely a későbbi tervezési folyamat ve-

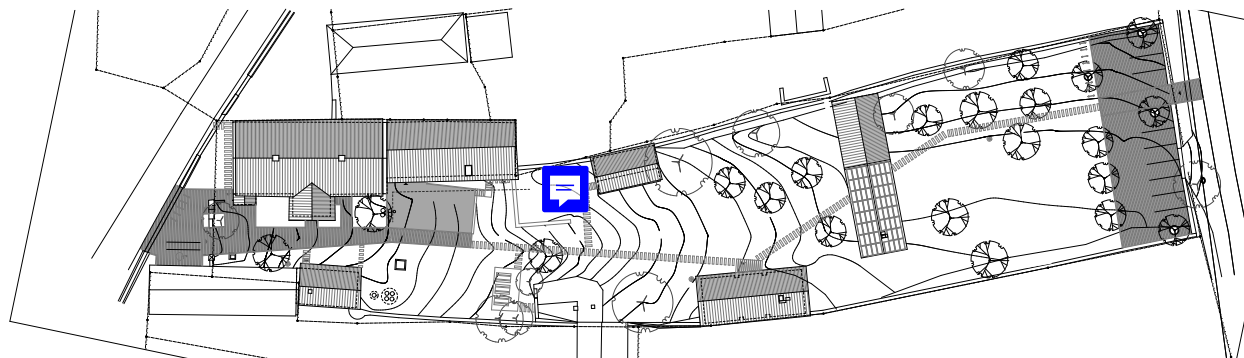
zérfonalául szolgálhat, de ekkor a pályázati lehetőségek még kedvezőtlenül alakultak.

2014-ben a Forster Központ szakmai felügyelete mellett, a Norvég Alap és a Magyar Kormány támogatásával, egy újszerű örökséggazdálkodási program keretében megkezdődhetett a tervezett átalakítás. Komplex egyeztetési folyamat eredményeképpen elkészültek a tervek, majd kezdetét vette az építkezés, és 2016 nyarán átadták a megújult plébániát, a Nivegy-házat.

A műemlék épület példás helyreállítása során kiemelt szerepet kapott a helyi közösség aktív bevonása a tervezési folyamatba. Ez a munkamódszer, a közösségi tervezés az átfogó tanulmányok készítésén túl műhelymunka jellegű igényfelméréseket és egyeztetéseket is magába foglal. Így biztosítja a tervezői gárdával való folyamatos párbeszédet, ami olykor ugyan nem zökkenőmentes, de mindegyik fél számára a lehető legmegfelelőbb, professzionális döntések születését célozza meg. Mindezt annak jegyében, hogy a balatoncsicsói plébánia a történelmi előzményeket követve újfent a térség kulturális és spirituális központjává tudjon válni, ezáltal erősítve a Nivegy-völgy falvainak¹ egységét is.

A Szent Ágoston templom barokk épülete a település központjában áll. A Fő utca ezen a részen hirtelen kitágul, teret adva a katolikus templom tömegének. Ennek a térbővületnek a szájánál kap kiemelt helyet a plébánia. Továbbhaladva a lakóházak homlokzati síkja már beljebb húzódik, a plébánia homlokzata azonban tartja a korábbi

lakóházak beépítési vonalát. Ezáltal kiemelkedik a lakóházak sorából, s a templom méltóságtejes tömegére kacsint, ezzel érzékeltetve összetartozó mivoltukat.

Az épület az oldalhatáron álló, nyeregtetővel fedett, oromfalas népi lakóház jellegzetes példája, amely egykor – rendhagyó módon – az első felében lakó-, hátrébb pedig gazdasági funkcióknak adott helyet. Ennek velejárójaként az egymás mögé sorolt épületrészek léptéke a telek vége felé haladva lineárisan csökken. A házba a századelő hangulatát idéző, fafaragásokkal és rácsozattal ékesített tornácon keresztül jutunk be. Mintha időutazáson lennénk: az egykori pitvarba érkezünk, egy tágas, fehérre meszelt falú helyiségbe, ahol markáns kontrasztként jelennek meg a gesztenyebarna, váztablázatos nyílászárók és a padlót borító korabeli, mintás cementlap burkolat. Az új funkcióknak megfelelően az utcai, csehboltozattal fedett helyiségek egyikében egy emlékszoba és nivegy-völgyi termékeket árusító bolt, valamint egy civil szervezetek számára fenntartott iro-

da kap majd helyet. Az épület magjában lévő, 19. századi állapotot őrző szobába az egyházközség és a plébánia alapítvány irodája kerül. Ez a szoba mázas, gazdagon díszített cserépkályhájával és a csehboltozaton lévő, hullámzó ornamentikával szegélyezett színes díszítőfestéssel a ház talán leghangulatosabb helyisége. Izgalmas része még az épületnek a pitvarból nyíló mászókérmény, valamint a falba rejtett lépcső, amely az utcára néző szobák alatti, dongaboltozatú pincébe vezet. A konyhában helyreállított tüzelőberendezéseket látunk. E tér hatását némileg csorbítja a 20. század elején készült, eredeti esztétikai minőségét mára elveszített betonpadló, amelynek cseréje műemlékvédelmi szempontok miatt nem volt lehetséges.

Valamennyi fa nyílászáró állapota – ahogy maga a megőrzés ténye is – példaértékű. Az egykori asztalos mesterek igényességén alapuló, részletekben megbúvó gyengéd gesztusok korunk mestereinek munkáját dicsérve a felújítás során sem vesztek el. Így a 20. század elején készült – ugyanakkor már hőszigetelt külső üvegezésű – kapcsolt gerébtokos nyílászárók belső oldali árnyékoló spalettáikkal, mives tagozataikkal a századelő hiteles hangulatát átörököltve vívni ki tiszteletet maguknak.

A legtöbb kortárs beavatkozási lehetőséget – és talán épületszerkezeti kihívást is – a gazdasági épületrészek felújítása vonta maga után. A térben megnyitásra került a fedélszék, ezáltal az osztott alaprajzú épület szabadon áramló közösségi térré alakult. Az új funkció beköltözése a külső homlokzatot változatlanul hagyta. A beltér

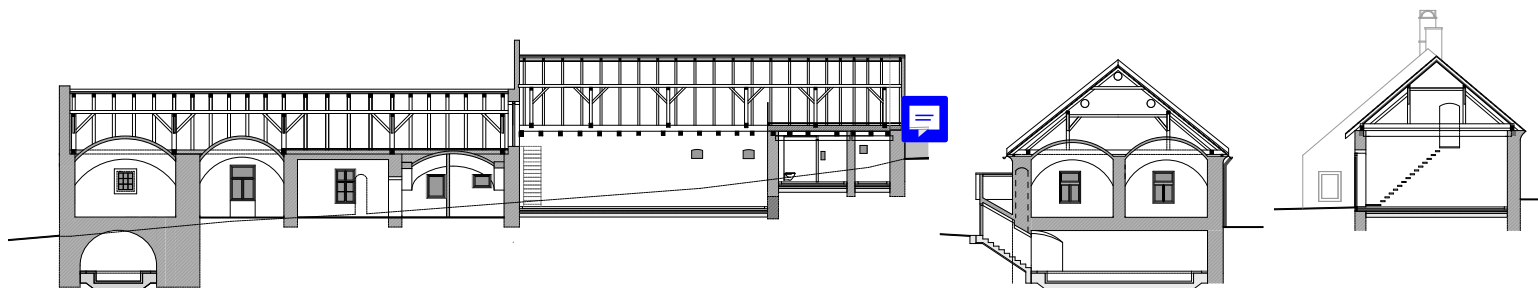

GENERÁLTERVEZÉS // GENERAL DESIGN:
ÉPÍTÉSZ STÚDIÓ KFT.
VEZETŐ ÉPÍTÉSZEK // LEADING ARCHITECTS:
**FÉLIX ZSOLT, HÓNICH RICHÁRD,
FIALOVSKY TAMÁS**
STATIKA // STRUCTURE:
PÁTAKI BÓTTYÁN
GÉPÉSZET // HVAC:
CSAPLICZKY LÁSZLÓ
ÉPÜLETVILLAMOSSÁG // ELECTRICAL ENGINEERING:
SZABÓ ÁRPÁD
TÁJÉPÍTÉSZET // LANDSCAPE:
GYÜRE BORBÁLA
TŰZVÉDELMELEM // FIRE PROTECTION:
BÁRSONY ANTAL
MEGBÍZÓ // CLIENT:
**NIVEGY-VÖLGYI RÓMAI
KATOLIKUS EGYHÁZKÖZSÉGÉRT
ALAPÍTVÁNY**

---

vakolatlan kőfalaival a Balaton-felvidék karakteres kőfalaira reflektál, a nyitott fedélszék tágas térérzetet keltve a csűrök hangulatát idézi. A terem fókuszában sötét dobozként megfogalmazott kandalló erőteljes kontrasztjával egyfajta kortárs sterilitást képvisel a vibráló kőfalak között. Sajnos a gondosan előkészített tervek megvalósulásának egy része anyagi források híján még várat magára. Nem újult meg az udvari pince, a külső fedett-nyitott rendezvénytér, valamint a településre is jellemző, a porta hátsó felében húzódó keresztcsűr parafázisaként megtervezett tábori épület és konyha. A torzó állapotban maradt projekt remélhetőleg az eddigi maximális szakértői hozzáállással és szeretettel fog a közeljövőben szerves egésszé válni.

Balatoncsicsón a jövőbe vetett bizalommal, a múlt elismerése mellett sikerült megmenteni a materiális és szellemi örökség egy darabkáját. A ház új közösségi funkciója és a lelkiismeretes helyi támogatók törekvései a felújított műemlék fennállásának és fenntarthatóságának biztosítékai is egyben; ezek nélkül egy régi épület – a benne nyugvó élet híján – csupán szomorú kiállítási tárgy lenne.

¹ Óbudavár, Szentjakabfalva, Balatoncsicsó, Szentantalfa, Tagyon

TRUST IN FUTURE NIVEGY HOUSE, BALATONCSICSÓ

The unique spirit of the Upper-Balaton region is a result of its natural faculties, as well as the rich cultural blend evolving in its wake. The village of Balatoncsicsó is set in Nivegy Valley, and has a Catholic parsonage built in 1799 after the start of the local community in 1754. The building has been extended and remodelled several times since then. It has stood vacant in the past 30 years and was thus badly deteriorating. The local community recognized the potentials and significance of saving the house and equipping it with new functions, and thus created a concept, which served as a leitmotif for the design process started later on. In 2014 a novelty heritage management programme provided framework for the projected transformations. During the reconstruction stage of the historic building, which was exemplary, an active involvement of the local community into the design stage was a priority. We can enter the house via the porch graced with a lattice and wooden carvings evoking the early 1900s. Arriving in the former hall, which is a spacious whitewashed room, with a strong contrast of auburn framed openings and doors, whilst the floor is tiled with contemporary patterned cement tiling. In the heart of the building there is a room preserving 19th-century conditions with a richly decorated glazed ceramic stove, completed with the colourful decorative painting bordered with undulating ornaments on the vaults. All this makes it probably the most atmospheric room in the house. In Balatoncsicsó hope and trust in the future as well as the recognition of the past contributed to the successful salvage of a piece of material and spiritual history.

AZ ÉG KERTJE

ERDEI KÁPOLNA, PANNONHALMA, SZENT IMRE-HEGY

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: **MOME ÉPÍTÉSZETI INTÉZET**

SZÖVEG TEXT: **ZSOLDOS ANNA**

FOTÓK PHOTOS: **BUJNOVSZKY TAMÁS**

„Hanyatt fektünkben az égre, kimeríthetetlen nappali kékjére, felhőkertjeire vagy az alkonnal kinyíló csillagvirágaira látunk. Ekkor a földvonulatok, a növények, a fák koronái vagy az építmények fogják keretek közé látómezőnket. A földi formák így kerítik körül az ég szemünk előtt nyíló végtelenjét.”

(Tillmann József: Távkeretek – A Nyugalom tengerén túl)

A Moholy-Nagy Művészeti Egyetem 2017/18-as tavaszi szemeszterében Körösvölgyi Zoltán által tartott *Kortárs szakrális művészet* című elméleti kurzus eredményeképpen nem hallgatói esszék, hanem a szakralitás kérdésével foglalkozó művészeti alkotások születtek. A kurzus egyik külsős, teológiát hallgató diákja az utolsó órán felajánlotta, hogy tartana egy misét a csoportnak, csupán az erre alkalmas helyszín hiányzott. Erre válaszként egy építészhallgató felvetette: építsenek közösen egy kápolnát. Így kezdődött a pannonhalmi Szent Imre-hegyen álló kápolna története.

A következő lépés a helyszín megtalálása volt, mely a Pannonhalmi Önkormányzat felajánlásával történt, így a csoport a Szent Imre-hegy egyik tisztása mellett döntött. Az építkezéshez szükséges anyag is rendelkezésre állt, mivel az órán részt vevő építészhallgatók 2017-ben tagjai voltak a Hello Wood Építész Mustra győztes építészcsoportjának, így 500 000 forint értékű faanyagot nyertek. A tervezés a kurzus vége után átcsúszott a nyárba, jó pár hónappal így is megelőzve az építkezést. Több tervváltozat is készült, de mindegyik a terület valós adottságaihoz képest módosult, a végső fázis a helyszínen forrott ki.

A tisztás természetes módon elliptikus formát képez, ehhez idomulva elliptikus, szoborszerű építményben gondolkodtak. A diákoknak a helyi erdész mesélte, hogy ezen a sávon próbálkozásai ellenére sem telepedt meg fa. A tisztás domborodó talaja még inkább megkívánta a hajlított formát. A tervezők Tillmann József *Távkeretek – A Nyugalom tengerén túl* című könyvében leírt, égi kertekről szóló gondolata alapján egy „égi kerítést” akartak létrehozni azáltal, hogy a terület elhatárolása vizuálisan megjelenik, szent és profán különválik, de a földön mégsem okoz fizikai akadályt. Az építmény így kapott vaslábazatot – és ezáltal a lebegés érzetét. A területről csupán az égboltra nyílik kilátás. A Pannonhalmi Önkormányzat mindössze annyit kért, hogy a millennium kapcsán a tisztás fölötti dombon emelt Szent Imre emlékművet kapcsolják össze az épülő kápolnával.

ÉPÍTÉSZ TERVEZŐK // ARCHITECTS:

DOMOKOS KÁZMÉR, KADERJÁK ESZTER, KÉRY DOROTTYA, PONGRÁCZ ANNA, SEBESTYÉN NOÉMI ÉVA

MOZAIK // MOSAIC WORK:

KELEMEN BÍBORKA

KONZULENSÉK // CONSULTANTS:

BENE TAMÁS, KÖRÖSVÖLGYI ZOLTÁN, VASS-EYSEN ÁRON

PROJEKTKOORDINÁTOR // PROJECT COORDINATION:

SEBESTYÉN NOÉMI ÉVA

ÉPÍTŐK // BUILDING WORKS:

BARNA GERGELY PÉTER, BENCZÚR BENEDEK, BENE MÁRTON, BENE TAMÁS, BESENVEY BERTALAN, DOMOKOS KÁZMÉR, DRESCH ANNA, DZSÁKOMÓ BÉLA, FARKAS SÁRA, HEIM LEHEL, HORVÁTH PATRIK, ILLÉS ANDOR ERAZMUS, KADERJÁK ESZTER, KELEMEN BÍBORKA, KÉRY DOROTTYA, KIRÁLY CSENGE, KISS BARNABÁS, KÓPACZ HANNA, KÖRÖSVÖLGYI ZOLTÁN, KRUSINSZKY KITTI, KUBINYI ALIZ, KUBINYI HANNA, LÁSZLÓ ÁGNES, LOSONCZI MÁRTON, LUKOVSKI BALINT, NAGY ZOLTÁN, NOVÁK MÁTÉ LENÁRD, PINTER SÁRA, PONGRÁCZ ANNA, SEBESTYÉN NOÉMI ÉVA, SOLYMOS ROLAND, SOÓKI-TÓTH ANNA, SUBA-FALUVÉGI SZILÁRD, SURINY BALÁZS, SZABOLCS KIRA, SZAKSZ BLANKA, TÓTH FÁBIÁN PATRIK, TUDISCO JÚLIA, TURI ANDRÁS, VASS-EYSEN ÁRON

TÁMOGATÓK // SUPPORTED BY:

HELLO WOOD, MOHOLY-NAGY MŰVÉSZETI EGYETEM, PANNONHALMA VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

A kápolna hossz tengelye az emlékműhöz kapcsolódik, a két tisztás közötti fás részt kitisztították, átjárhatóvá tették. A terület koncentrikusan ismétli az ellipszis formát: a fák is ívesen keretezik a tisztást. A 14 méter hosszú ellipszist gyújtópontos szerkesztéssel mérték ki, 50 cm-enként raktak le egy faléceket, ami kijelölte a kontúrát. A forma hosszabbik oldala észak-déli, míg a rövidebbik kelet-nyugati tájolású. A kápolna oltárát a gyújtópontban jelölték ki. Az ellipszis faíve 14 cm vastag, 7 rétegben csavarozott és ragasztott, lekezelt és lazúrozott faléc. 11 darab hegesztett vasláb tartja, a 12. láb egy kő, itt a húr már érintkezik a talajjal. Építkezés közben született a döntés, hogy az építmény nem vízszintes, hanem döntött formát kap. Egyrészt így természetesen lefolyik róla a víz, másrészt pedig a talaj struktúrájához illeszkedik. Ezáltal van olyan pontja, ami a talajhoz kapcsolódik, és olyan is, ami embernagyságnál is magasabb. A fa hajlítása épületszerkezeti problémákat vetett fel, de a gyakorlatban kivételezhetőnek bizonyult. A húrszerkezet körüljárható, ülhető, szabadon felhasználható, akár kerengőként meditálásra, akár mászásra, pihenésre. Az építmény betonból öntött oltára is többfunkciós, formájából adódóan lehet szenteltvíztartó, keresztelőmedence vagy akár madáritató. A kurzus egyik hallgatója a ravennai Galla Placidia mozaik által inspirált, Szent Imrere utaló motívumokat is megjelenítő mozaikkal díszítette, ennek alapanyagát adományként kapták.

A csoport egy olyan objektumot kívánt létrehozni, amely felekezettől, hittől függetlenül is szakrális tartalmat hordoz. Munkájuk nyomán igazi kortárs szakrális „épület” jött létre, amelynek ikonográfiai olvasata is van. Emberbe ivódott ősi szám- és formai szimbolikája is egyértelmű. A 7-es szám többször ismétlődik, ami az ég és a föld találkozásának – helyi vonatkozásban a pannonhalmi Boldog Mór apát legendájának – egyik fontos eleme, a zsidó-keresztény hagyományban a világ teremtésének száma. A világ másik pontján, Mexikóban hasonló szakrális szimbolikával épült 2012-ben a Circle Sanctuary (Dellekamp Arquitectos és Periferica Studio), amely szintén egy fás területet ölel körbe.

A kápolnát augusztus 20-án kezdték el építeni, és hét nap alatt be is fejezték. Az építők csapata folyamatosan bővült, különböző egyetemekről érkező diákokkal, helyiekkel és jóakarókkal, s végül már körülbelül negyvenen dolgoztak a kápolnán. Beszentelés nem történt, de az avató ünnepségén egyben keresztelőt is tartottak. Egy hét alatt nem csak a kápolna épült fel, hanem egy igazi közösség is kialakult.

Az írás a tervező, építő diákokkal és az őket segítő tanárokkal történt beszélgetések nyomán jött létre, a szerző ezúton köszöni a segítségüket.

¹ Tillmann József: Közel és távol kertjei, <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/tavkertes/kert.html>

THE GARDEN OF HEAVENS FOREST CHAPEL, PANNONHALMA, ST EMERY'S HILL

The theoretical course held by Zoltán Körösvölgyi at Moholy-Nagy University of Arts in the academic year 2017/18 was titled Contemporary Sacred. As a result, works of art associated with the sacred were born in its wake instead of the common students' essays. A student specialized in theology offered during the course to hold a mass service for the group, but they had no venue suited for this purpose. In response, an architect student proposed that they could have a chapel built together. This a long-term design process was scheduled, and after a week's work, now there is a chapel standing on St Emery's Hill in Pannonhalma.

HAJNAL A KÉMÉNYEN ÚJRAGONDOLT FŰTŐHÁZ, LIBČICE

ÉPÍTÉS ARCHITECT: PATRICK HOFFMAN

SZÖVEG TEXT: BOTZHEIM BÁLINT

FOTÓK PHOTOS: BOYSPLAYNICE

Ha valaki a hírekben egy ipari csarnok elkészülteiről olvas, lapot húz rá, hogy amit látunk: egy szürke doboz. A technológia szigora – nyugtánánk magunkat. Ehhez képest a 146 évvel ezelőtt a csehországi Libčicében megépült csarnok téglarchitektúrája ma igazi élményt jelent. A csavargyárt 1872-ben alapította a Cseh Acélipari Szövetség – gazdaságossági megfontolások alapján – a Prága–Drezda vasútvonal mellett. A helyszín a Prágától alig 20 kilométernyire, a Moldva folyó egyik kanyarulatában, természeti szépségekben bővelkedő terület.

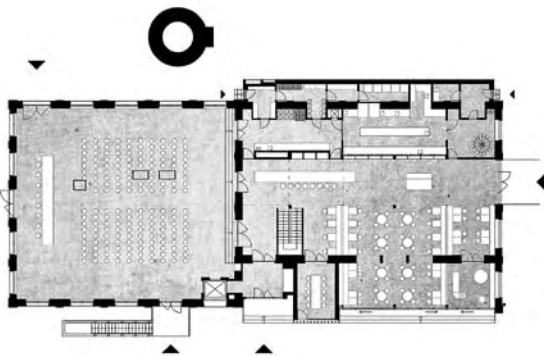
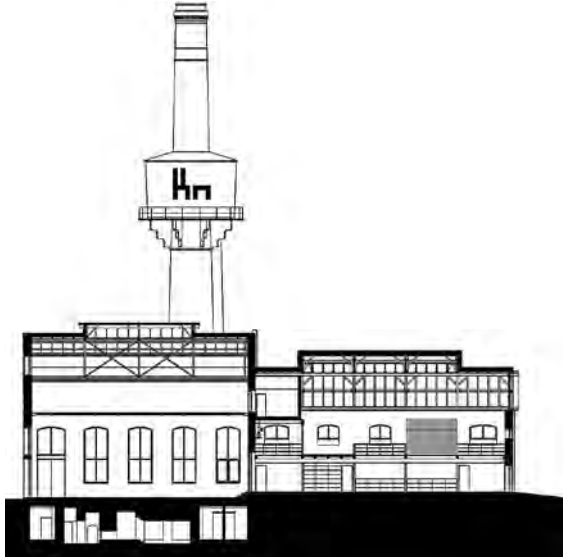
Fénykorában a szomszédos Libčice községből közel 1600-an jártak ide dolgozni. Leépülése után hamar romlásnak indultak az épületek. A természet is visszahódította azt, ami az övé. Ha egykor pőrén is állt itt az üzemi terület, ma kifejezetten jól tesz a kontrapunkt, hogy az épületeknek zöld lombok adják a háttérrel. Egy elhagyott ipari létesítmény mindig gondolkodásra késztet: vajon

mire használták, milyen élet zajlott itt? Mivel lehetne újra megtölteni az üresen kongó tereket? Az újbóli felhasználás nagyban függ attól, hogy sikerül-e új – legtöbb esetben az eredetitől eltérő – funkciót találni az épületnek. A MÉ hasábjain bemutatott modellek közül néhányat kiemelve említhetnénk a Millenáris parkot (MÉ 2002/1), az esseni Zollverein épületeit (MÉ 2010/6), vagy a kohászat romjain újjáéledő ózdi filmtörténeti parkot (MÉ 2016/4) mint az ipari rekreáció sikeres példáit.

Kotelna, azaz fűtőház – ezt jelenti a projekt cseh elnevezése. Az épület egykor a csavargyár hőerőművének adott helyet. A fűtőház két, egymással összeépített részből áll. Az első, még favázás épületet 1880-ban építették, 1921-ben pedig a nagyobb, már acélvázás csarnokot, mely egy nagyobb erőműnek tudott helyet adni. Az első felújításkor a fűtőház melletti szénmalom épületét hozták rendbe. Azóta Uhelny Mlyn néven rendezvények, konferenciák, kiállítások helyszínéként ismert, a fenntartás a költségeit pedig – úgy tűnik – biztosítja az üzleti modell. Az Uhelny Mlyn sikere okán merült fel a fűtőház felújítása is, mely közvetlenül az előbbi mellett áll. Egy hőerőmű rendes tartozéka a kémény, ráadásul az itteni különleges a maga nemében: régebben egy mives fa konzolokra támaszkodó, henger alakú (víz)medencét építettek rá, így még ma is mint a terület víztornya tölti be fontos szerepkörét. Az épületek mögött húzódó és azokat összekötő kusza csővezeték-hálózat ugyancsak az ipari image-éhez járul hozzá. Erre a hangulatra brandet felépítve, a két csarnoképület, az Uhelny Mlyn és a Kotelna ma a kortárs művészet és a reprezentatív bemutatók színhelyeként ismert a prágai kulturális életben.

A fűtőház nagyobb csarnokának acélvázát szépen felújították, megmaradt a nyers téglafelület, még a falba vésett vezetéknyomvonal sebhelyei is látszanak – és jól állnak ennek a térnek, melyet egyben meghagytak, nem osztották tovább, így alkalmas a nagyobb fogadások megrendezésére. A hatalmas térben egyedüli elem a lift elrejtő két szint magas fekete hasáb az egyik sarokban. A szürke öntött beton padló egységes felületét egy-egy üveg betekintő ablak töri meg, ezeken keresztül leláthatunk a pincébe. A kapcsolódó régebbi, favázás csarnokrészt étteremnek alakították ki. Ez a tér már összetettebb, az U-alakban elhelyezkedő, galériás beépítés tagolja két részre. Középen a csarnok teljes belmagasságát érzékeljük, a tetőgerinc melletti felülvilágítókon keresztül áramlik be a fény. A földszinten egy nagy kapacitású konyhaüzem kapott helyet, mely a tér felét elfoglalja, a másik fele megmaradt fogyasztótérnek. Az emelet teljes egészében a vendégeké. Izgalmas belsőépítészeti elem, egy fekete kis házikó hívja fel magára a figyelmet, amely a vizesblokkot rejtí magában. Ezenkívül még a pince is alkalmas a vendéglátásra, sőt itt az ipari építészeti igazán inyenc rajongói is találnak maguknak csemegét: a kéményhez vezető füstjáratokba is be lehet mászni. Az éttermi szárny anyaghasználatja is egyszerű, a téglá, fém és betont itt a fa egészíti ki.

DAWN ON THE TOP OF THE CHIMNEY BOILER HOUSE, LIBČICE NAD VLTAVOU (CZ)

An original conversion of a former boiler house into a multi-functional leaseable area for cultural, corporate and social events, with an ambition to become the heart of a future arts & culture district existing in a symbiotic relationship with traditional crafts and technological innovation and preserving, in a unique way, the industrial phase of the city's development which has significantly influenced the historical context of the place in question. It is another important project contributing to the gradual regeneration of the former large industrial estate of ŠROUBÁRNA (Screw Factory) in Libčice nad Vltavou near Prague which provided people with jobs and a place to live and became a bearer of near 150-year tradition of know-how and craftsmanship in the field of screw and wire production. The brownfield, which currently operates at a fraction of its former capacity, is thus being revived with a plan to preserve and develop the tradition of crafts and manufacturing. The boiler house, together with the already iconic industrial gem of Uhelný Mlýn (the Coal-Grinding Mill), are the beginning of the new UM Valley located in a meander of the Vltava river. It represents a precedent for many other still dilapidated sites.

MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZETÉRT ÉREM 2018: MORAVÁNSZKY ÁKOS

SZÖVEG TEXT: FERKAI ANDRÁS

A Magyar Építőművészek Szövetsége a magyar építőművészet nemzetközi megismertetése, rangjának és tekintélyének emelése terén végzett munka elismeréséül A Magyar Építőművészetért Érem kitüntetést alapított 2010-ben. Ezzel kívánja megköszönni azon építészek munkásságát, akik Magyarország határain kívül dolgoznak, és munkájukkal érdemben segítik a magyar építőművészet nemzetközi elismertségét. 2018-ban a MÉSZ elnöksége Moravánszky Ákos professzornak ítélte oda a kitüntetést. Az alábbiakban Ferkai Andrásnak a 2018. október 1-jén tartott ünnepélyes átadón elmondott laudációját közöljük – a szerk.

Kedves Ákos, kedves kollégák, tisztelt vendégek!

Egyetemista korunk óta ismerjük egymást, s bár találkozásainkat a földrajzi távolság megritkította, barátságunk fennmaradt. Azóta is kölcsönösen követjük egymás pályáját, eredményeit, és jól esően nyugtázzuk, ha újabb személyes találkozásra adódik lehetőség. Különös öröm számomra ez a mai alkalom, mert most ünnepelni gyűltünk össze, s az a megtiszteltetés ért, hogy bemutatthatom nemzetközi hírnevet szerzett kollégánk, professzor társam pályáját és méltathatom életművét. Nem könnyű feladat, ha csupán publikációinak nagy számára gondolunk (20 monográfia és tanulmánykötet, több száz folyóiratcikk és konferencia előadás), még nehezebb, ha tudjuk, hogy az építészettörténet, építészetelmélet és a kritika műfajában megjelent írásai a témák milyen gazdagságát és sokrétűségét vonultatják fel.

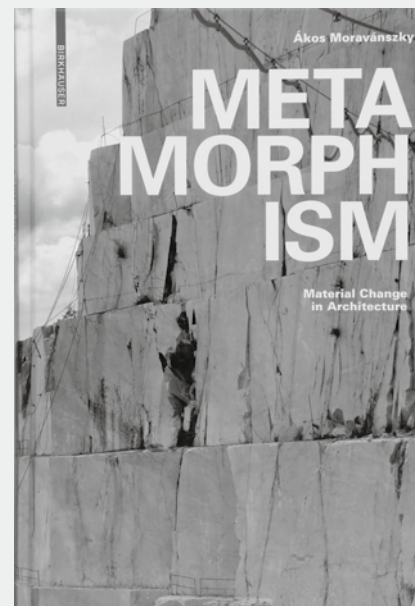
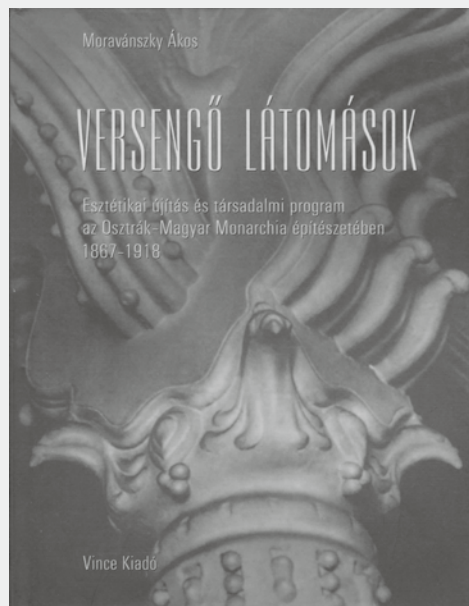
Előre is elnézést kérek, hogy Moravánszky professzor életrajzát és szakmai tevékenységét nem fogom tételesen ismertetni – akit érdekel, megtalálja a zürichi ETH honlapján, vagy a 2015-ben megjelent *Lehrgerüste* kötet végén – hasznosabb számunkra, és talán jobban illik egy ünnepi eseményhez, ha azt vizsgáljuk, hogy a körülmények milyen együttállása, összjátéka és a személyes képességek milyen sora szükséges ahhoz, hogy valaki olyan eredményeket érjen el, mint Ákos. Tudjuk, sok múlik azon, ki milyen tulajdonságokat örököl, milyen miliőben nő fel, de még több azon, mit tesz hozzá ehhez tanulással, önműveléssel, szorgalommal. Tudatos és elszánt munkával sok mindent elérhetünk, de botorság lenne a véletlen szerepét tagadni sorsunk alakulásában: időnként ajtók nyílnak

KRIZSÁN ANDRÁS, MORAVÁNSZKY ÁKOS ÉS FERKAI ANDRÁS. FOTÓ: NEMES BETTINA

meg előttünk, választás elé kerülünk, s a döntésünknek következményei vannak. Ha jól döntünk, lépéseink egymásra épülnek, előre visznek, segítik fejlődésünket. Úgy gondolom, Moravánszky Ákos pályája erre példa.

Értelmiségi családban nőtt fel, édesapja magyar-francia szakos gimnáziumi tanár volt, Szabó Lőrinc első kutatója, városszerte híres irodalmi, művészeti, filmesztétikai előadásairól. Volt tehát honnan örökölnie a human kutatás örömét s a virtuóz előadókészséget. A Műegyetem építészmérnöki karán már megnyilvánult az építészettörténet iránti vonzalma, a középkori szerb egyházi építészettel foglalkozó TDK munkája három folytatásban megjelent az egyetem kiadványában. A történelem és a teória iránti érdeklődését tovább erősítette első munkahelye, Nagy Elemér műterme a KÖZTI-ben, amely szinte oázisként működött a nagyvállalat sivatagi rendjében. A folyóirat-szerkesztőként, építészeti kritikusként és szépiróként is működő mester és fiatal munkatársai (Moravánszky mellett Jékely Zsolt, Bodor Kati, Deák Zoltán) hangszereket készítettek, zenéltek, William Morris mintájára könyvet nyomtattak kézi sajtón, ki-rándultak és – gondolom – sokat beszélgettek, vitatkoztak az építészet

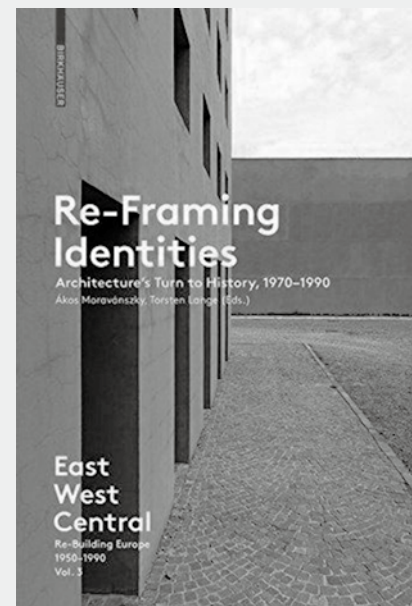
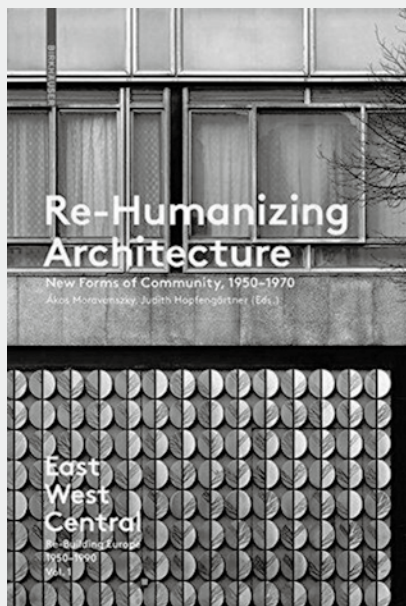
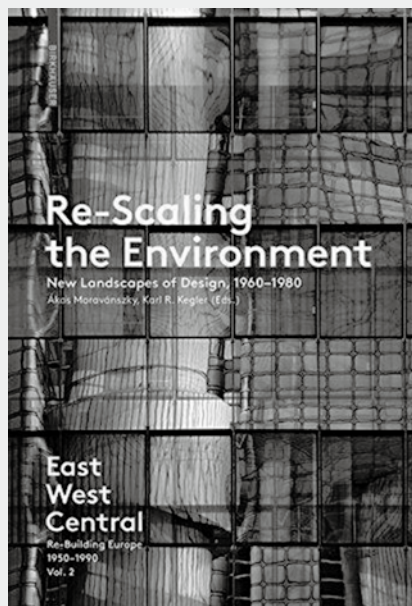

kérdéseiről. Így válik érthetővé, miért Ákos vette át 1983-ban a *Magyar Építőművészet* szerkesztését a két évtizednyi munkába belefáradt Elemérről. Közben azonban történt valami váratlan, ami más irányba terelte Ákos pályáját. 1977-ben Herder-díjat kapott Major Máté, aki a díjjal járó ausztriai ösztöndíjra Moravánszky Ákost jelölte. Szinte magától adódott, hogy a századforduló építésze iránt akkor már érdeklődő ifjú építész az ösztöndíj segítségével a korszak budapesti építészetének bécsi kapcsolatait dolgozza fel. A bécsi Műegyetemen 1980-ban megvédett doktori disszertáció három évvel később nyomtatásban is megjelent. A kölcsönhatások kapcsán merülhetett fel, hogy nincs a piacon olyan átfogó mű, mely az Osztrák-Magyar Monarchia egészét vizsgálná, feltárva az építészet aktuális témáit, problémáit a birodalmon belül, illetve az egyes nemzetrészek és regionális központok hozzájárulását. Ez az úttörő mű készült el 1988-ra, s jelent meg egy időben magyar nyelven és németül egy berlini kiadónál. Természetesnek tűnt, hogy a századfordulós történehez hozzáillessze a két világháború közötti fejleményeket, erre a Humboldt Alapítvány ösztöndíja és a müncheni Művészettörténeti Kutatóintézet gyűjteményei adtak lehetőséget (1986–1988). Ahogyan azt a jó nevű Residenz Verlagnál szintén 1988-ban megjelent könyv címe jelzi (*Die Erneuerung der Baukunst: Wege zur Moderne in Mitteleuropa, 1900–1940*), a századforduló törekvései a modernhez vezető útként értelmeződtek át, a terület pedig Közép-Európaként. Mondani sem kell, hogy ez a fogalom abban az időben többet jelentett pusztán földrajzi terület megjelölésnél.

Munkájának elismerését és a vasfüggöny leomlása után a Közép-Kelet Európa iránt feléledt érdeklődést jelzi, hogy 1989-ben meghívták a kaliforniai Getty Center kutatási munkatársának, majd 1991-ben az Egyesült Államok egyik legjobb műszaki egyeteme, a bostoni MIT alkalmazta vendégprofesszorként. Az európainál mind kutatási, mind finansziális értelemben gazdagabb források, az amerikai akadémiai közeg, a másfajta diskurzus újabb szakmai gyarapodásra adott módot. A gondolkodásnak, a már ismert témák tárgyalásának ezt az új módját mutatja a Getty Center ösztöndíj programja által támogatott újabb könyv, az MIT Press által kiadott album: *Competing Visions. Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture, 1867–1918*, melyet még ugyanabban az évben, 1998-ban magyarul is kézhez kaptunk a Vince Kiadó jóvoltából. A könyv fejezetei kronologikus tárgyalás helyett egyes témák, viták köré szervezik mondanivalójukat (modernitás, nemzeti iden-

titás, tektonika, az építészet szociális szerepe), s a kor társadalmának, művelődés- és eszmetörténetének, az építészet megújításával kapcsolatos gondolatoknak és interpretációknak olyan gazdag tárházát nyitják meg, hogy méltán kapott helyet az alaplívek sorában.

Ezek után elgondolkodtató, hogy amikor Ákos 1996-ban válaszút elé került a végleges professzori állás felajánlásakor, mégis visszarettent az amerikai karriertől. Sejttem az okait, de számunkra most érdekesebb, hogy elkezdte vizsgálni a hazatérés, vagy legalább az Európába való visszaköltözés lehetőségét. Nem állítom, hogy egyedül mi tehetünk arról, hogy nem Budapestet, hanem Zürichet választotta, de az kétségtelen, hogy nem fogadták mindenhol tárt karokkal, és persze a hazai állások bérszínvonala, szabadságfoka sem volt mérhető a nyugat-európai munkahelyekéhez. Paradox módon, a Műegyetem Építészettörténeti Intézete éppen akkor vette ki teljes nevéből az „elmélet” szót, amikor a zürichi Műegyetem Építészettörténeti és Elméleti Intézete professzori állást írt ki az elméleti területre. Ákos nyerte el a megbízást, és 2016 februárjáig töltötte be az építészetelmélet professzora tisztét. A kinevezés újabb kihívást jelentett: hiába ismerte jól a műtörténetet, a 19. és 20. század építészeti elméleteit, egy világhírű egyetem komoly intézetében, neves elődök után és kollégák mellett értelmezni kell a teória szerepét, s ki kell dolgozni az oktatás módszerét, tananyagát is. A 2015-ben megjelent tanulmánykötet címében a *Lehrgerüst* szó (a híd ívét vagy kupola szerkezetét az építés idején alátámasztó rácsszerkezet) mint metafora magyarázza az elmélet szerepét az építészetben. Az építészet sosem ösztönből, reflektálatlanul születik meg, előzetes ismeretek, más diszciplínákból átvett, vagy a szakmán belül kidolgozott elméletek „támasztják alá”. Vannak időszakok, amikor az elmélet, a kritika romboló lehet, és pusztá koncepcióvá változtatja az építészetet. Ennek ellenhatásaként szokott a figyelmet újra az építés anyagi valósága felé fordulni. Először házi kiadású jegyzetként, majd 2003-ban önálló könyvként jelent meg az *Architekturtheorie im 20. Jahrhundert* című szöveggyűjtemény, melynek öt fejezetéből négyet a Terc Kiadó magyarra fordítottatott (*A stílus, Monumentalitás, A tér, Technika és természet*); az *Építészet helye* című kötet még várat magára. A fejezetcímekből kiolvasható, hogy ez a kritikai antológia is tematikus, a szerző által fontosnak, aktuálisnak tartott jelenségeket mutat be, gyakran kevésbé ismert, vagy még efféle gyűjteményben sosem szerepelt írásokkal. Most már tényleg csak egyet-

len kötetre hivatkoznék még, a gta Verlag gondozásában publikált, már említett szöveggyűjteményre, melyet a nyugdíjba vonuló professzorok tiszteletére állítottak össze újabb tanulmányaiból. Három pilléren áll: építészetelmélet, építészettörténet (Közép-Európa) és építészeti kritika. Az utóbbi fejezet legyen futó utalás Ákos eddig nem említett, de ugyancsak jelentős kritikai munkásságára, mely alapvetően svájci és más nemzetiségű kortárs építészekkel foglalkozik.

Befejezésül szeretnék néhány fontos momentumot kiemelni Ákos szakmai működéséből. Az eddigiekből is kitűnt, mennyire sokrétű az a kép, amit írásaiban a szakmánkról felvázol. Hadd gazdagítsam a sort olyan szempontokkal, melyek talán ritkábban jutnak eszünkbe. Sokat tudunk az építőanyagokról, de nem feltétlenül gondolunk az anyagválasztás és -kezelés etikai dimenziójára, az anyaghűség kontra burkolás dilemmájára, a Semper-i Stoffwechsel (más anyagban született forma átvétele), vagy a homlokzat mint maszk témájára. Mit mondanak a homlokzatok, milyen nyelven beszél az anyag? E műfaj számomra legemlékezetesebb írása a *Méhek és szegecsek* című tanulmány, mely az azonos funkciójú bécsi és a budapesti Postatakarékpénztár eltérő anyaghasználatát és szimbolikus nyelvét értelmezi a befogadó társadalmi közeg kulturális elvárás horizontjának felvázolásával. Más: ritkán érintett téma az építész szakma története, a szakmai szerepek változása. Ugyancsak kevesen foglalkoznak az 19-20. századi építészeti ábrázolás hagyományos technikáival, a geometria, perspektíva törvényeivel, az axonometria elterjedésének okaival.

Az építészeti szövegek legkevésbé látványos részéhez tartoznak a lexikonok és enciklopédiák szócikkei. Végignéztem Ákos bibliográfiáját, és számtalan szócikket találtam magyar építészeiről, magyar építészetről. Jórészt neki (és feleségének) köszönhetjük, hogy a különböző országokban, különböző nyelveken megjelenő kézikönyvekben benne vagyunk. Hasonlóképp hálásak lehetünk a háború utáni magyar és kelet-európai építészet népszerűsítéséért. E téren legfrissebb eredmény az a három kötet, melyek a gta szervezésében tartott konferenciák előadásait adják közre *East-West-Central – Re-Building Europe* sorozattal (lásd MÉ 2017/6 – a szerk.). Nem kevesebbre vállalkoztak, mint a régóta uralkodó centrum-preiféria szereposztás felülvizsgálatára, vagyis Kelet-Európa rehabilitálására, Európa tényleges újraegyesítésére az építészettörténet-írásban.

Végül, hadd utaljak arra, hogy Ákos nem ismerheti az, aki nem hallotta őt előadni. Szemtől-szembe lehet csak igazán megérezni, micsoda elhivatottság, lelkesedés él benne a szakmánk iránt, milyen izgalmasak kérdésvetésesei, milyen tudatosan építi fel érvelését és milyen avatott retorikai fogásokkal tartja fenn végig a figyelmet. Meglepetésekkel szolgál, anélkül, hogy hatásvadász lenne, a legnagyobb természetességgel von be távol eső párhuzamokat, gondolatébresztő analógiákat vagy ellentéteket. Előadásai – írásaihoz hasonlóan – pontosak, elegánsak, valódi szellemi élvezetet nyújtanak.

Könnyű neki, mondhatná bárki, erre a szintre eljutni az ő életútja, utazásai, tapasztalatai és kapcsolatrendszere mellett. Nem. Határozottan ellent kell, mondjak, nem könnyű. E mögött a teljesítmény mögött elképesztő mennyiségű munka és energiabefektetés áll, arányban a lehetőségek szélesebb körével. No meg tehetség és tudás.

Nagy öröm mindannyiunk számára, hogy a Széchenyi Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagsága, a Műegyetem díszdoktori címe után a Magyar Építőművészek Szövetsége is kítünteteti Moravánszky Ákos kollégánkat, a Magyar Építőművészet folyóirat egykori főszerkesztőjét a Magyar Építőművészetért Éremmel. Szeretettel gratulálok neki mindannyiunk nevében.

PRO HUNGARIAN ARCHITECTURE MEDAL ÁKOS MORAVÁNSZKY

Ákos Moravánszky architect, editor of a periodical, author and educator has a career which is both versatile and of international standards. As a recognition of his work in Hungary, he was invited to act as a research assistant with the California-based Getty Center in 1989, and then, in 1991 one of the best technical universities of the USA, the Boston-based MIT employed him as a visiting professor. He had been a professor with the Zurich-based ETH for a long time, and published several volumes and text-books that are known internationally. It is a great pleasure for all of us to award Ákos Moravánszky, the former editor-in-chief of our periodical who is also an honorary member of the Széchenyi Art Academy, and honorary professor of the Technology University of Budapest, the medal Pro Hungarian Architecture.

PARLAMENT, LÁTOGATÓKÖZPONT. FOTÓ: BLJNOVSKY TAMÁS

MEGÚJULÓ ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉGÜNK – KINCSEK A JÖVŐNEK

A MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZEK SZÖVETSÉGÉNEK KIÁLLÍTÁSA A VÁRKERT BAZÁRBAN

2018. 08. 29. – 09. 09.

SZÖVEG TEXT: LATORCZAI CSABA

Magyarország gazdag és fordulatos történelme igen változatos és egyedi műemléki örökséget hagyott a jelenkorra és – ha vigyázunk rá – a jövőre is. Több szempontból is fontos ezért, hogy időről időre számot vessünk, hogyan áll, vagy éppen alakul a főváros nevezetességei mellett a vidéki Magyarország történeti emlékeinek megmentése és azok megismertetése nemcsak a szűken vett szakma, hanem a történelmünk iránt érdeklődő szélesebb és értő közönség számára is.

További gazdasági, elsődlegesen turisztikai hozadék lehet az is, ha azokról a megújult várainkról, kastélyainkról beszélünk, amelyeknek egy jelentős része az ún. hátrányos helyzetű régiókban helyezkedik el, mert így ezen örökségturisztikai célpontok fokozott népszerűsítése megerősíti, megerősítheti a minőségi kulturális turizmust az adott térségben, régióban.

Európa lokális kultúrák hálózata, éppen ezért fontos az, hogy a különleges adottságú helyi értékek bemutatásán, népszerűsítésén túl egy adott ország – esetünkben Magyarország – vagy térség, város felfedezze saját értékeit, így erősítve meg a közösség összetartozásának érzését.¹ Hazánk esetében akár külföldi turistákat, akár saját polgárainkat kérdezzük meg, mi jut eszükbe Magyarországról, a legtöbb esetben biztosan lehetünk abban, hogy elsőként említik legfontosabb középületünket, a Parlamentet, amely néhány éve új és korszerű látogatóközponttal bővült, olyan sokrétű funkcióval, melynek köszönhetően immáron méltó módon tudják fogadni a vendégeket az egyik leglátogatottabb középületünkben.² A Duna-part másik ikonikus épülete az öröndetesen egyre jobban

és újra felfedezett Pesti Vigadó, amely a 10 éves rekonstrukciós munka eredményeképpen nemcsak megújult, hanem új tereket kapott, így a páratlan magyar művészet sokfélesége 21. századi technikával mutatható be, a korábbi értékes terek, díszítések megtartása mellett.³

A Duna budai partján pedig meghatározó látványt nyújt, és egyedi jelentéstartalommal bír a Várkert Bazár, amelynek helyreállítási munkálataiban a cél az volt, hogy a külső, eredeti állapot visszaállítása mellett, a kertet is pontosan rekonstruálva épület és kert, épített és zöldfelületi elemek, szoros és elválaszthatatlan együttélését érezze és élje át a látogató.⁴ Az építészeti elemek Ybl Miklóshoz köthetők, ezért a kertben is az Ybl-féle architektúrát igyekeztek visszaállítani, mely páratlan egységet hozott létre, s így mára a Várkert Bazár a főváros egyik legfontosabb turisztikai célpontjává vált.⁵ Az itt eltöltött idő, a séta páratlan élményt biztosít a belföldi- és beutazó turizmus résztvevőinek.

Mind a budai, mind pedig a pesti oldal gazdagon tárja elénk tehát fővárosunk architektúráis örökségét a maga sokszínűségével, sokoldalúságával. Közöttük nem egy olyan remekmű is látható, amelynek helyreállításakor új építészeti karaktert kellett kialakítani, hogy a 19. századi palotában minőségi, korszerű szálloda kerülhessen elhelyezésre, ahol a legtöbb érték megtartására törekedve a feladatból adódóan a funkcionalitás az első. Ugyanakkor kilépve a fővárosból, a vidéki Magyarország is jelentős fejlesztéseken ment keresztül, amelyeknek köszönhetően megindult az az öröndetes értékmentő és értékteremtő folyamat, melynek eredményeképpen számos vár és kastély felújítása zajlott az elmúlt esztendőkből, vagy éppen zajlik napjainkban is.

L'HUILLIER-COBURG-KASTÉLY, EDELENY. FOTÓ: BATÁR ZSOLT

Kiváló példa erre a gyulai Wenckheim-Almásy kastély, amely azért is kiemelkedő értékű, mert az eredeti impozáns épület helyreállítása mellett a kiállítási, múzeumi funkciók kortárs szellemiségű kialakítása volt a legfőbb cél, valamint az, hogy az épület energetikai megújítása is 21. századi megoldású legyen.⁶ Ez utóbbi biztosítja ugyanis, hogy a kastély – amely a térség egyik legfontosabb kulturális turisztikai központja – egész évben látogatható legyen. Ráadásul a munkákat egy igen komoly statikai megerősítésnek kellett megelőznie a mocsaras, vizes környék miatt. A szakemberek igen nagy és körültekintő munkával, innovációval, emberléptékű, harmonikus tereket alkottak, biztosítva a kiállítási funkció digitális technológiával történő működtetését, ezzel is változatos, érdekes információ-átadást nyújtva az érdeklődők számára. A másik hatalmas jelentőségű munkát az edelényi L'Huillier-Coburg kastély felújítása volt, amely által az épületegyüttes visszanyerte 18. századi pompáját.⁷ A rekonstrukció azért is jelentős, mert itt látható az ország legnagyobb összefüggő rokokó falkép-együttese, melyen egy tucat restaurátor dolgozott. A kastélyok közül említsük meg az Orczy-kastélyt Gyöngyösről, amelyben a Mátra Múzeum található.⁸ Itt rendezték meg azt az egyedülálló vadászattörténeti kiállítást, amely igen fontos oktatási szerepet tölt be a térségben, s az épület mellett a kert is újonnan kiépítve várja a turistákat.

A megújult váraink közül a diósgyőrit kell kiemelni, amely a „királynék vára, s várak királynéja” egyben, mivel az ország egyik legfontosabb történelmi emlékhelye. A magyar műemlékvédelem ikonikus épülete, mindemellett turisztikai jelentősége is meghatározó. Míg a korábbi bemutatás korlátozott költségvetése nem engedte a jelentősebb helyreállításokat, Magyarország Kormánya jelentős forrásokat biztosít a város számára, hogy a rekonstrukciós munkák alapvető célja lehessen egy teljesebb kiépítés: egy új vár születik, a kordokumentumokból az építészek egy középkori ideaképet valósítanak meg. A helyreállításnál itt jóval több történik, mert a nemzet identitását erősítő törekvések találkoznak a korszerű hasznosítás, a múzeumi, kiállítási funkciók létrehozásával.⁹ A négy saroktorony már áll, és a következő ütemben a teljesebb kiépítéssel tökéletesedik a forma – így egy egyedi hangulatú, interaktív és gazdag ismeretanyagot átadó hellyel gazdagodhat az ország.

A másik vár a füzéri Alsó-vár.¹⁰ Ebben az esetben a cél a tervezés múlt-hoz való hűsége mellett a kortárs építészet harmonikus ötvözése a régi anyagokkal és a középkori építészet formavilágával. A több éves építészeti munka folytatódik, a felső vár egy része már korhűnek látszó formában látogatható, a záró ütemben a teljes épületegyüttes egységében fogja majd

koronázni a magaslatot – és a kabinos felvonó kiépítésével országunk megközelíthetőségében egyik legellátottabb hegyi vára járható majd be.

A bemutatott példák egyszerre jelenítik meg a felelős (meg)őrzés és a sokrétű hasznosítás egészséges egyensúlyát. Egyszersmind arra ösztönöz(heti) az érdeklődő – hazai és külföldi – turistákat, hogy újra és újra járják be és fedezzék fel Magyarország történelmi útvonalait, örökségturisztikai értékeit és ez által is éljék át a 21. század technikáival ellátott terekben a magyar történelem legnagyobb és legmeghatározóbb korszakait.

Induljunk el ezen az úton Forster Gyulának, a magyar örökségvédelem atyjának örökbecsű gondolatával: „Az emberi természetben rejlik azonban az is, hogy midőn a jobb és a szebb iránt való vágyból anyagi és szellemi életének javítására törekszik, egyszersmind a munkájával elért alkotásoknak a pusztulástól megóvását és az utódok számára fenntartását biztosítani kívánja. Azokat az óriási alkotásokat, melyeket ezer és ezer év előtt létezett nemzedékek teremtettek, nemcsak a jelennek, hanem a jövőnek, az utódoknak is szánták.”¹¹

(A kiállításmegnyitó szövegének szerkesztett változata.)

- A társadalmi felelősségvállalással együtt kezelendő a társadalom kulturális önképét is megjelenítő, államilag koordinált és ugyanakkor civil együttműködéssel folytatható műemlékvédelem elvi rendszerének átgondolása. Lásd: Kóródy Anna Nóra: Pros and cons – Professional and social reception of reconstructions in Hungary (Pro és Kontra – Az épületekonstrukciós beavatkozások szakmai és társadalmi kritikája). *Építés-Epítésztudomány* Vol. 44. (2016) No. 3-4. 339–408.
- Török András – Wachsler Tamás: *A nevezetes magyar Országház és a tér, ahol áll.* Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2015.
- Sulyok Miklós: Egyetemes és nemzeti korrelatív fogalmak. *A Pesti Vigadó felújítása.* MÉ 2014/2.
- Potzner Ferenc – Pottyondi Péter: A budai Várkert Bazar újjaépítése. *Magyar Építőipar* Vol.64. (2014) No. 2. 51-56.; az újjaépítés kérdésköréről: Potzner Ferenc: A Várkert bazar és rekonstrukciója. Az építésről és az újjaépítésről. *Credo* Vol. 20. (2014) No. 3. 28–37.
- Fodros István: A Várkert bazar megtalálta a helyét a főváros kulturális életében / Várkert Bazar found its place in the cultural life of Budapest. *Diplomata* Vol. 16. (2016) No. 3-4. 6-8.
- Pálkás Edit: Tudásközvetítés felsőfokon. Almásy kastély látogatóközpont, Gyula. MÉ 2016/4; ill.: Moré Levente: Új látogatóközpont a gyulai Wenckheim-Almásy kastélyban. *Építésztudomány* 2016. június 10. <<http://epiteszforum.hu/uj-latogatokozpont-a-gyulai-wenckheim-almasy-kastelyban>>
- Csontó Sándor: Kincses sziget. Volt L'Huillier-Coburg kastély helyreállítása, Edelény. MÉ 2015/3.
- Götz Eszter: Angolkert és múzeum. Mátra Múzeum, Gyöngyös – Europa Nostra fődíj 2009. MÉ 2009/5.
- A történelmi emlékhelyről: Dümmerling Ödön, ifj.: Diósgyőr vára. *Borsodi szemle : a Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szervezetének tudományos folyóirata* Vol. 2. (1958) No. 1. 3-18. Az új évezred építkezéseiről összehasonlítással: Marosi Ernő: Az Európai Unió a várak ellen? In *memoriam castrum Diósgyőr? Műemlékvédelem* Vol. 55. (2011) No. 2. 123–128.; illetve: Cséfalvay Gyula: A siklósi dzsámától a diósgyőri várig = From the Mosque in Siklós to the Diósgyőr Castle. *Transsylvania nostra* 2017/1. 29-36.
- Szegő György: Élővár – Füzér. Az Alsóvár újjaépítése és a Felsővár fejlesztése. MÉ 2016/6.
- „A Magyar Tudományos Akadémia és a műemlékek védelme” írta: Báró Forster Gyula, rendes tag (Felolvasta a M. Tud. Akadémiának 1928. március 19-én tartott összes ülésén); MTA, 1928.

OUR RENEWING ARCHITECTURAL HERITAGE –
TREASURES FOR THE FUTURE
THE EXHIBITION OF THE ASSOCIATION OF HUNGARIAN ARCHITECTS IN
THE CASTLE GARDENS BAZAAR
AUGUST 29TH – SEPTEMBER 9TH, 2018

Hungary's rich and eventful history has left a highly versatile and unique architectural heritage for the present generation, and – if we take due care of it – also for the future generations. Thus it is important from more than just one aspect to survey it from time to time, to see how the salvation of both the capital's sights and the historic monuments of the countryside is going on. To make them public and well-known is a task for not only the professionals in the narrowest sense of the word, but also for the wider general public interested in and understanding our history. The examples exhibited now simultaneously present the healthy equilibrium between responsible preservation and versatile utilization. At the same time, it may encourage the tourists, both Hungarians and foreigners, who are interested in the topic, to make a tour of the historic courses in Hungary again and again, to visit its heritage sights and values, and thus experience the greatest and most influential periods of Hungarian history in exhibition rooms equipped with state-of-the-art 21st-century technologies.

A ROMÁNCEMENT REGÉNYE

A HISTORIZÁLÓ ÉPÜLETEK HOMLOKZATÁNAK ANYAGÁRÓL

SZÖVEG ÉS FOTÓ TEXT AND PHOTOS: JENEY ANDRÁS

A magyarországi építészettörténetben a 19. század második fele és a 20. század eleje a neostílusok vagy más szóval a historizmus kora. Ekkor született meg épületállományunk jelentős és igen színvonalas része. A korszak elmúltával sok kritika érte a historizmust. Néhány kutató (Ybl Ervin, Kismarty-Lechner Jenő) behatóan kutatta és nagyra értékelte, ám az építészettörténészek jelentős része igen negatívan vélekedett erről az időszakról. A kutatástörténeti fordulat, a historizmus jelentős felértékelődése az 1980-as évekre tehető, de teljes diadalt talán máig sem igazán aratott.

A korábbi kritikák részben azért hangzottak el, mert például a neoreneszánsz homlokzatokat sok esetben nem faragott kövekkel burkolták és díszítették, hanem olcsóbbnak számító vakolatarchitektúrából alakították ki, szemben a reneszánsz korabeli Itália ihletadó épületeivel. Azonban mint az alábbiakban látni fogjuk, már az itáliai reneszánszban is létezett a vakolatarchitektúra.

A nagy hatású 19. századi építőművész és művészetteoretikus Gottfried Semper nevéhez kötődik a Bekleidungstheorie, vagyis a burkoláselelmélet. Semper szerint a maszkírozásban az ember öröme nyilvánul meg: „A realitásnak, az anyagnak a tagadása szükséges ott, ahol a formának, mint jelentésteli szimbólumnak, mint az ember önálló alkotásának kell szerepelnie.”¹ Mindez annyit jelent a historizáló építészetben, hogy a kiválasztott stílus (vagy stílusok) a külső formaköntös a racionális „épületmagon, amelyet az alaprajz és belső térkapcsolási rendszer alakít ki.”² Felvetődik a kérdés, pontosan miből készült a historizáló épületek külső formaköntöse.

A válasz a korszakban aranykorát élt románcement, melyből díszítéseket készítettek az épületszobrászok. A románcement 18. század végi találmány, az alábbi írás erről, illetve az ebből készült épületdíszekről és tagozatokról szól. Az antik Rómában hidraulikus, vagyis víz alatt, tehát a levegő szén-dioxid tartalmától elzártan is megkötő habarcsot használtak mész és adalékanyagok keverésével. Ezt puccolánnak is nevezték, a felhasználó, Puzzi környékéről származó tufákról, homokokról. A birodalom bukása után alig használták a rómaiaknak ezt a találmányát, tehát a középkorban általában nem hidraulikus kötőanyagokkal, hanem mésszel és gipszsel építkeztek.³ Tegyük hozzá: Bizáncban a középkorban is használtak hidraulikus habarcsot.⁴

Az itáliai reneszánszban szerettek kövekkel burkolni és díszíteni, de már megjelent és népszerűvé vált a vakolatból kialakított kőutánzás is. Az antik római építészeti teoretikus, Vitruvius *Tíz könyv az építészetről* című munkája 1414-es felfedezéséhez vezethető vissza, hogy antik anyagokhoz és módszerekhez hasonlóan kezdtek építkezni Itáliában.⁵ Olyan nagy művészek, mint például Bramante,⁶ Alberti és Palladio is követték az újra felfedezett Vitruviust, és antik görög illetve római épületekből inspirálódtak a stukkók elkészítésekor.⁷ Valójában a habarcsból alkotó épületszobrász mesterség bölcsője a reneszánsz Itália.⁸ Tehát már akkor is szerettek vakolatarchitektúrával dolgozni. A barokkban sok helyütt népszerűvé vált a vakolat, többek között éghajlati okokból: a faggyal szembeni ellenálló képessége miatt.

BUDAPEST, KECSKEMÉTI UTCA 3. TERVEZTE: STEINDL IMRE, 1875-1876

A 18. század közepén John Smeaton brit építőmérnök kísérletezései során felismerte, hogy az agyagtartalmú mészkő égetésekor víz alatt szilárduló mész keletkezik.⁹ Az eddystone-i világítótorony már ennek tudatában épült. James Parker is kísérletezett (jóllehet Smeaton eredményei alapján), és 1796-ban szabadalmaztatta a románcement nevű terméket. Elnevezése az antik római (puccolános) habarccsal való némi hasonlósága alapján történt. A románcement nyersanyaga 30-45% agyag- és 55-70% mésztartalmú természetes kőzet, a márga. Egyik jellemzője a gyors kötési idő. A vízzel való összekeverést követően 3-10 percen belül „meghúz”, ami különösen alkalmassá teszi stukkóöntvények és húzott stukkó tagozatok gyors készítésére.¹⁰ A románcement további előnyei, hogy a mészvakolatnál vastagabban kenhető fel,¹¹ és igen ellenálló a légköri hatásokkal szemben.¹² Gyártásához a márgát fa, szén, koks vagy tőzeg fűtött kemencékben¹³ 1000 Celsius fok alatt égették, a végtermék pedig kis mennyiségben tartalmazott alul- vagy túlégetett anyagot is (ez hozzájárult a szilárdsághoz). Ezt követően porrá őrlés következett, de maradtak benne nagyobb szemcsék – a korabeli őrlestechnológiai hiányosságok okán –, melyek szintén hozzájárultak a habarcs szilárdsághoz.¹⁴

A 19. század elején megkezdődött az angol románcement kontinentális diadalútja, mely főleg az angliai termék exportját jelentette. Viszonylag korán, 1802-ben a franciák is elkezdték a gyártását Burgundia és

BUDAPEST, ANDRÁSSY ÚT 17. TERVEZTE: FESZTY ADOLF, 1881

Grenoble körzeteiben.¹⁵ Német területeken 1817 óta kísérleteztek az angol románcement összetevőinek és készítési eljárásának felfedezésével. Végül Nepomuk Fuchs bajor kémikus és Friedrich Panzer bajor mérnök fejlesztették ki a bajor márgán alapuló románcementet az 1830-as években.¹⁶ Felhasználták még például Svájcban, Észak-Olaszországban, illetve a tengeren túl az Egyesült Államok keleti partvidékén, ahol korán átálltak az angol importról a helyi nyersanyagokra támaszkodó termelésre.¹⁷

Az 1850-es évektől az Osztrák-Magyar Monarchia volt a legnagyobb románcement gyártó a világon (fő központok Magyarországon kívül: Kufstein, Salzburg, Dél-Lengyelország).¹⁸ Magyarországon az 1860-as évek körül kezdődött meg a románcement nagyipari gyártása. Ám volt egy korábbi feltűnése is. A Lánchíd építéskor (1839–1849) az angol tervező, William Tierney Clark románcementtel kívánt dolgozni. Ehhez kiváló kőzetet találtak a Beocsin közeli Fruska-Gora hegyen (ma Szerbia). A kőveket Pestre szállították, és a későbbi Akadémia palotájának helyén állították fel a kemencéket.¹⁹ De ez az építkezés még nem indította be a nagyipari románcement gyártást Magyarországon. Érdekes, hogy a híd lényegében az első olasz neoreneszánsz stílusú épület Magyarországon. (Az angol tervező hazájában korábban, már az 1830-as években elkezdődött az olasz neoreneszánsz korszaka.)²⁰ Ám a stílus elterjedése a magyarországi építészetben csak 1865 körül kezdődött el, az Akadémia palotájának megépítésével a Lánchíd mellett.

Megjegyzendő, később az említett Beocsinban nyílt meg az egyik legkorábbi magyarországi cementgyár. Lábatlanban is jelentős románcement gyár működött, termékük még a 20. század elején is a historizáló tagozatok keresett anyaga volt.²¹ A Lábatlanhoz közeli Nyergesújfalun működő cementgyár alapítói, Kolbenheyer Ferenc műépítész és Benkó Károly építőmester voltak, akik a Benkó és Kolbenheyer építészcéggént fontos középületeket terveztek, és alkottak meg a dualizmus kori Budapesten. (Benkó Károly fia volt Medgyaszay István építész, aki szintén újítóként, a vasbeton szerkezeteken alkalmazott ornamentikát.) Fontos románcement gyár működött még az óbudai Újlakon, melynek termékét szinte kizárólag a világvárossá fejlődő Budapesten használták fel.²² A románcement gyártás szabványosítására Magyarországon viszonylag későn, a Magyar Mérnök és Építész Egylet 1897-ben kiadott előírása révén került sor.²³

Laikusok azt gondolhatnák, hogy a historizáló épületeink homlokzatát gipszből készült díszek ékesítik. Azonban az időjárás szeszélyének kitett exteriőrön a románcement tartósabb, mint a gipsz.²⁴ A párkányokat úgy

BUDAPEST, RÁKÓCZI ÚT 7. TERVEZTE: SCHMAHL HENRIK, 1891-1892

készítették, hogy habarcsrétegeket vittek fel a falra, és tagozathúzóval formázták. A plasztikának tartósságot adott, ha kovácsoltvas szegeket vertek a falba. Létezett előre gyártott stukkó is, amikor húzópadon gyártották a húzott párkányt, vagy öntőformában készítették el, végül ragasztóhabarccsal rögzítették a homlokzat falára. Az öntött stukkódíszekhez agyagból, viaszból, csontenyvből vagy kaucsukból öntőformát készítettek.²⁵ Súlycsökkentés céljából célszerű volt belül üregesre kialakítani a párkányokat. Szokás volt megtisztított és zsírmentesített ló- vagy ökör szőrökkel növelni a stukkók húzószilárdságát. Az öntvények készítésére szánt habarcsok gazdagabbak románcementben, mint a vakolatként alkalmazott habarcsok.²⁶ Angliában szokás volt színesre festeni a románcement stukkókat, Közép-Európában kevésbé²⁷ (a mai renoválási gyakorlatunkkal szemben). Mindazonáltal Közép-Európában híg románcement-víz szuszpenzióval vonták be a stukkókat, mintegy általános záró réteggént.²⁸

Angliában, a románcement szülőhazájában már 1860 után gyorsan kiszorult a románcement stukkó az építőiparból, ekkortól a terrakotta számított olcsó és tartós homlokzatszíntő anyagnak.²⁹ Az európai kontinensen a románcement divatja csak 1900 körül kezdett hanyatlani, és egyúttal megkezdődött az újabb találmány, a portlandcement gyártásának felívelése.³⁰ A historizmus és a szecesszió elmúltával, a modern építészetben díszítőelemek már nem voltak kívánatosak a homlokzaton. Az első portlandcementet Joseph Aspdin 1824-ben állította elő, de ez akkor még nem lett népszerű. Elnevezése a portlandi mészkővel való hasonlóságon alapul.³¹ Az első portlandcement gyárat 1852-ben építették fel a mai lengyelországi Stettinben.³² A portlandcement a románcementnél lassabban köt.

Az első világháború óta a románcementes habarcsok és vakolatok

BUDAPEST, KOSSUTH LAJOS UTCA 22. TERVEZTE: KORB FLÓRIS ÉS GIERGL KÁLMÁN, 1894

helyett modernebb cementeket használnak régi épületek helyreállításához. Ám ez sokszor kedvezőtlenül végződik: károsodik az értékes, eredeti stukkátör munkák.³³

Mintegy másfél évtizede indult a ROCEM európai uniós projekt, melynek keretében a románcement 19. századi gyártásának módszereit vizsgálták. Ugyanis az Egyesült Államok és az európai Vicat gyár tevékenységétől eltekintve megszűnt a világban a románcement gyártás. E kutatás sikerrel zárult, tisztázták a románcement viselkedését, tulajdonságait (égetés hőmérséklete és ideje, őrlés minősége), így ma már ismét előállítható Európa-szerte. Bár – a 19. században előállított anyaghoz hasonlóan – a száradásos zsugorodás miatt szabálytalan repedéshálózat alakulhat ki felszínén, de ez általában nem vezet károsodáshoz³⁴ (nagygyűrt a századfordulót megelőző, durva őrlési technológia okán).³⁵ A később indult ROCARE projekt a románcement népszerűsítését igyekszik előmozdítani. A románcement, mint alacsony energiájú cement előállítása a környezet számára is kedvezőbb,³⁶ nemcsak a műemlék épületek számára.

Sajnos a hazai historizáló homlokzatainkra feltekintve, gyakran már nem az eredeti románcement felületeket látjuk. Ugyanis a 20. század második felének renoválásainak egy részén durvább, nagyobb szemcséjű kövekkel kevert vakolatot szőrtak a stukkódíszekre.³⁷ Ez elveszi a díszek eredeti plasztikusságát. Ám mechanikai és vegyszeres úton eltávolítható, és újból eredeti fényében tündökölni lehet a homlokzat.³⁸

Victor Hugo 1831-ben egy regényében így írt kora építészetéről: „Atyáinknak kő-Párizsuk volt; fiainknak gipsz-Párizsuk lesz.”³⁹ Noha az író gipszről beszél, nyilván a homlokzati vakolatarchitektúrára céloz, ami – mint láttuk – általában románcement. Nekünk, az utókor részéről azonban nincs okunk fanyalogni a 19. század homlokzatképző anyaga miatt. Mint láttuk, nemcsak a historizálás időszakának jellemzője a vakolatarchitektúra, hanem már az itáliai reneszánsz korában is kedvelt megoldás volt. A 19. századi románcement stukkó olcsóbb, kevésbé időtálló, kevésbé munkáigényes és kevésbé nemes anyag, mint a kő. Ám esztétikai, történeti, formai értéke van. Európa számos nagyvárosában az is köztudott, hogy a románcement homlokzati díszek, vakolatok több mint száz év elteltével is – gyakran sok réteg festék vagy modern vakolatrend-

szerek alatt is – kiváló állapotúnak bizonyulhatnak.⁴⁰ Külön hivatás, az épületszobrászat művészei foglalkoztak e pompás homlokzati stukkók előállításával, ami növeli a historizmus építészetének színvonalát.

Köszönet Dr. Vidovszky Istvánnak a kutatáshoz nyújtott segítségéért.

- ¹ Németh Lajos: A historizmusról. A historizmus, mint művészettörténeti fogalom. In: A historizmus művészete Magyarországon. Szerk. Zádor Anna. MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, 1993. 15.
- ² Sármany Ilona: Historizáló építészet az Osztrák-Magyar Monarchiában. Corvina, Budapest, 1990. 31.
- ³ Déry Attila: Alapozások és szerkezeti anyagok. In: Öt könyv a régi építészetéről. TERC, Budapest, 2010. 193.
- ⁴ Mortars in Historic Buildings. Historic Scotland, Edinburgh, 2003. 8.
- ⁵ Tasnádi Hajnalka: Homlokzati (díszítő) tagozatok fejlődése, kivitelezésük és helyreállításuk. BME, 2015. 6-7.
- ⁶ B. Szűcs Margit: Reneszánsz. TERC, Budapest, 2012. 122.
- ⁷ Mortars in Historic Buildings. Historic Scotland, Edinburgh, 2003. 8.
- ⁸ Frank Frössel: Vakolat és stukkó. TERC, Budapest, 2006. 21.
- ⁹ Frank Frössel, i. m. 13.
- ¹⁰ Pintér Farkas – Vidovszky István: Románcement egykor és most – Egy majdnem elfeledett történeti építőanyag feltámasztása. In: A Magyar Kőszövetség hivatalos lapja, Vol. 3, 2010, p. 32–36.
- ¹¹ Roman Kozłowski, David Hughes, Johannes Weber: Roman cements – key materials of the built heritage of the nineteenth century. In: Materials, Technologies and Practice in Historic Heritage Structures. Springer, 2010. http://www.cyfronet.krakow.pl/~ncbratas/aboutus/Kozlowski_book_2010.pdf Letöltés: 2018. 04. 21.
- ¹² Adamski, Bratasz, Mayr, Mucha, Kozłowski, Stilhammerova, Weber: Roman cement – key historical material to cover the exteriors of buildings. 2009. http://www.cyfronet.krakow.pl/~ncbratas/aboutus/Adamski_RILEM_2009.pdf Letöltés: 2018. 05.13.
- ¹³ Románcementek felhasználásának bevált módszerei. Kézikönyv. Szerk. C. Gürtner, G. Hilbert, D. Hughes, R. Kozłowski, J. Weber., 2008. 7.
- ¹⁴ Farkas Pintér – István Vidovszky – Johannes Weber – Karol Bayer: Mineralogical and microstructural characteristics of historic Roman cement renders from Budapest, Hungary. In: Journal of Cultural Heritage, 2014. 225–226.
- ¹⁵ Pintér Farkas – Vidovszky István, i. m. 32–36.
- ¹⁶ Salvatore Aprea: The early German production and use of modern hydraulic binder: between English influences and the search for a scientific approach, 1818–1839. Cambridge, 2014. 5.
- ¹⁷ Pintér Farkas – Vidovszky István, i. m. 32–36.
- ¹⁸ Pintér Farkas – Vidovszky István, i. m. 32–36.
- ¹⁹ Bereczky Endre – Reichard Ernő: A magyar cementipar története. Budapest, 1970. 24.
- ²⁰ Roger Dixon – Stefan Muthesius: Victorian Architecture. Thames and Hudson, 2008. 18.
- ²¹ Déry Attila, i. m. 200.
- ²² Bereczky Endre – Reichard Ernő, i. m. 40.
- ²³ Bereczky Endre – Reichard Ernő, i. m. 30.
- ²⁴ Roman Kozłowski, David Hughes, Johannes Weber, i. m.
- ²⁵ Frank Frössel, i. m. 279–295.
- ²⁶ Románcementek felhasználásának bevált módszerei, i. m. 28.
- ²⁷ Roman Kozłowski, David Hughes, Johannes Weber, i. m.
- ²⁸ Románcementek felhasználásának bevált módszerei, i. m. 11.
- ²⁹ Roger Dixon – Stefan Muthesius, i. m. 6.
- ³⁰ A románcementek felhasználásának bevált módszerei. Rocare, 2013. 6.
- ³¹ Frank Frössel, i. m. 13.
- ³² Déry Attila, i. m. 62.
- ³³ Mortars in Historic Buildings, i. m. 10.
- ³⁴ Roman Kozłowski, David Hughes, Johannes Weber, i. m.
- ³⁵ Farkas Pintér – István Vidovszky – Johannes Weber – Karol Bayer, i. m. 225–226.
- ³⁶ Pintér Farkas – Vidovszky István, i. m. 32–36.
- ³⁷ Más esetekben teljesen eltávolították őket, vagy polisztirol került fel.
- ³⁸ Kelecsényi Kristóf: Mitől csúnyák a pesti házak? oroksegyfelo.blog.hu/2016/02/06/mitol_csunyak_a_pesti_hazak. Letöltés: 2018 05. 14.
- ³⁹ Victor Hugo: A Párizsi Notre Dame. 1831. III. könyv, Párizs madártávtól ford. Antal László
- ⁴⁰ Pintér Farkas – Vidovszky István, i. m. 32–36.

THE TRIUMPH OF THE ROMAN CEMENT MATERIALS USED ON REVIVALIST FACADES

The latter half of the 19th century and the early 20th century is the period of revivalist styles in the history of Hungarian architecture, which is also referred to as Neo-styles or historicism. This is the era when a significant proportion of our high-standard building stock was built. As the period was over, Historicism was widely and intensely criticised. The turning point in research history, the overall re-assessment of historicism came by in the 1980s, but has not achieved a genuine triumph ever since. Formerly phrased criticism was partly due to a variety of facts such as Neo-Renaissance facades were typically clad in and graced by uncarved stones but plasterwork architecture as opposed to the inspiring buildings of Renaissance Italy. This era was the golden age of Roman cement, of which architectural sculptures and decorations were made. The article below surveys architectural ornaments and members made of Roman cement.

KOZMA KLASSZIK

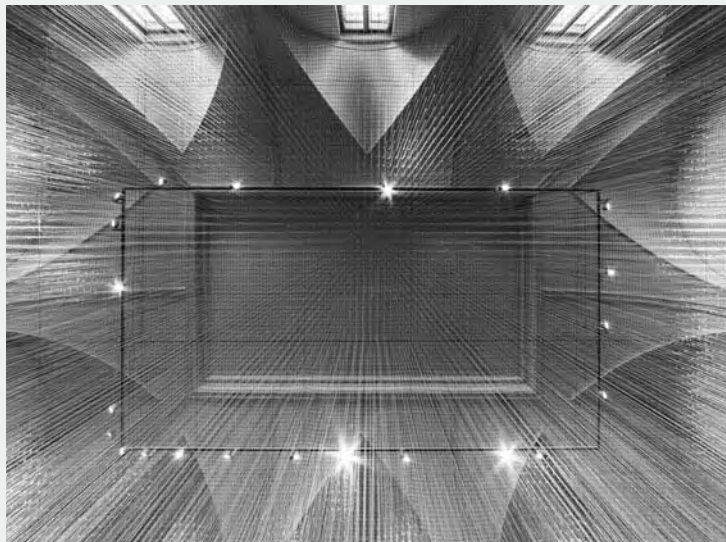
A KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓSZÖVEGE

SZÖVEG TEXT: ROSTÁS PÉTER FOTÓ PHOTO: BUJNOVSZKY TAMÁS

70 éve hunyt el Kozma Lajos, a világhírű építész-iparművész, grafikus és pedagógus. Tisztelegve a kiváló alkotó előtt, a 2018-as Kozma-emlékév keretében nagyszabású programsorozat indul, amelynek célja Kozma sokszínű munkásságának, komplex tervezői attitűdjének bemutatása. A programsorozat kiemelt rendezvénye a Műcsarnokban megrendezett *Kozma Klasszik. A Budapesti Műhely és Kozma Lajos* című kiállítás.

A Kozma Lajos – mai fogalmaink szerint – art deco korszakáról összeállított kiállítás címe: *Kozma Klasszik. Mitől „klasszik”?* Csakúgy klasszikus ez, ahogy mondjuk Kner Imre klasszikusok könyvsorozata volt az 1920-as évek elején. Ennek gyönyörű, Kozma Lajos alkotta art deco díszítésében a „klasszikus” az volt talán, hogy tökéletes egyensúlyt, mondhatni klasszikus harmóniát talált a Kner által is jól érzékelt három tényező között: a somogyi pusztavilág, a Kaposvár környéki majorságok népművészete, azután a barokk és rokokó múlt, valamint az akkori legmenőbb kortárs tendenciák között. Amikor Kozma és műegyetemi kortársai, a fölülről, minisztériumi körökből is élénken támogatott Fialok először jelentkeztek a nagy nyilvánosság előtt, „grafikus építészek”-nek nevezték őket. Mai ismereteink szerint Kozma az 1910-es évek elején Lajta Béla műtermében is elsősorban a felületi ornamentikáért volt felelős; egyfajta díszítő építészként működött. Tipikus szecsessziós művész lehetett volna belőle, aki lazán alkalmaz új díszítőelemeket a megszokott formák felületén, mindig olyat, amilyent az adott korszak, sőt az adott szezon megkíván. Kozma azonban a 10-es évek elején nem art nouveau-t, hanem nouveau style-t akart kreálni. Mély formaérzékkel nyúlt a történelmi stílusokhoz, elsősorban a barokkhoz és a rokokóhoz, és valóban olyan utakat nyitott meg, amelyek új lehetőségek, addig be nem járt területek felé vezettek.

1906-ban a II. Rákóczi Ferenc fejedelem újratemetését előkészítő, Szádeczky Lajos által vezetett emlékbizottság által a rodostói kápolnából megszerzett ún. Rákóczi-szék nagy visszhangot keltett. A függetlenségi párt népszerűségének csúcspontján a nagy fejedelem saját kezű faragványaként számon tartott ülőalkalmatosság, amelyen a 18. századi rokokó bútorművészetbe friss színekkel festett gyümölcs- és virágmotívumokat látunk, a Nemzeti Múzeumba érkezett, és innen került a kassai Felső-Magyarországi Múzeumba, majd a második világháborút követően ismét Budapestre. Ez a bútordarab nyilvánvalóan nagy hatást gyakorolt Kozmára. Az itt is bemutatott „Mesélőszék” azonban egyúttal a bécsi barokk művészet nagy folytatója, Dagobert Peche kortárs bútoraival is rokonságban áll. Kibogozhatatlan és kidekázhatatlan, hogy melyikből mennyit merített Kozma, mert ő maga is autonóm alkotó volt. Éppen ez a vonása, a formaproblémák nem szűnő boncolgatása, analízise vitte mindig elsőként új utakra. Az deco jellegű művészet, amely e kiállítás záróakkordjaként bemutatott hálószoba-berendezésben látható, és amelyet Kozma-barokként ismerünk, az 1920-as évek végére kimerült. Kállai Ernő azonban már 1926-ban meglátta Kozmában, hogy már a Budapesti Műhely-beli alkotásaira jellemző a robusztusság, a konstrukció-orientáltság merész párosítása a dekoratív vonal- és ornamentalsjátékkal, a felületek játékos benépesítésével. Csakúgy, ahogy a természetben is együtt élnek ezek az ellentétes kvali-

tások, a lakás kertjében pompázó különböző bútornövényeken is, ahogy a Budapesti Műhely programfüzete fogalmaz: az otthon kertjét benépesítő bútorokon is a súlyos és a könnyed kvalitásai kötnek szövetséget.

Az „ékitményes fantázia” és a szerkezeti világosság egyszerre jellemzi Kozmát. Éppen ezáltal tudott mindig up-to-date maradni. Folyamatosan változó, de mindig érvényes, hiteles és magas színvonalú munkákkal jelentkezett. Erre az ún. Fialok közül, ezen a szinten, csak Györgyi Dénes volt képes.

A Kozma klasszikus kiállítást akkor élvezzi az ember leginkább, ha emlékezetébe idézi a két kurátor, Horányi Éva és Dévényi Tamás 2006-os kiállítását Kozma modernista korszakáról. Onnan visszanevezve érezzük megdöbbenőnek az 1910-es években Kozma által teremtett mesevilágot. *Sunt lacrimae rerum* – „Mert van a tárgyoknak könnyük” – írja Vergilius az *Aeneis*-ben. Ezt az idézetet olvashatjuk a Budapesti Műhely Vécsey utcai üzletének lépcsőfeljárójában is. Kozma és iparostársai ezt alkalmasint nem úgy értették, ahogy a klasszikus *locus* folytatódik, hogy ti. azért vannak a tárgyoknak könnyeik, mert „szánják a halandót”, hanem vélhetően úgy gondolták, ahogy Babits Mihály szimbolista verse értelmezte, hogy az emberhez hasonló szenvedéseik, könnyeik, azaz, hogy lelkük van a tárgyoknak. Prófétai sornak bizonyult ez az idézet az első világháború előestéjén, hiszen Kozma egész művészete a háborús időkben a tárgyak mögé rejtett fájdalomról, a borzalmak inverzéről, egyfajta szürreális mesevilágról szólt. Miniatur valóságot teremt kanapékból, asztalokból és enteriőrökből, a gyermekvilág kísérteties módon hirtelen felnőtt kontextusba került. Szinte a Gulácsy Lajos-féle skizofrénia perspektívája bontakozik ki a meseszerű, színes kisbútorokat és Kozma 10-es évekbeli grafikai oeuvre-jét számba véve. Feltehetjük a kérdést, hogy mi tartotta egyben a művészt, hogyan lehetséges, hogy bő tíz évvel a háborút követően a maskulin és nagyon is valóságos Bauhaus geometriájából alkot majd az igazán racionális polgárság számára otthonokat? Természetesen nem vagyok pszichológus, és nem tudom Kozma pszi-

chotörténetét sem előadni Önöknek. Mégis azt hiszem, hogy e kiállítás főhősét, hogy úgy mondjam, a hite tartotta meg. Ez a hit a társadalmi igazságosságba és a jobbítás lehetőségébe vetett hit volt.

A Kozma Klasszik kiállításon bemutatott művészi könyvek, illusztrációk, kisplasztikák, kerámiák és grafikai munkák szerzői azt a baráti kört alkották, azt a közeget, amelyben Kozma Lajos „klasszik” korában mozgott. Ez a társaság nem csupán rokonlelkű művészekből, de hasonló háttérű harcostársakból, azonos módon gondolkodó értelmiségiekből állt. Lajta Béla, Révész Béla, Gara Arnold, Gádor István, Lakatos Artúr, Kner Imre, Vitéz Miklós, Karinthy Frigyes és Vedres Márk, illetve e generáció rajongva tisztelt origója, Ady Endre. És persze a Bolzano osztrák filozófus tanait népszerűsítő társaság, a BEMBE-kör, amelynek olyan tagjai voltak, mint a filozófus Varjas Sándor, akinek a szimbólumokról írt tanulmányát illusztrálta Kozma, vagy Varga Jenő közgazdász, Fenyő Andor mérnök és Kenczler Hugó művészettörténész. Mindmegannyi kritikusa a fennálló rendszernek, rendszereknek.

Kozmát egész életében a szociális elkötelezettség vezérelte. Mégis kedvelt és támogatott fiatal ösztöndíjasa volt a Koronghi Lippich-féle kultúrakormányzatnak, és dacára a Tanácsköztársaságban való részvételének, azon nagyon kevés tehetség közé tartozott a két világháború között, aki nem volt a rendszer kegyeltje, s bár a rezsim nem adott számára megrendeléseket, de itthon maradván mégis komoly európai hírnévre tudott szert tenni. Kerülőúton válhatott modernista építésszé, aki a baloldali, szociális elkötelezettségű házépítést és lakberendezési kultúrát a nagypolgárság szolgálatába tudta állítani. Így tudott művészi-leg is hiteles maradni. Mondhatni szerencséje volt, hogy 1948 után már nem élte meg, hogy a sztálinizmus agyontiporja a baloldali modernista építészeti kultúrát.

Kozma Lajos columbusi módon elindult megtalálni a magyar stílust, és rátalált a nemzetközi art decóra, amelynek aztán magyar reprezentánsának számított, s munkáit a tekintélyes német *Innendekoration* folyóirat folyamatosan közölte. Kozma egész pályafutása során meggyőződéssel vallotta a művészet társadalmi felelősségét, s a marxi többletérték fogalmát éppen a művész által az anyag megformálásához való hozzájárulással azonosította. Ironikus módon a 20-as évek Darmstadtjában jószerevével két magyart ismertek: az Alexander Koch kiadó által folyamatosan publikált Kozmát és Palágyi Menyhértet, az antimarxista filozófust, aki Tisza István konzervatív folyóiratában, a *Magyar Figyelő*ben publikált a marxizmus alkonyáról, és aki a háború utáni magyar kormánypolitika propagálásával töltötte darmstadtai éveinek részét. Palágyi egész életében a nemzeti tudomány és a nemzeti művészet megteremtésének lehetőségét kutatta, s végülis Németországban vívott ki elismertséget, míg hön sze-

retett hazájában csak néhány szakmabéli őrizte meg emlékét.

Tudtommal Palágyi soha nem írt Kozmáról, pedig igazán írhatott volna, mert ő igazán sajátos magyar művészetet teremtett. A new yorki Cooper Hewitt múzeumban az 1920-as évek ún. amerikai stílusáról szóló „Jazz Age” című kiállításon feltűnt, hogy a clevelandi múzeumból kölcsönzött tárgyak valahogy ismerősek voltak, valami *déjà vu* érzésem volt velük kapcsolatban. A tárgyfeliratokat megnézve kiderült, hogy mindmegannyi magyar származású tervező és iparos munkája. Révész Mór, az egykori Jungfer-tanítvány, aki Martin Rose néven Clevelandben a Rose Iron Works-öt alapította, és az 1920-as években Fehér Pállal dolgozott együtt, aki ugyanekkor Kiss Pál vasművesnek is tervezett Párizsban, akinek a modelljeit az amerikai magyar gyáros is átvette. Ezt az ismerős érzést, az otthonosságot nevezhetjük bárhogy, például nemzeti művészeti közegnek, amelynek formálásában Kozma Lajos főszerepet játszott, és amelynek féltett tárgyi emlékeit láthatjuk a Műcsarnokban e kiállítás kurátorai, Horányi Éva, Ritoók Pál, Szerdahelyi Júlia, illetve Dévényi Tamás jóvoltából.

KOZMA CLASSIC

EXHIBITION OF WORKS BY LAJOS KOZMA ON THE 70TH ANNIVERSARY OF HIS DEATH

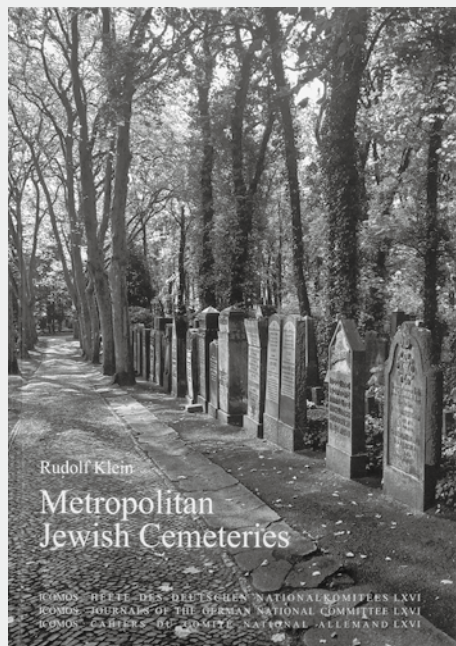
Lajos Kozma, the world-famous architect-designer, graphic artist and educator, died 70 years ago. In honour of his excellence, a large-scale series of programmes was launched within the framework of his memorial year 2018 which is targeted to present Kozma's versatile oeuvre, as well as his complex attitude to design. One of the most outstanding events of these programmes is the exhibition hosted by the Art Gallery Budapest titled Kozma Classic: The Budapest Workshop and Lajos Kozma Lajos.

The earliest architectural works and graphic art pieces by Lajos Kozma featured folk art inspired tendencies of Art Nouveau which were also emphasized in Károly Kós's oeuvre. In 1913 he founded Budapest Workshop in order to renew interior decoration and design. Furniture designed by him in the 1920s feature signature characteristics that have evolved into original concepts since then. Being one of the most frequently published Hungarian architect of his period, appr. 70 international and Hungarian periodicals have presented his architecture, interior designs and graphic pieces during his lifetime, which in turn greatly influenced contemporary applied arts combined with his theoretical works. We are hereby publishing the inaugural speech of his exhibition – the editor.

KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPAI ZSIDÓ TEMETŐK

KLEIN RUDOLF LEGÚJABB KÖTETÉRŐL

SZÖVEG TEXT: SZEGŐ GYÖRGY

Rudolf Klein: *Metropolitan Jewish Cemeteries in Central and Eastern Europe in the 19th and 20th Centuries. Comparative Study* ICOMOS Nationalkomitee der BRD, Landesdenkmalamt Berlin. I. kiadás, 2018

Klein Rudolf, a 455 oldalas reprezentatív teaurusz szerzője meggyőzően élt a műemléki világszervezet felkínálta lehetőséggel. Az ICOMOS német szervezete 49. „füzeteként” megjelent vaskos kötetnek volt ugyancsak tiszteletre méltó előzménye 2016-ban a *Witnesses of Emancipation* (Az emancipáció tanúi) és az új kötet címéhez hasonló alcímmel ellátott válogatása a térség zsidó temetőiről. Az a kötet is Klein saját fotóiból összeállított és rendszerbe foglalt munka volt ígérete a mostani, tulajdonképpen „bővített” kiadásnak. De most Klein, a korábbi zsinagóga-kutatásaihoz hasonlítható, nagy ívű elméleti szövegekkel is alátámasztotta a korábbi, csak fotográfiákra támaszkodó gyűjtését.

A szerző a nemzetközi szervezet – német szekciója egyúttal a kiadó is – által szervezett berlini konferencián adott elő. Miután megtartotta – a témában általam igen nagyra értékelt – előadásainak egyikét, az ICOMOS vezetőjének javaslatára Berlin főpolgármesterétől felkérést kapott a kelet-európai zsidó temetők fehér foltjainak felfedezésére is. A megbízás lehetővé tette Klein Rudolf számára, hogy bejárja az általa addig még fel nem térképezett, a tudományos rendszerezés hitelességéhez nélkülözhetetlen helyszíneket is.

A *Bevezető* tanulmánya a könyvek és a temetők párhuzamáról értekezik a zsidó vallás hagyományaiban. A Könyv Népe kifejezés is az írás kiemelt szerepét mutatja a zsidó tradícióban. A temetők és tartozékaik: a sírkövek formakincse, azok szövegei és tipográfiájuk, tradicionális szim-

bólumaik és a temetői növényzet verbális és képi dialógusban vannak. Klein szerint együtt, komplex szakrális tartalmakként értelmezhetők. A zsinagógák mellett a temetők a holokauszt előtti európai zsidó diaszpóra-lét másik szubsztanciális, tárgyi bizonyítékai. A zsidó tudományos vizsgálódás – a Jewish Studies – jobbára a térség emancipáció előtti zsidó temetőire fókuszált. Ennek az az oka, hogy a kutatók a 19. századi neológia és a felvilágosodás modernizációja által átítatott temetőket már túl kaotikusnak, asszimiláltak, hibridnek tartották.

A nem zsidó tudományos vizsgálódás, a művészet- és építészettörténet, a műemlékvédelem, a kultúrtörténet immár kinyílt a 19. századi zsidó temetők felé is. Klein szerint azonban a kutatás egyelőre túl parciális nézőpontokkal közelít a korszak emlékeihez. Könyve most interdiszciplináris megközelítésre vállalkozik, úttörő módon különös tekintettel a modern városi zsidó temetők kutatására, feldolgozására és értelmezésére. Nála nem a sírkövek állnak a fókuszban, hanem a temető egésze – sőt, a külső kapcsolódó tényezők is. A városi kontextus, a tájépitészeti karakterű kert, a hozzá tartozó társadalmi közeg és az ahhoz kapcsolódó problematikák (a nemek, a szegregáció, a rétegződés vallási és gazdasági szempontjai). A temető Klein Rudolf holisztikus látásmódja szerint mint tükör működik – a fent leírtak tükröződnek benne, valamint a zsidó diaszpóra bonyolult struktúrája és hierarchiája.

A könyv ezzel az átfogó szemlélettel képes az általánost is megragadni: mit is jelentettek a nagyvárosi (metropolitan) zsidó temetők az emancipáció időszakában, abban az optimizmussal telített aranykorban. Azt is szimbolizálták, hogy az egyenlőségre való törekvés reális ígéret volt, így paradox módon az elmúlás jelei a jövőt is hordozták. A temetők sír-építészetén keresztül identitást is építettek. (Lásd éppen a budapesti zsidó temetőket, ahol Lajta Béla és mások korszakalkotó művészeti formanyelvet alkottak. Nem csak a belvárosban, de kijebbn, a temetőkben is megtaláltak valami ígéretest.)

A *Pusztulás* fejezet arról beszél, hogy a felfoghatatlan emberi veszteségein túl részben a háborúk és a diktatúrák pusztításainak, részben a hanyagságnak és elhanyagolásnak lettek áldozatai a zsidóság békebeli temetői. Arról is beszámol, hogy a városok milyen különféle stratégiákat választottak a veszteség következményeivel való megküzdésre. Van, ahol „bekerítették” a területeket, vagy legalább a valamilyen szempontból fontosabb sírokat; és van, ahol a lerombolt, összeomlott sírkövek helyére „ál-sírköveket”, gyakran előregyártott, jelképes egyen-sírköveket állítottak. Ezek megemlékeznek arról, hogy „ott egy halott nyugszik”, „itt egy kő állt”, mint például a bécsi Zentralfriedhof legrégebbi zsidó temető részében. A könyv első része általános kérdések tárgyalásával zárul: az európai nagyvárosi zsidó temetők története kapcsán beszél a történeti háttérrel – a zsidó egyenjogúsítás kontextusában –, és számba veszi a típusokat: ortodox/neológ, illetve építészeti és formai szimbólumaik szempontjai szerint.

A kötet második fele 21 kiválasztott temetőt mutat be ábécérendben, a Baltikumtól a Balkánon és Ausztrián keresztül egészen Oroszorszáig. A magyar olvasó számára egyre válságosabb sorsa miatt elsődlegesen fontos hely a Salgótarjáni úti zsidó temető – az egyik legszebb (lenne) Európában. Az 1980-as években Lugosi Lugo Lászlóval bejártuk a már

A SALGÓTARJÁNI ÚTI ZSIDÓ TEMETŐ. FOTÓ: KLEIN RUDOLF

zárt temetőt – ő végigfotózta akkor a Corvina kiadónál előkészületben lévő (végül csak 1996-ban a H&G Kiadó által megjelentetett) budapesti szecessziós építészeti könyvem témájához a legérzékletesebb, gyönyörű sírokat. A hely rendkívül elhanyagolt volt, a pusztulást egyszerre gyorsították az elvadult növényzet és az éppen ott „működő” garázdák. A kihívott rendőrség semmit nem tett. Az 1990-es években Gerle Jánossal kezdeményeztük, hogy az akkor már itt is aktív amerikai Getty Alapítvány segítségével rekonstruálják Lajta Béla éppen összeomlott, történeti jelentőségű Zsolnay-mozaikkupolás szertartásépületét. De minthogy akkor ez még nem volt műemlék, a tevékenységük nem terjedhetett ki erre. A mozaikkockák lassan szétfagytak, néhány év után a romok sirtre kerültek. A ház helyén a gondnok öreg fekete „Volga” gépkocsija parkolt...

A Salgótarjáni úti temetőről Klein könyvében az olvasható, hogy ma törvényileg védett a temető, és tervben van a felújítása. Hogy a „bezártsága” (ez évtizedekkel ezelőtt történt, akkor még ép volt minden, az építészeti karakterű sírboltok mai lepusztult állapotát látni felkavaró élmény) szavatolja az egész hitelességét és integritását. Idézem: „A temető egésze és 24 sírja műemléki törvény által védett, az ide eltemetett emberek jelentőségével összefüggésben.” Megértem, hogy a szerző elfogulatlansága lényeges szempont, és hogy ennek a terjedelme is a könyvbéli más metropoliszok temetőihez igazodik, de nincs rendben, ami itt nem történik. Annak ellenére sincs döntő lépés, hogy az állam a Nemzeti Örökség Intézet kezelésébe vonta ezt az unikális sírkertet. A „zárt állapot” közben valószínűen kizárta a helyet a nagy zsidó világszervezetek által a magyar zsidó temetőknek adott, gyakran látványos eredményt hozó segélyekből is – ezt nem tudom biztosan.

Lajta Béláról csak egy-két mondat szól Kleinnél: „az egyik leglátványosabb és legtermékenyebb magyar építész a zsidó temetőépítészetnek, egyedileg tervezett sírokkal”. Az „egész” megért volna talán egy komolyabb önálló súlyú szerkezeti egységet, hogy a Klein által megfogalmazott interdiszciplináris olvasat, a zsidó temető „tükör” funkciója itt valóban mozgósító erőt kaphasson. Hogy kidomborodjon, milyen művészet- és építészettörténeti, kultúrtörténeti jelentősége volt és van ennek a temetőnek a századforduló és a ma Budapestjén.

A mai jelentőségről szólva mindenképpen fontos egy lehetőség érzékeltetése a témára fogékony nemzetközi térben: „Nincs messze a pár éve épült Sorsok Házától, ami Holokauszt Múzeumként a deportálásokra és a haláltáborokra összpontosít.” Most éppen új korszak nyílt ebben a

tipikusan mai, átpolitizált történetben, végre tervezik a Sorsok Háza kiállításával való megtöltését és megnyitását. Jó lenne, ha a Salgótarjáni úti zsidó temető megmenekülhetne az enyészettől, minden politikai megfontolás nélkül. Remélem, a nagyszabású könyvnek ez az idézett mondata szómágiaként csodát fog művelni. Szerintem van ugyanis összefüggés a két közeli objektum között. A zsidó temetők léte a Soá után önmagában kétféle értelmezést indukál. Az egyik a hagyományos, ősi kegyeleti hely, ráadásul gyakran a temetetlenül, jel nélkül elpusztított felfoghatatlan emberáldozat jelképes sírjait is befogadó mementő. A másik értelmezés mai: a boldog békeidők, az egykor sikeresen induló emancipációt kifejező kertje, a kegyeleti hagyományt művészi, plasztikai igényvel műtárggyá formáló síremlékekkel. Tehát – a fenti a budapesti részt érintő kritikám ellenére – van remény arra, hogy a könyv segélykiáltássá is lesz, több lehet, mint hiánypótló, komoly fotográfusi teljesítményként is megjelenő, értő kommentárokkal ellátott pazar album.

JEWISH CEMETERIES IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE ON THE VOLUME BY RUDOLF KLEIN

Rudolf Klein, the author of this representative 455-page thesaurus has used the option offered to him by ICOMOS in a convincing way: he was invited to explore the Jewish cemeteries in Eastern Europe by the organisation specialised in the protection of historic monuments. This commission allowed him to tour the locations he hadn't mapped before, but still necessary in order to give an authentically scientific systemization of the topic-related venues. Art and architectural history, the protection of historic buildings and cultural history have now opened up towards 19th-century Jewish cemeteries as well. According to Klein, however, research work approaches the relics of this period with rather partial viewpoints even today. His book takes on an interdisciplinary attitude, with a pioneering approach and with special regard to the research, process and interpretation of modern urban Jewish cemeteries. He does not focus on gravestones, but the entirety of the graveyards themselves, their urban contexts, the garden with a landscaped character, as well as the issues associated with them. As Rudolf Klein views them in his own holistic approach, cemeteries function much in the same way as mirrors.

CO-HOUSING

PÉLDÁK BÉCSBEN ÉS A KÖZÖSSÉGI EGYÜTTÉLÉS LEHETŐSÉGEI BUDAPESTEN

SZÖVEG TEXT: BABOS ANNAMÁRIA, HOROGH PETRA, K. THEISLER KATALIN FOTÓ PHOTO: BABOS ANNAMÁRIA

Bécsben a támogatott lakásprojektek és a korábbi co-housing létrehozási tapasztalatok nyomán az elmúlt 15 évben fellendült a közösségi lakhatási projektek megvalósítása. Budapesten a co-housingok helyzete ehhez képest gyerekcipőben jár, egyelőre a téma megismerése, közösségek alakulása, a létrehozáshoz szükséges jogi, finanszírozási, lakáspiaci körülmények kidolgozása történik. A cikk ebben a folyamatban egy láncszem, a co-housingok hazai megismertetését és elterjedését támogató Közösségben Élni csoport bécsi tapasztalatait, mint jó gyakorlatokat mutatja be.

Co-housing és a Közösségben Élni kezdeményezés

A Közösségben Élni kezdeményezés 2012-ben alakult azzal a céllal, hogy Magyarországon népszerűsítse és elérhetővé tegye a co-housing példákat és a róluk elérhető tudást. Az 1960-as évektől több nyugat-európai országban jelen lévő lakhatási forma Kelet-Európában még nem honosodott meg, de az elmúlt években egyre nagyobb az érdeklődés iránta.

De mi is a co-housing? Olyan lakhatási forma, ahol a lakók közös célok és érdekek mentén, a közösségi összefogás erejével fejlesztik lakhatási feltételeiket és lakókörnyezetüket. A lakók önkéntesen és tudatosan vállalják a közösséget egymással, az általuk meghatározott mértékben tereket, eszközöket, feladatokat, tevékenységeket osztanak meg egymással. A co-housingokat a nemzetközi szakirodalom hat ponttal definiálja, ezek különböztetik meg más lakhatási formáktól – például kollégiumoktól, lakóparkoktól, idősoththonoktól – melyekkel az elnevezés alapján könnyű összekeverni. A definíció hat pontja szerint (1) a használók, lakók részt vesznek a folyamatokban a ház tervezésétől a fenntartáson át a közös programok szervezéséig, (2) az épület létrejötte vagy átalakítása közösségi tervezés eredménye, (3) privát és közösségi létesítmények egyaránt megtalálhatók benne, (4) a lakóközösség önmenedzsmenttel működteti a ház belső ügyeit, közös életét, (5) a döntési struktúra nem hierarchikus rendszerben működik, (6) nincs vagyonszövetség. A társas együttélésnek különböző szintjei képzelhetők el, míg az átlagos társasházakban is használnak közös tereket – mint a lépcsőház, közös tárolók, folyosók, udvar – itt az alapvetően szükségesnél több közös tér jelenik meg – például közös használatú nappali, játszószoza, szauna – a közösség által meghatározott funkciókkal és méretekkel. Előfordul, hogy a lakók nem rendelkeznek teljes értékű lakásokkal, a privát területeket egy-két szoba képezi, a nappalit, konyhát többen közösen használják, ezeket lakásközösségeknek nevezzük. Az eddig megvalósult budapesti kezdeményezésekre ez a legjellemzőbb együttélési forma, mivel kis léptékük miatt és a támogató környezet hiánya mellett is viszonylag egyszerűen megvalósíthatók.

A co-housingokat több nyugat-európai országban jól működő modellnek és személyes tapasztalatunk alapján „jó helyeknek” ismertük meg, amelyek szerethetők, ahol nem üres terek tátonganak, hanem étellel telnek meg. Egyre többen köteleződnek el itthon is a téma iránt, illetve egyre több formálódó csoport alakul. Szakmai és személyes mo-

tivációból velük együtt érdemesnek tartjuk ezt a formát arra, hogy itthon is a lakáskínálat részévé váljon. Ugyanakkor ezek létrehozása, jó működtetése az átlagos társasházaknál kifinomultabb szabályokat, döntési mechanizmusokat, szervezeti felépítést igényelnek. Több nyugat-európai országban, mint például Ausztriában ez a tapasztalat és tudás már kiforrott és elérhető, míg Magyarországon az első co-housingok létrejöttéhez számtalan jó gyakorlatot kell implementálni, jogi, gazdasági, ingatlanpiaci úttörő tevékenységet kell végezni. Reményeink szerint, ahogy ezt a külföldi példák esetén is láttuk, az első néhány ház megvalósítása gördülékenyebbé teszi majd az utat a később alakuló csoportok számára.

Budapesten a Közösségben Élni több olyan csoporttal dolgozik, akik co-housingot szeretnének maguk számára létrehozni. Az elmúlt öt évben alakult néhány fiatal párokból és egyedülállókból álló sikeres lakásközösség, ahol a lakók privát tere egy saját szoba, a többi teret (fürdőszoba, konyha, nappali) megosztják egymással. Ilyet hozott létre a magukat Rákóczi Kollektívának nevező csoport, létrejött a co-housing elvek alapján működtetett zuglói SissiCrib és a 6. kerületi SzívLak lakásközösség. Utóbbi 2017-ben kibővült és létrehozta a D54 nevű projektet. A közösségi együttélés Magyarországon nem a fiatalok hóbortja, ezt példázza a „B oldal” csoport úttörő munkája, amelynek azonos életállapotú, gyermekek felnevelését megélt tagjai egy 10-12 lakásos co-housing létrehozásán dolgoznak, másfél-kétszobás lakásokkal és megosztott közösségi terekkel. E közösségek nehézségeire és sikereire a bécsi példák bemutatása után térünk ki.

Támogatott lakásprojektek Bécsben

A közeli Ausztriában nagy hangsúlyt fektetnek a szociális lakhatás problémakör rendszerszintű megoldására. A főváros lakáspolitikája példaeértékű, a város célja: megfizethető és megfelelő színvonalú lakáskörnyezet biztosítása minden bécsi lakosnak. 2015-ös felmérések alapján a városlakók 60%-a támogatott lakásokban él. Ennek egyik felét a város tulajdonában lévő bérlakások teszik ki, másik felét az önkormányzat által támogatott, szabályozott bérű lakások adják.

Bécsben az első városi bérlakások 1923-ban épültek, a kor színvonalához képest magas minőségben. A városvezetés egy évtizedekre előre látó, folyamatosan fejleszhető rendszert dolgozott ki, melyben 2004-ig összesen 220 ezer szociális lakást épített, majd a 21. század gazdasági és lakhatási változásaihoz alkalmazkodva 2004-től egy merőben újfajta támogatott rendszert vezetett be. A megnövekvő ingatlanárak és beruházási költségek miatt az önkormányzat nem fejleszt szociális bérlakásokat, helyette támogatást nyújtanak vállalkozóknak úgynevezett korlátozott lakbérű lakások építésére. Ez a támogatott rendszer egyrészt segíti a bécsi lakásállomány folyamatos fejlesztését, másrészt a szociálisan hátrányos lakosok és a bécsi középréteg lakáshoz jutását. Ezen felül az önkormányzat által nem szabályozott bérű lakások bérleti díjait is – ha változó mértékben is – mérsékli a rendszer.

A „támogatott lakásprojektek” külvárosi területeken található nagy

A BÉCSI KALYPSO CO-HOUSING ÉPÜLETE

méretű zöldövezeti beépítések, ahol a fejlesztésekkel kisebb szuburbiaikat hoztak létre. Így egy adott területen a lakófunkción kívül a legfontosabb ellátások és szolgáltatások is helyet kaptak, oktatási és egészségügyi intézmények, boltok, éttermek. Az övezetekből a városközpont könnyen megközelíthető a fejlesztés során magas minőségben kiépített közlekedési rendszerrel. A beruházások egy részét szociológiailag előremutató lakásprojektek fejlesztésére jelölték ki. Az innovatív, előremutató lakásprojektek legjellemzőbb példája a co-housing fejlesztés, mely iránt 2000 óta folyamatosan növekszik a kereslet a bécsi meglévő jól működő példákra köszönhetően. Az önkormányzat felismerte, hogy egy közösségi lakásprojekt megvalósításával a városvezetői, a beruházói, és a lakossági oldal szereplői egyaránt nyernek. Egy ilyen co-housing közösség proaktívan részt vesz a helyi ügyekben és gyakran teret ad

civil kezdeményezéseknek. Az ilyen épület kifelé nyitó funkciókat is magában foglal, lakóik nyitott programokat és eseményeket is kínálnak, javítva ezzel a városrész közösségi életét. Ezért a támogatott rendszer 2004-es indításától folyamatosan írnak ki pályázatokat közösségi co-housing projektek létrehozására. Egy új fejlesztési terület beépítésének tervezésekor jellemzően egy telket vagy tömböt közösségi lakóházaknak jelölnek ki. Pályázatot hirdetnek, melyre a lakóközösségek építészeti és működésbeli terveiket bemutatva jelentkezhetnek. A kiválasztott győztes terveket a jövőbeli épület közössége az önkormányzat támogatásával, a beruházóval együttműködve valósítja meg.

Egy, a lakhatás tekintetében hasonló helyzetben lévő város fejlesztéseinek elemzése rávilágít arra, hogy a támogató környezet milyen magas mértékben segítheti a co-housing projektek megvalósulását. Itthon rövid távon az első co-housing megvalósítása tűnik a legfontosabb feladatnak, melynek tanulságaiból és a külföldről átvehető jó gyakorlatokból egy a hazai környezetbe teljes mértékig illeszkedő és jól működő rendszert lehetne megalapozni.

Co-housing példák Bécsben

2018 márciusában Bécsbe látogattunk azzal a céllal, hogy néhány ott megvalósult co-housing lakóközösség tagjaival és az ilyen lakóépületek létrehozására és tervezésére szakosodott Einzueins építésziroda vezetőivel interjút készítsünk. A tanulmányutunk során megismert és a továbbiakban bemutatott épületek milyensége, a privát és közösségi terek, a szervezeti forma, illetve a lakóközösség összetétele színes képet mutat, de a létrehozásuk és működésük alapjai azonosak. Ezért a továbbiakban a létrehozási folyamat és a működési forma közös alapjait és kis eltéréseit egyben mutatjuk be, a házak eltérő jellemzőire külön-külön térünk ki. A három co-housing mindegyike a bécsi támogatott lakásprojekt rendszerén belül valósult meg.

A Kalypto co-housing épület esetében egy egyesület 8-10 tagjából szerveződő lakóközösség maga talált rá a Kabelwerk fejlesztési területre és a beruházó-üzemeltető cégre, a megegyezések után a teljes tervezési és fejlesztési folyamatot együtt végezték. Az önkormányzat kedvezményes áron adta a telket az ingatlanfejlesztő cég számára, mely az építkezéshez szükséges tőke nagy részét biztosította. Az épület elkészülte után a lakók a lakásuk négyzetméterének megfelelő összeggel léphettek be. Jelenleg a lakók a beruházó és üzemeltető céggel együtt tulajdonolják az épületet.

A Wohnprojekt Wien az új bécsi pályázatos rendszerű co-housing hullám első megvalósult eleme. Az ismerősökből alakult közösség egy beépítésen belül kijelölt telekre készített tervvel pályázhatott, és már a pályázat kezdetétől együttműködött a beruházói és városvezetési szereplőkkel. A participatív tervezési folyamatot az – egyik lakó tulajdonában álló – építésziroda mellett közösségfejlesztő csoport is segítette. Az ingatlanfejlesztő segítségével banki hitel felvétele nélkül tudták megvalósítani a projektet. Jelenleg a lakókból álló egyesület tulajdonát képezi az ingatlan, melyet 2013-ban a beköltözés előtt három nappal vásároltak meg.

A LISA projekt Seestadt Aspern területén nem az egyedüli co-housing, az önkormányzat egy tömb mind az 5 telkére építő- és lakóközösségek számára írt ki pályázatot. Az 5-10 főből álló kezdeti csoport több tagja lakott már más co-housing projektben. A közösség szándéka szerint a fejlesztés szociális lakásprojektként indult, már a pályázat elnyerése után bevontak egy lakásépítő társaságot, ami megoldotta a szükséges források elérését a teljes lakóközösség megléte előtt. Az épület a Wohnprojekt Wien-hez hasonlóan egy egyesület tulajdonában áll, tagjai a ház lakói, akik az egyesülettől bérlik a lakásokat.

[ro*sa] Kalypso, Kabelwerk
 Helyszín: 1220 Bécs, Oswaldgasse 35
 Építés éve: 2006-2009
 Projekt partner: Frauenwohnprojekt [ro*sa]
 Ingatlanfejlesztő: Spiegelfeld Architektur Management
 (egész Kabelwerk fejlesztője)

A Kalypso Bécs Miedling városrészében, egy régi kábelgyár területén, az úgynevezett Kabelwerk beépítés részeként valósult meg. A területen lakóházak és azokat kiszolgáló épületek létesültek, a beépítést egységesen kezelték, a házak kialakításában a befektetők, illetve a lakók szabad kezet kaptak.

Az épület 6 szintes, összesen 41 lakóegységet foglal magába. A Kabelwerk tervezett beépítéséhez igazodva, illetve a lakók közösségi és egyedi igényeit egyaránt szem előtt tartva alakították ki az épület befoglaló formáját. A telek délnyugati határa a korábbi gyárépület műemléki falszakasza, melyhez egyik oldalról a karéj formájú lakórész, másik oldalról a földszintes iroda épületrész kapcsolódik, így az épület tömege a fallal kiegészülve öleli körül a közös kertet. Az épület falas szerkezetű, a lakásokhoz kapcsolódó erkélyek attól különálló fém építmény érzését keltő rendszerben készültek. A belső udvar felé nyitnak ablakaikkal a közös folyosók, közösségi terek és a lakások egy része. A közlekedő tördelt, ferde vonalvezetésű, mely lehetőséget nyújt kis méretű közösségi öblök kialakítására. Az egykarú lépcső a folyosó középső részén kapott helyet. A lakások a jól berendezhetőség miatt egyszerű négyszögletes alaprajzúak. Az épületben 6 féle lakás található, melyek kialakítása és mérete eltér egymástól, egymás fölött azonos méretű és elrendezésű lakások találhatóak. A házban az 50 négyzetméteres garzontól a többszobás 110 négyzetméteres lakóegységig találhatók lakások.

A házban a lakó funkción kívül a földszintes épületrészben két irodater található, melyet a közösség néhány tagja bérel és használ. Az első emeleten kapott helyet a közösségi konyha-étkező nagy méretű tere és az egyesületi tagok iroda helyisége. A felső szinten a mosókonyhát, a tároló helyiségeket és a közlekedőből nyíló tetőteraszt osztják meg a lakók egymással.

A ház lakóközösségét körülbelül 60 fő alkotja. Büszkéek rá, hogy a legfiatalabb lakó egy néhány hónapos kisbaba, a legidősebb pedig elmúlt 70 éves. A közösség szerint a különböző korosztályok együttélése ideális, hiszen más és más dolgokban tudják egymást segíteni az eltérő korú lakók.

Az épület létrehozását is támogató [ro*sa] Frauenwohprojekt egyesület célja, hogy minőségi – nem csak közösségi – lakhatáshoz segítsen bármilyen korosztályú és életállapotú bécsi nőt és azok családját. A lakások kétharmadának bérbeadását az egyesületi tagok intézik, így ezen háztartások női lakói tagjai a [ros*sa] egyesületnek. A többi lakóegység bérbeadását az üzemeltető cég végzi, ezek esetében az egyesület csak jóváhagyási jogkörrel rendelkezik. Elmesélésük szerint az egyesületi és nem egyesületi tagok teljes összhangban élnek együtt, támogatják egymást.

A lakók nem tartanak meghatározott időközönként lakógyűlést, az időszakosan felmerülő kérdések megvitatására egy munkacsoport szervezi az üléseket. A lakókból álló munkacsoportok szervezik és fejlesztik a ház és a közösség mindennapjait. Nem kötelező minden lakónak részt vennie valamelyik munkacsoport munkájában. Ennek köszönhetően egyértelműen kialakult az aktívabb és a kevésbé aktív lakók köre.

Az épületet a fejlesztő és üzemeltető cég tulajdonolja, az épületben lakó – egyesületi és nem egyesületi tagságú – személyekkel közösen. A fenntartó céggel a lakók a bérleti díjakat, a lakások kiadását, a kiszállás módját és az üzemeltetést érintő kérdésekben pontosan megfogalmazott szerződést kötöttek. A [ro*sa] egyesület és a cég között szintén szerződés kötött, mely egyértelműen megfogalmazza az egyesület jogait a házat érintő kérdésekben.

Minden egyes lakó gyakorlatilag a saját lakásának bérleti jogát birtokolja és négyzetméter arányos havi bérleti díjat fizet az üzemeltető és fenntartó cégnek. A cég biztosítja az épület szerkezeteinek, elemeinek illetve a lakás minimum feltételeinek fenntartását. Ilyen például a mosógépek működtetése, villanykörték cseréje a közös területeken, a lift karbantartás stb. A közösségi élethez szükséges körülményeket az egyesület tagjai és a lakók közösen teremtik meg.

A közös ügyekben való döntéshozásban alapvetően demokratikusan gondolkodnak, igyekeznek mindent konszenzusos módszerrel megoldani. Elmesélésük alapján emiatt a döntéshozás nagyon lassú folyamat és sokat kell dolgozni a közös akarat kialakításán.

Wohnprojekt Wien
 Helyszín: Bécs, Krakauer Straße 19.
 Tervezés: 2010-2013
 Építészet: Einszueins Architektur
 Statika: Woschitz engineering
 Ingatlanfejlesztő: Schwarzatal, Gemeinsützige housing and settlement systems GmbH
 Tájtervező: dnd landscape planning

A ház története 2009-ben egy osztrák férfi ötletéből indult, aki ismerőseit felkeresve kezdett közösséget gyűjteni. 2010-ben egy 15 fős csoport indult el a már említett bécsi „támogatott lakásprojektek” keretében kiírt pályázaton, ami kifejezetten limitált profittal dolgozó ingatlanfejlesztők és építésszek együttműködésére lett kiírva. E nyertes pályázat tette lehetővé a projekt megvalósulását.

Az épület 6 lakószintből áll, az alagsorban, a földszinten és tetőtéri szinten közösségi funkciókkal egészül ki. Az eredetileg tervezett 40 lakás helyett – két lakás összevonása miatt – jelenleg 39 lakóegység található benne. A lakóegységek az épület statikai rendszeréből adódóan egyedileg tervezhetők voltak. A lakófunkciók mellett összesen 700 négyzetméter (23%) közösségi és 400 négyzetméter (15%) kereskedelmi tér található benne. Az alagsorban workshop terem és játszószoza, a tágas bejárati téren kívül a földszinten közösségi konyha, ebédlő, iroda, kávézó, biciklitároló kapott helyet. A tetőszinten szauna, könyvtár, három vendéglakás és meditációs szoba helyezkedik el. Ezek mellett a lakók közösen használják a kertet és a mosókonyhát is, találkozásokra adnak lehetőséget a lakóegységeket összekötő széles közlekedők. (Az épület elnyerte a Living Places – Simon Architecture Prize 2016. évi díját.)

A házban összesen több mint 100 fő lakik, közülük 70 felnőtt és 35-40 gyerek. A ház közössége korosztályát, szakmáját és családi állapotát tekintve heterogén, és hisznek az emberi sokszínűség értékében és a társadalmi fenntarthatóságban. Ennek érdekében például nem csak osztrákok lakják a házat, hanem befogadtak egy szír menekült családot, akikkel kölcsönösen segítik egymást.

A kezdeti csoport a közösség szervezését egy közösen eltöltött vidéki hétvégével indította, melynek célja az együttélésük alapköveként megfogalmazott három alapelvet megalkotása volt. A következőkkel tértek vissza: önkormányzó közösség, fenntarthatóság új formáinak megteremtése és társadalmi és kulturális integritás. A közösség honlapján olvasható afrikai közmondás is jól leírja gondolkodásmódjukat: „Egyedül senki nem tud egy tetőt megtartani.”

A ház közösségi és átmeneti tereinek építészeti kialakítása jó keretet kínál a közösségi élet megvalósításához és az emberek egymáshoz kapcsolódásához. E terek is többnyire többfunkciósak: jó példa erre a könyvtárszoza, ami eredeti funkciója mellett teret ad egy pohár bor mellett egy-egy esti beszélgetésnek, de többen örömmel ülnek be ide dolgozni is. A tagok rendszeresen tartanak közösségi eseményeket: egyes lakók vagy éppen a ház születésnapja bulija mellett, heti 5 alkalommal

WOHNPROJEKT, BÉCS

közös ebéde-, és heti kétszer közös vacsorára van lehetőség. Az egyik alapítótag, Markus Zilker elmondása szerint, fontos számukra a szabadság, a közösségi programok nem kötelezőek, ezek lehetőségek, amivel élhetnek vagy éppen nem élnek a lakók.

Azt, hogy a közösség együttlakása működik-e jól mutatja, hogy a négy év alatt csak egyetlen család döntött a kiköltözés mellett. Ettől függetlenül van egy részletesen kidolgozott szabályrendszerük az új lakók kiválasztására. Az érdeklődők motivációs levéllel jelentkezhetnek, őket először a lakók egy kisebb csoportja interjúztatja, majd a közösség együtt dönt a beköltözők személyét illetően. A választásban szempont, hogy a közösség folyamatosan minden értelemben heterogén maradjon úgy, mint családi állapot, nemzetiség, különböző anyagi helyzet stb.

A fenntarthatóság alapelvei több szempontból is megjelennek együtt-

élésükben, erre csak egy példa, hogy közös használatú autókat üzemeltetnek és tudatosan limitálták az autók- és a parkolóhelyek számát.

A telek és az épület jelenleg a közösség által létrehozott egyesület tulajdonában áll, amelynek minden lakó tagja. Szervezeti formájukat és döntéshozatali modelljüket tekintve a szociokrácia elvei mentén működnek. Nem szavazással döntenek egyes kérdésekben, és a gyerekeknek is van szavuk beleszólni a rájuk vonatkozó döntésekbe. Minden esetben elsődleges szempont, hogy a döntések ne a többség akarátán, hanem érveken és a közös jövőképen alapuljon.

Az egymással való kommunikációhoz különböző felületeket használnak. Például Markus elmondása alapján a participatív tervezéshez közös felhő alapú mapparendszerben gyűjtötték az információkat. Havi lakótalálkozókat tartanak, ahol az operatív kérdések megbeszélésén van a fókusz. Az ilyen típusú találkozók az évek múlásával csökkentek, jelenleg évi 8 ilyen tartanak. Ezen felül évente egyszer együtt töltenek egy hosszú hétvégét, egyszer pedig egy 1 napos közös kirándulásra mennek. Markus szerint nagyon fontosak időről időre ezek a mindennapokból kiragadott közösségépítő alkalmak.

A mindennapi élethez és ház fenntartásához kapcsolódó feladatokat munkacsoportok látják el. Hat fő munkacsoport van, mindegyik havi rendszerességgel tart találkozót, emellett ideiglenes kisebb munkacsoportokat alakítanak az esetenként megoldandó feladatokra.

„LiSA” Seestadt Aspern

Helyszín: 1220 Bécs, Maria-Tusch-Straße 11-13.

Építés éve: 2015

Építész: wup ZT GmbH wimmerundpartner

Projekt partner: raum+kommunikation

Ingatlanfejlesztő: LiSA, Schwarzatal

Tájtervező: zwoPK

A LiSA Bécs Aspern városrészében a D13 projekt része: egy telken 5 lakóépületből álló beépítés egyike. A projekt különlegessége, hogy a közös kertet övező öt ház mindegyike pályázat útján, építőközösségek kezdeményezésével, támogatott szociális lakásprojektként valósult meg.

Az épület földszint+6 emeletes, összesen 48 lakóegységet foglal magában. A pályázat limitált költségkereteit és a lakók egyedi igényeihez való illeszkedést szem előtt tartva az építésziroda egy maximálisan a lakók egyedi igényeire alakítható, mégis gazdaságos elrendezést és szerkezeti rendszert tervezett. A ház két végén elhelyezett blokkokban kaptak helyet a függőleges közlekedő magok, közöttük a lakóegységek az utcáfrontra rendezve sorakoznak egymás mellett, melyeket a kert felé széles függőfolyosó, vagy nevezhetjük úgy is, hogy hatalmas terasz övez. A lakások mérete változatos, a kis garzonlakástól kezdve a legnagyobb lakás mérete a 100 négyzetmétert is eléri. Az épület szerkezete harántfalas, a lakások keskenyebb illetve szélesebb modul egységekből állnak: a különböző méretű lakások egy, két, illetve három modul összekapcsolásával jöttek létre. A belső elrendezést tekintve a tervezők igyekeztek a lakók számára meghagyni a legnagyobb szabadságot a modulok fix elemei a harántfalak, illetve a középtengely körül elhelyezett vizesblokkok, míg a belső falak, szobák, terek alakításáról a lakók egyedileg dönthettek.

A házban a lakóegységeken kívül a földszinten néhány üzlet, bolt, nagyobb multifunkcionális közösségi tér, mosókonyha, iroda kapott helyet. Az egyik szinten közösségi nappali és konyha, az alagsorba több közös használatú helyiség került: biciklitároló, barkácsszoba, szauna, festőműhely. A lakók korábbi projektek tapasztalatából tanulva inkább kevesebb, de jól kihasznált, mint sok használatlan, nehezen fenntartható közösségi teret építettek.

A házban hozzávetőleg 3 800 négyzetmétert a lakások és az üzletek, míg 450-500 négyzetmétert a közösségi terek tesznek ki, ezeket egészíti ki a teraszok és a lépcsőházak.

A ház lakóit 48 háztartásban kb. 100-120 fő teszi ki. Büszkék arra, hogy a tagok több mint 20 nemzetiségből kerültek ki. A közösség szabadságot hagy a lakóknak abban, hogy ki mennyire vesz részt a közös tevékenységekben. Kétféleképpen rendszeresen összejönnek a multifunkcionális térben egy esti beszélgetésre, havonta lakógyűlést rendeznek, ahol a közös ügyeket beszéljük meg és meghozzák az ezekhez kapcsolódó döntéseket. Több öntevékeny csoport illetve munkacsoport működik a házban.

Aspern közösségi életéhez, a környező lakók számára kínált szolgáltatásokhoz hozzájárul, hogy a multifunkciós teret más csoportok is használják. A tér különböző tevékenységekre, meghirdetett programokra ad lehetőséget: jóga órák, sportfoglalkozások, egyes csoportok, klubok összejövetelei kapnak helyet itt.

A lakók a ház fenntartását egy egyesület formájában végzik. Az épület az egyesület tulajdonában áll, tagjai a ház lakói, akik az egyesülettől bérlik a lakásokat. Az öt projektből álló beépítés többi eleme társasházként működik, ahol a közösségi terek osztatlan közös tulajdonként szerepelnek. A LiSA közössége ennél szorosabb együttműködést célozott meg, ezért választották az egyesületi formát.

Az egyesület választott bizottsága felel a legfőbb ügyek rendjéért, a napi ügyek intézésére az egyesületben 1-2 fő heti 5-10 órában alkalmazottként is dolgozik. A házban felmerülő feladatokért hozzávetőleg 10 munkacsoport felel, mint a közösségi nappali és konyha rendben tartása, a multifunkcionális tér kiadása, a kert gondozása vagy akár a közösségfejlesztés és a konfliktuskezelés feladatai. A házból több mint 10 személy részt vett moderátor, facilitátor és konfliktuskezelési tréner képzésen, így a közösségen belül is professzionálisan tudják kezelni a vitás helyzeteket, nézeteltéréseket, de adott esetben külső szakembereket is bevonnak egy-egy fontosabb workshop levezetésére.

A házban a szociokrácia és a demokrácia rendszerét vegyesen alkalmazzák, a döntések többségét igyekeznek konszenzussal meghozni, addig beszélni róla, míg mindenki legalább „együtt tud élni” a döntéssel. Kevésbé fontos döntéseknél a hatékonyságot is szem előtt tartva a szavazás módszerét alkalmazzák, a döntés fontosságától függően 66- illetve 75%-os többségi szavazással.

Jó gyakorlatok a működésben

Mindhárom vizsgált példa a bécsi „támogatott lakásprojekt” pályázati rendszerben valósulhatott meg, így általánosságban elmondható, hogy a bécsi önkormányzat lakástámogatási rendszere nagyban elősegíti a co-housing típusú lakásprojektek létrejöttét. A példákban további hasonlóság, hogy közösségük egyesületi formában működik és a létrehozáshoz, kezdeti lépésekhez mindhárom projektbe valamilyen ingatlanfejlesztő céget vontak be.

A LiSA építése kezdetén a csoport tagjai által rendelkezésre állt a finanszírozáshoz szükséges tőke egy része, de lévén kevés tag, egy partnerként bevont lakásépítő társaság tudta előfinanszírozni az építés 10,5 millió eurós költségét. A lakásépítő társaságnak fontos volt, hogy olyan lakások épüljenek, amik piaci alapon is kiadhatók. A finanszírozás miatt a partner bevonása szükséges volt, de az építés után a ház lakóiból álló egyesületnek meg kellett vennie az épületet a fejlesztőtől, ami a vagyonszerzési adó befizetésének többlet költségét vonta maga után. Összességében 50% banki hitellel 25 évre sikerült megvenniük az épületet, 25 %-ot az önkormányzat, 25%-ot a lakók tettek hozzá a költségekhez.

Míg a Wohnprojekt és LiSA esetében a beköltözés időpontjától a telek és az épület is az egyesületek tulajdonában került, addig a Kalypso esetében az épület a fejlesztő cég tulajdonában maradt, a projekthez

becsatlakozó lakóknak a piaci viszonylatokhoz képest alacsony lakásnégyzetméternek megfelelő tőkével kellett beszállniuk, de a ház megvalósítása után bérleti díjat kell fizetniük a tulajdonos cégnek. Mindhárom projekt esetében az anyagi és szociális helyzetet is figyelembe véve minden lakó egyedi összeggel járult hozzá a ház építési költségeihez. Mivel a bécsi önkormányzat célja a hátrányos helyzetű egyének lakhatásának biztosítása is, a lakók az egyéni szociális helyzetüknek megfelelő mértékű támogatásban, illetve bérleti díj hozzájárulásban részesülnek.

A három vizsgált példa eseteinek egyikében sem beszélhetünk az itthon jogi értelemben vett magántulajdonról. Ez azt jelenti, hogy a lakók nem kereskedhetnek a lakásukkal, nem örökíthetik, csak visszaadhatják az egyesületnek, ha a kiköltözés mellett döntenek. Kiköltözéskor mindhárom esetben hasonlóan járnak el, csak a Kalypso-ban a befektetett pénzt – az amortizációs költségek levonása után – nem az egyesülettől, hanem az üzemeltető cégtől kapják vissza.

A Wohnprojekt Wien az első példa Ausztriában arra, hogy a közösség a fejlesztőkkel már a folyamat legelejétől együttműködött és az ingatlan a végén egyesületi tulajdonba tudott kerülni. Az államilag támogatott lakásfejlesztések szigorú keretei miatt a finanszírozási kérdéseket illetően mindhárom esetben már a pályázati szakaszban le kellett adni költségbecsléseket a bekerülési és fenntartási költségekre vonatkozóan, így az anyagi vonzatával mindenki a projekt elejétől kezdve tisztában volt, és határidők kötötték őket, ami segítette a projekt folyamatos haladását. A Wohnprojektben például a lakás bérleti jogának ára beköltözéskor 517 EUR/négyzetméterbe kerül, ami a LiSA-hoz hasonlóan a bécsi lakáspiaci viszonylatban olcsónak számít. Emellett van egy minimális bérleti/fenntartási díj, átlagosan 5-7-9 EUR/négyzetméter.

A LiSA esetében lakások költségei kedvezőek: fűtésköltség szinte nincs is, a bérleti díj rezszi nélkül kb. 5-7 EUR/négyzetméter, ami szintén nagyon alacsonynak számít, hasonlóan a másik két példa fenntartási költségeihez. Arra az esetre, ha valaki el szeretne költözni és meg szeretné kapni a pénzét az egyesületnek félretett pénz áll rendelkezésére. A szerződés nagyon érzékenyen figyelembe veszi mind a tagok egyéni, mind az egyesület érdekeit. A befektetett összeg évente 1%-kal csökken, de nő a lakásárak évesen megállapított indexével – ezt normálisan egy formula adja ki –, amennyiben van olyan, aki ezt az összeget beköltözőként is kifizeti. Olyan krízishelyzetben, amikor több nagybefektető lakó szeretne kilépni, együtt kell találniuk egy befektetőt. A szabályokat a gyakorlatban még nem érvényesítették, mert eddig senki nem lépett ki a LiSA közösségből. Ennek többek közt az is az oka, hogy Bécsben különösen nagy a munkavállalói bevándorlás és a lakáskereslet.

Az egyesületek szabályzata a költségek és tőke kezeléséhez hasonlóan szakértelemmel kidolgozott részletes szabályokat, útmutatást tartalmaz a konfliktusos helyzetek kezelésére vonatkozóan is.

A lakhatási támogatás helyzete itthon

Míg Bécsben a 20. század elejére visszavezethető a ma is élő lakáspolitikai intézkedések gyökere, addig Magyarországon ilyen folyamatosság nem figyelhető meg. Az első világháborút követő infláció következtében a lakbérek mértékéről és a fizetésekről is törvényi szabályozás döntött, mellyel biztosítva volt a kérdés országos szinten való kezelése. A két világháború közötti időszakban és utána is több évből fellelhető lakásbérletre vonatkozó jogszabályok, melyek országos szinten szabályozták a lakbérek fizetési rendjét, de ezen intézkedések töredezettséget mutatnak. A Kádár-korszak lakáspolitikájának – mely egyben társadalmpolitikai vonatkozású volt – célja volt, hogy minden embernek legyen lakása és munkája.¹ Ehhez kapcsolódóan és a nagymértékű urbanizációt figyelembe véve indultak meg a hatvanas és nyolcvanas években a tömeges lakásépítések.

A BÉCSI LISA CO-HOUSING ÉPÜLETE

Az 1989-ben megkezdődött lakásprivatizáció nagy fokú változást hozott a magyar lakáspiacon, melynek következményeként az addig állami tulajdonban lévő lakóingatlanok nagy része magántulajdonba került. Budapesten 2015-ben a fővárosi lakásállomány 92% volt magántulajdonban. Míg a „szociális lakhatás” kategóriáját itthon az alacsonyabb társadalmi státuszú, illetve hátrányos helyzetű háztartások támogatására használjuk, addig Bécsben bővebb értelemben e kategória a középosztálybeli emberek megfizethető lakhatásának támogatását is tartalmazza. Itthon a családokat támogató 2015-ben meghirdetett Családi Otthonteremtési Kedvezmény (CSOK) célja, eredménye is inkább az építőipar fellendítése volt, mint a szociális vagy megfizethető lakhatás támogatása. Míg Budapesten az önkormányzati bérlakások aránya 1990 és 2013 között 50%-ról 5%-ra esett, és azok állapota is kedvezőtlen,

ez a korábban bemutatott bécsi adatokhoz képest elenyésző. Budapest 2015-ben készített városfejlesztési stratégiájában olvasható: „Jelenleg a magán bérlakásszektor jogi helyzete rendezetlen, az önkormányzatok hatáskörébe tartozó szociális bérlakás szektor pedig alulfinanszírozott. Mivel mindkét piac bővítésére szükség van, elkerülhetetlennek látszik az országos és a fővárosi bérlakáspolitikák megalkotása.”² Ez jól mutatja a budapesti bérlakásszektor hiányát és az ahhoz szükséges intézkedések szükségességét.

Az elmúlt évek tapasztalata, hogy a fővárosban és a megyei jogú városokban is nagymértékben emelkedtek a lakások bérleti díjai, ami a lakosság nagy részének okoz folyamatos problémát. A magyarországi lakáspiacon – több európai várossal szemben – nincsenek maximalizálva a bérleti díjak, mely csak egy példa, ami elősegíthetné a bérlakás szektor helyzetének javulását.

A Közösségben Élni-vel együttműködő közösségek tapasztalatai alapján elmondható, hogy Budapest önkormányzatai kevéssé mutatnak még hajlandóságot közösségi lakhatást biztosító projektek támogatására. A meglévő önkormányzati tulajdonban lévő ingatlanok közösségek általi hasznosítása – több próbálkozás ellenére is – sikertelen volt, többek között azért is, mert jelenleg az önkormányzatoknak nincs meg az a kidolgozott eszköztár, amivel ilyen típusú közösségi kezdeményezéseket támogatni tudnának. A lakáspolitikát nem elválasztható az ingatlanpiactól, ezért is fontos, hogy az érintett szereplők – állami, piaci és civil szektor – mindegyike érdekeit érvényesítve tudjon megjelenni a lakáspiacon. Itthon sajnos nem jellemző ezen a téren a civil szektor szerepvállalása.

Lakásközösségi példák Budapesten

A Közösségben Élni önkéntes kezdeményezést egyre több érdeklődő keresi meg azzal a szándékkal, hogy co-housing lakásprojekttel valósítsa meg, vagy egy már meglévő projekthez csatlakozhasson. Ezért mára a kezdeményezés tevékenységei a közösségi lakhatási formák népszerűsítésén túl az érdeklődő személyek összekötésével és az elinduló csoportok támogatásával bővültek. A bemutatott esettanulmányok jól szemléltetik, hogy ezeknek a projekteknek a megvalósítása hosszú folyamat, melyben sok külsős résztvevő támogatására van szükség. Bécs önkormányzata a korábban ismertetett lakáspolitikájával, és ezen belül is a célzottan közösségi projekteknek szánt pályázatokkal megkönnyíti a co-housing lakásformát választó lakosok munkáját a létrehozási folyamat és a működtetés során egyaránt. Az anyagi támogatáson túl határidőket, feltételeket szabnak, ezekkel biztosítják azt, hogy az adott projekt ütemezetten valósuljon meg. Ezzel szemben Budapesten – ahogy már korábban kifejtettük – a lakáspolitikában nincs rendszer, amibe beleilleszkedhetne például egy közösségi projekt, és teljes mértékben hiányoznak belőle az innovatív elemek. A hazai környezetben ezen felül nehezítő tényező még a közösségi tulajdonlás ingatlanjogilag bonyolult megvalósíthatósága.

A tulajdonnal nem rendelkező, főleg fiatalabb generáció egy része a magas budapesti albréltárak miatt felismerte, a másokkal együttlakás anyagi előnyeit. Az ilyen együtt-lakási formákból sok nem nevezhető co-housingnak, hiszen azon felül, hogy bizonyos tereket megosztanak egymással semmi más nem igaz ezekre a közösségekre a korábban említett 6 pont közül. De ismerünk olyanokat, amiket jó szívvel nevezünk lakásközösségnek – a co-housing legkisebb léptékű elemének –, mert létrehozásuk és működésük tekintetében azonosak azokkal. Ezekre a budapesti példákra jellemző, hogy egy baráti társaság néhány személye az elindító mag, akikhez hirdetés útján csatlakoznak félig ismerős és teljesen ismeretlen személyek. Az ingatlant együtt bérlő a csoport egy főbérlő személytől vagy cégtől, éppen ezért rugalmasan változhatnak, de mindig együtt döntenek egy kilépésről illetve az új beköltözőkről.

Az ilyen együtt-élők megfogalmazznak egy közös célt és együtt írják az együttélésre vonatkozó házszabályokat.

Az ilyen típusú együttélésre példa a budapesti SissiCrib, melynek tagjai még a kezdeti induláskor célként tűzték ki a személyiségfejlődést és az őszinte kommunikáció gyakorlását a közösségen keresztül. A csoportot 6 fő alkotja, a kezdeti csoportból már csak egyetlen fő tagja az aktuális közösségnek, ennek ellenére a kezdeti célokat minden jelenlegi tag is magáénak érzi. A D54 nevű jelenleg 12 fős házközösség egy 5 fős, építészekből álló lakásközösségből nőtte ki magát. A csoport új albérlet keresésekor bukkant rá a négylakásos 11. kerületi sorház épületére, mely akkor irodaként üzemelt. A csapat egyszerre keresett új tagokat, illetve tervezte meg az átalakítást és annak folyamatait, hiszen az épületben nagyon kevés különnyíló szoba volt. A csoport közös kalámkamunkában alakította ki jelenlegi élettereit, ahol minden szinten található 3 hálószoba egy közös konyha, étkező, nappali és egy fürdőszoba.

A Rákóczi Kollektíva csapata több éve dolgozik egy, a magyar jogba illeszkedő, ingatlanpiactól független lakásszövetkezeti modell kidolgozásán, melyhez hasonlók Nyugat-Európában évtizedek óta működnek és lehetővé teszik az alacsony jövedelemmel rendelkezők megfizethető bérlakáshoz való jutását. A jogi és finanszírozási lehetőségek számbavételét és a lehetséges rendszer kidolgozását hasonló kelet-európai csoportokkal közösen, egymást támogatva és egymástól tanulva végzik. Az RK közösség tagjai a Társadalomelméleti Szakkolégiumban ismerkedtek meg egymással, egyetemi éveik után és jelenleg is közeli bérleti rendszerű lakásközösségekben laknak. A csoport kemény magját 10-12 fő 30 év körüli fiatal alkotja, köztük egyedülállók, párok és kisgyermekesek egyaránt. Ehhez kapcsolódik még egy tágabb 15-20 fő támogatói kör. Közülük többen tagjai a VIII. kerületi Gólya Közösségi presszónának is, mely híres szociális érzékenységről és a közösségi projektek támogatásáról. Az elmúlt 3 évben az RK csoport a Közösségben Élni támogatásával több potenciális üresen álló épület közösségük általi belakására kísérletet tett, mind a finanszírozási, mind az építészeti szempontokat körüljárva. Ezek között voltak kerületi önkormányzati-, vagy fővárosi tulajdonú és magánkézben lévő ingatlanok egyaránt. A közelmúltban a csapatból négyen egy háromlakásos zuglói magántulajdonú ingatlant vásároltak meg, a jövőben 11-en fogják a házközösséget alkotni és céljuk a bécsi példákhoz hasonló egy egyesület, vagy egy szövetkezet létrehozása, mely birtokolja az ingatlant.

Fontos kezdeményezés a „B oldal” csoport úttörő munkája, amelynek azonos életállapotú, a gyermekek felnevelését megélt tagjai egy 10-12 lakásos co-housingot szeretnének létrehozni, másfél-kétszobás lakásokkal és megosztott közösségi terekkel. A „kemény magot” alkotó csoport az ingatlan megtalálását, jogi keretek tisztázását, finanszírozási lehetőségek feltérképezését vállalta magára. Munkájuk sikere esetén Magyarországon létrejönne az első olyan co-housing, aminek privát alap-egységei önálló lakások.

A bemutatott példák is jól mutatják, hogy gyorsan és egyszerűen bérleti formában valósítható meg egy lakás- vagy házközösség, a közös tulajdonlás kereteinek kiépítésén sokat kell dolgoznia a csoportnak. A kezdeményező csoportokkal való együttműködés során folyamatosan tapasztaltuk, hogy Budapesten az ilyen jellegű szociológiailag innovatív lakásprojektek létrehozása a támogató környezet hiányában megnehezített.

Összefoglalás

A Közösségben Élni kezdeményezés 2012-ben a co-housingról elérhető tudás összegyűjtését és terjesztését tűzte ki céljául. Ennek érdekében tagjai előadásokat tartottak, egyetemi kurzust vezettek. Az utóbbi 1-2 évben a figyelmük egyre inkább a Budapesten alakuló közösségek támogatása felé fordult. Úgy látják, hogy jelenleg a hazai co-housing létre-

hozás terén a legfontosabb feladat megkönnyíteni a folyamatokat, amik nehézkesek és kidolgozásuk rengeteg energiát igényel.

Budapesti sikerek

A budapesti közösségek eddigi sikere a már létrejött lakásközösségek mellett, hogy több csoport viszonylag nagy energiaráfordítással, különböző pénzügyi, jogi, ingatlanpiaci szakértővel konzultálva rengeteg tapasztalatot gyűjtött össze a hazai megvalósítás realizálható kereteiről. Ezek a tanulságok ugyan összegzésre és alkalmazásra még nem kerültek, de a megvalósításba belevágó csoportokat a tapasztalatcsere sok felesleges munkától megkímélheti.

A budapesti helyzet erősség, hogy több olyan fiatal párokból és egyedülállókból összeállt csoport is van, akik tagjainak többsége járt már külföldön működő co-housingokban, rendelkeznek a co-housingról tudással és lakásközösségi tapasztalattal és a későbbi lakhatásukat – megváltozott családok életállapotban is – így képzelik el. Emellett előnynek mondható, hogy a már meglévő közösségek ki tudnak termelni olyan kemény magot, akiket korábbi együtt-lakás tapasztalata kapcsol össze, s akiknek jó alapjaik vannak arra, hogy könnyen kialakuljon a közösségi bizalom, a konfliktusok elsimításának rendje, a döntések meghozásának módszere.

Nehézségek, akadályok

Az induló co-housing közösségek számára a fő nehézséget az igényekhez illeszkedő ingatlanpiaci, finanszírozási és jogi környezet megalkotása jelenti. Az lakás piac magas árai megnehezítik, hogy a lakásigény felmerülésekor a tagok – sok esetben kimondottan fiatalok – könnyen belépjenek egy-egy projektbe, a lakáshoz jutás hatalmas anyagi vállalkást és elköteleződést jelent. Banki szakemberekkel konzultálva az derült ki, hogy a finanszírozási lehetőségek sem ideálisak ilyen csoportok számára, a speciális esetre nincs kidolgozott finanszírozási modell és egyetlen projekt kedvéért ezt a bankok nem vállalják fel. Ezért a tagok vagy magánszemélyként tudnak hitelt felvenni, vagy csoportként egy szervezetet létrehozva, de ekkor nem jutnak hozzá a kedvezőbb, államilag támogatott lakáshitelekhez.

A szervezeti forma megtalálása sem bizonyul könnyebbnek, a magyar jogi környezetben egyelőre nincs adekvát megoldása annak, hogy egy co-housingban mind az egyéni érdekek, mind a közösség érdekei egymást kiegészítve megvalósuljanak. Olyan jogi keret megalkotására lenne szükség, ahol az egyének berakott tőkéje értékálló, sőt, értéke lehetőleg az ingatlanpiac változásait követi és ahol ez az ingatlan-érték valamilyen módon örökölhető, ugyanakkor a közösség számára biztosítva legyen, hogy meghatározhatja: ki költözik be a házba. A hazai jogi környezetben ilyen esetre nincs kidolgozott szabályozás. A társasházi törvény az egyén érdekeit védi, ahol a szabad piaci forgalom és az örökölhetőség megvalósul, de nem szabályozható az, hogy egy lakás eladása esetén a közösség dönthessen a beköltözők személyéről. Egy társasházban a lakások magántulajdonban, a közös terek osztatlan közös tulajdonban vannak. Ehhez képest a bécsi házakból ismert egyesületi forma jobban kifejezi azt, hogy a co-housing egésze egy közösség tulajdona. Ilyen, vagy ehhez hasonló jogi keretben megvalósult lakóházra itthon nincs precedens.

Míg Bécsben azt láttuk, hogy a pályázati rendszer támogatást, háttéröt, szakmai kereteket ad a projekteknek és konkrét, erre a lakhatási formára alkalmas telkeket kínál fel, addig itthon az alkalmas helyszín megtalálása nehézkes, a csoportok sem állami, sem önkormányzati támogatásra nem számíthatnak.

Bécsi tanulságok

Bécsben a már sokat emlegetett támogatott lakásépítés a legfontosabb azok közül a tényezők közül, amelyek hozzásegítik a közösségeket a co-housingok létrehozásához. Egyelőre ilyen komplex segítségre itthon nem számíthatunk. Van azonban számtalan olyan, co-housingok létrehozását segítő eszköz, amelyek Bécsben szintén adóttak, s amelyek a már meglévő közösségek segítségével itthon is fejleszthetők. Bécsben mind az építészeti tervezés, a projektmenedzsment, az ingatlanfejlesztés és a közösségfejlesztés területén elérhető a szükséges szakértelem és szaktudás. Több olyan szervezet, cég működik, amelyek kifejezetten erre a szakterületre szakosodtak. Emellett a közösségek számára könnyen elérhetőek megvalósult épületek és tapasztalt lakóközösségek, amelyek meglátogatása segít reális jövőképet alkotni, a saját igényeket – egy konkrét házhoz képest – megfogalmazni és tapasztalatokat cserélni. Úgy láttuk, hogy a félelmek legyőzésében, s így az elköteleződés kialakításában nagyon fontos szerepe van egy működő közösséggel való találkozásnak, ahol a kérdésekre választ lehet kapni és lehet látni, hogy a szabadság és elkötelezettség hogyan fér meg egymás mellett, a tagok hogyan tartják a privát életet tiszteletben és mellette a közösséget életben.

Bécsben a projektek gördülékeny létrehozását a pályázati keretek és a tapasztalt irodák által kidolgozott létrehozási folyamat is jelentősen elősegíti. Például a Wohnprojekt Wien tervezését végző Einszieusins Építésziroda teljes folyamatmodellrel dolgozott ki a co-housing projektekhez, ami alapján vezetik, hogy mikor milyen lépések, mérföldkövek következnek, adott időben milyen szakértők bevonása, workshopok szervezése szükséges.

Az itthon komoly akadálynak számító finanszírozási és jogi kérdésekben a bécsi projektek számára nagy segítség, hogy a már meglévő közösségek által kidolgozott jó mintaszerveződések, átgondolt és kipróbált egyesületi szabályzatok hozzáférhetőek, melyek finom eszközökkel veszik figyelembe mind a lakók egyéni, mind a közösség érdekeit, kitérnek a konfliktuskezelés eseteire és a döntéshozatal módszereire. Emellett energiát kímél meg az is, hogy bejárattott menete van az ingatlanfejlesztő cégek részvételének a folyamatokban.

A hazai fejlődés lehetőségei

A korábban felsorolt akadályok egyidejű megléte itthon nagyon kitaró és agilis co-housing létrehozó csapatot kíván, de a nehézségek még egy ilyen közösségnek is könnyen elveszik a kedvét. Az első komolyabb „pilot” projekt létrehozása lesz a legnehezebb feladat, reményeink szerint viszont, ahogy Bécsben is láttuk, ezt később már a többi projekt könnyebben követi. Ráadásul egy első projekt létrejötte nem csak az érdeklődő beköltözők, de az önkormányzatok és az ingatlanfejlesztők figyelmét is felkeltheti, körükben a téma megítélését pozitívan befolyásolhatja.

Úgy látjuk, hogy amennyiben a Bécsben látott segítő eszközök egy részét a közösségek számára elérhetővé tudjuk tenni, az akadályok számát le tudjuk csökkenteni és a terhek egy részét le vesszük a vállukról, úgy nagyban megnő az esélye egy projekt realizálásának. Hogy miket lehet ez ügyben tenni? (1) Szamba venni az itthon elérhető szakértőket: melyik közösségfejlesztő, projektmenedzser, építésziroda rendelkezik releváns tudással és tapasztalattal, tehát bevonása hasznos a folyamatokba. (2) Az itthon co-housing témával foglalkozó szakértők és közösségek bevonásával a nemzetközi tapasztalatokra alapozva kidolgozni a létrehozás hazai környezetre adaptált folyamatmodelljét. (3) A közösségek számára elérhetővé tenni a tapasztalatcserét a hazai lakóközösségekkel és mentorálásra alkalmas kapcsolatot kialakítani a működő bécsi közösségekkel. (4) Jogi szakemberekkel és a közösségek bevonásával mintaszerveződést és mintaszabályzatot kidolgozni, mely adott esetben

már a konkrét közösség igényeihez igazítható. (5) Banki szakemberek bevonásával kidolgozni olyan finanszírozási lehetőségeket, amelyek különböző esetekben a legkedvezőbbek a csoportok számára. (6) Olyan adatbázist felállítani, amely co-housingok építésére alkalmas és elérhető telkeket gyűjt össze. (7) Olyan ingatlanfejlesztőket találni, akik adott esetben elvállalják egy co-housing ház felépítését.

Ezen az úton apró lépésekkel haladunk, minden kezdeményezés gördít valamennyit a probléma megoldásának kerekén, de egy célzott támogatás, mint például egy európai uniós pályázat katalizátorként nagyobb lendületet adna a folyamatoknak. Amíg az első ház létrehozása felé haladunk, addig is a Közösségben Élő Kezdeményezés örömmel veszi a megkereséseket a témában.

A bécsi tanulmányút és a cikk az Emberi Erőforrások Minisztériuma által a Nemzeti Tehetség Program keretében meghirdetett Nemzet Fiatal Tehetségeiért Ösztöndíj támogatásával valósult meg.

¹ <https://24.hu/belfold/2017/12/27/idozitt-bombakent-ketyeg-alattunk-hogy-nincs-allami-lakaspolitika/>

² Budapest Főváros Önkormányzata: Budapest ITS 2020, Helyzetelemző munkarész

Források:

Interjú Christoph Schwegelbauerrel, készült 2018. 03. 02, Bécs, LISA co-housing
 Interjú a lakókkal, készült 2018. 03. 03, Bécs, [ro *sa] Kalypso
 Interjú Markus Zillkerrel, készült 2018. 03. 02., Bécs, Wohnprojekt Wien co-housing
<http://www.wimmerundpartner.com/index.php?seite=projekte&projekt=lisa&lang=en>, letöltés: 2018. 06. 09.
<http://asperm-baugruppen.at/>, letöltés: 2018. 06. 09.
<https://polgariszemle.hu/archivum/57-2011-marcius-7-evfolyam-1-szam/423-quo-vadis-magyar-lakaspolitika>, letöltés: 2018. 06. 07.
<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/228.html#229>, letöltés: 2018. 06. 06.
<http://tarsas2010.blog.hu>, letöltés: 2018. 06. 05.
<http://wohnprojekt.wien/>, letöltés: 2018. 06. 04.
<http://www.frauenwohnprojekt.info/>, letöltés: 2018. 06. 17.
<https://cohousing-cultures.net/projects/rosa22/>, letöltés: 2018. 06. 17.
<https://wohnservice-wien.at/>, letöltés: 2018. 06. 17.
<https://www.levego.hu/kapcsolodo-anyagok/lakashelyzet/>, letöltés: 2018. 06. 17.
<https://www.wienerwohnen.at/>, letöltés: 2018. 06. 17.
http://budapest.hu/Documents/ITS%20Integralt%20Varosfejlesztesi%20Strategia/BP ITS Strategia_Megalapozo.pdf, letöltés: 2018. 06. 21.

CO-HOUSING

EXAMPLES OF CO-HOUSING IN VIENNA AND THE POTENTIALS OF CO-HABITATION IN BUDAPEST

Housing projects sponsored in Vienna, as well the experience gained from former attempts of creating forms of co-housing brought about a flourishing of the implementation of communal habitation projects in the past 15 years. In comparison, the situation of co-housing in Budapest is still in its early stage: at present getting to know the topic itself, the creation of communities, the preparation to establish its legal, financial conditions and surveying their market potentials is going on. This study is a link in this chain which supports the publicity and the spread of co-housing in Hungary based on the experiences the group Living in a Community gained in Vienna, which is shown as an exemplary good practice via 3 projects implemented in the past 15 years. Then it surveys and outlines the situation in Hungary, and also covers the successes and difficulties communities born now in Budapest have, including factors facilitating and challenging them. In the end, it concludes with the lessons of the Viennese project that can be applied to Hungarian conditions and also lists the potentials of the development of communities here.

BOLDOG VÁROS AZ OKOS VILÁGBAN

VÁROSOK AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOMBAN

SZÖVEG TEXT: BARSÍ BOGLÁRKA

Már a nyolcvanas, kilencvenes években előtérbe került egy olyan új látásmód, amely az új technológiák szerepét vizsgálta a városok szerkezetében, működésében, tervezésében. Létrejött az információs társadalom elmélete, melynek közép-pontjában elsősorban az információs és kommunikációs technológiák (IKT) elérhetősége, jelenléte és azok minősége állt.

Az információs társadalomról való gondolkodás úgy vált egyre általánosabbá, hogy közben maga az információs társadalom fogalom is meglehetősen ellentmondásos volt (Élő–Pintér 1999). Ennek ellenére a fogalmat nem csak a tudományos, hanem a közéletben is előszeretettel használták. Más, az információs társadalomhoz köthető jelenségeket vizsgáló koncepciók már ennél korábban is megjelentek, mint a poszt-indusztriális társadalom (Bell 1973), vagy a posztkapitalista társadalom (Drucker 1993).

Az okos városok fogalmának megjelenése is az 1980-as évekre tehető. Kezdetben az információs társadalomnak az infrastrukturális és gazdasági aspektusait hangsúlyozták. A 21. század elejére jelent meg egy olyan újfajta gondolkodás, melyben a technológia már nem cél volt, hanem eszköz; a települések, különböző közösségek, az üzleti élet szereplői és a lakosság egymással együttműködve egy innováció alapú, részvételen alapuló tervezést valósítottak meg, melynek célja az erőforrások hatékony felhasználása, alacsony energiafogyasztás, és végső soron egy „élhető” város. Ez az okos város koncepció.

A város lakóinak jóléte, boldogsága már az ókorban központi szerepet játszott a városról való gondolkodásban. A város nem pusztán egy fizikai mechanizmus, vagy mesterséges konstrukció. A várost emberek hozzák létre és működtetik, egy természeti termék, az emberi természet terméke (Park-Burgess–McKenzie 1925).

Az okos város fogalma

Az okos városok fogalmának széles körű használata ellenére nincs egységes, elfogadott definíció arra, hogy mit is takar az okos város. A fogalom tartalma nagyban függ a kontextustól, illetve a fogalmat használó személy, érdekhordozó hátterétől. Eredetének, kialakulásának helye szerint a fogalom lehet akadémiai (tudományos kutatás), vállalati, kormányzati vagy a média által használt kifejezés (Mosannenzadeh–Vettorato, 2014). A tudományos folyóiratokban és kutatási dokumentumokban nagyon szerteágazó az okos városok fogalma, definíciója, melyek egymástól nagyon különböző jelenségeket és terminusokat fednek le. A sokféle létező meghatározás ellenére az bizonyos, hogy a technológiai és társadalmi innováció az okos városok fogalmának egyik alapvető eleme.

Az egyik legkorábbi definíció Halltól (2000) származik: „Az a város, amely a kritikus városi infrastruktúra, beleértve az utak, hidak, csatornák, vasút, repülőterek, kikötők, kommunikáció, vízgazdálkodás, energiaellátás, és főbb épületek minden elemét és körülményeit monitorizálja és integrálja, jobban képes optimalizálni az erőforrásait, a megelőző és fenntartó tevékenységeit, valamint monitorozni a biztonsági aspektusokat,

miközben maximalizálja a város polgárainak nyújtott szolgáltatásokat”. Az akadémiai eredetű definíciók sorában a legmeghatározóbb, legnagyobb hatású meghatározás Giffinger és társaitól (2007) származik. E szerint „az okos város olyan város, mely előremutatón és kiválóan teljesít hat fő területen (gazdaság, mobilitás, kormányzás, környezet, emberek, élet); a független, tudatos, önálló döntésekre képes polgárainak képességeire és tevékenységeire, cselekedeteire épít”. Mások az okos város fogalmát más kifejezésekhez igyekeznek társítani: „Az okos város koncepció olyan fogalmakhoz kapcsolódik, mint a globális versenyképesség, fenntarthatóság, felhatalmazás, életminőség, melyet a szélessávú hálózatok és a modern információs és kommunikációs technológiák (IKT) működtetnek” (Kominos et al, 2011). A legholisztikusabb meghatározást Caragliu, Del Bo és Nijkamp (2011) adja az okos városokról: „mikor az emberi és társadalmi tőkébe, valamint a hagyományos (pl. közlekedés) és modern (IKT) kommunikációs infrastruktúrába történő befektetés fenntartható gazdasági növekedést és magas életminőséget generál, miközben az erőforrásokat bölcsen kezelik, és a kormányzás a város lakóinak részvételén alapul.”

Az okos városok vállalati értelmezése számtalan gyakorlati elemmel egészíti ki a fogalmat. Nagy multinacionális vállalatok, mint az IBM, a CISCO vagy a Siemens, kidolgozták a saját okos város koncepciójukat, valamint okos város applikációkat és megoldásokat. Az IT vállalatok számára az okos város olyan komplex információs rendszerek kidolgozását, bevezetését és alkalmazását jelenti, melyek célja a város infrastruktúrájának és rendszereinek integrált működtetése. A szakpolitikai koncepció és a profitmaximalizáláson alapuló üzleti modell közötti elmosódó határok azonban sokszor vezetnek a vállalati okos város koncepciók zűrzavarosságához, és számtalan etikai kérdést vetnek fel. Townsend (2013) érvelése szerint az olyan vállalatok, mint a CISCO és az IBM „azt gondolják, hogy az okos város kezdeményezések minden város számára ugyanúgy alkalmazhatók. Az okos városnak hatékonyan kell lennie, de ezzel egy időben meg kell őriznie a spontaneitást, a véletlenek és társas kapcsolatok kialakulásának lehetőségét. Ha egy város életéből minden véletlenszerűséget „kiprogramozunk”, akkor gazdag, élő organizmus helyett, egy buta mechanikus robottá alakítjuk át.” (Townsend 2013, 15)

Az elmúlt években a városok egyre inkább felismerték az okos városokban rejlő lehetőségeket, illetve az okos város koncepciót, és maguk is aktívan részt vettek olyan stratégiák kialakításában, melyek célja az „okosság” elérése, tehát az erőforrások hatékonyabb kezelése és a részvételen alapuló városvezetési kihívásokra való válaszok megtalálása. Az okos városok „felemelkedése” segítséget nyújt abban, hogy javuljon a lakosságnak és más érdekhordozóknak a kormányzásban való részvétele, javuljon a nyújtott közszolgáltatások színvonala és sikeresen valósuljanak meg szakpolitikai elképzelések a növekvő önkormányzati IKT használaton keresztül. Kormányzati (önkormányzati) szempontból az okos város egy városvezetési, városvezetési stratégia, melynek célja a városban élők életminőségének emelése, a környezet megóvása és a gazdaság fejlesztése mellett.

SOKOLDALJAN HASZNÁLHATÓ KÖZTÉR MOSZKVÁBAN

A FRANCIA AGENCE TER TÁJÉPÍTÉSZ IRODA IDEIGLENES TÉRINSTALLÁCIÓJA LOS ANGELESBEN, 2016

A boldogság fogalma és szerepe a városok életében

Az okos város koncepció tehát a kezdeti, technológiai központúság irányából az emberközpontúság felé mozdult el, hiszen a végső cél az, hogy a város élhetőbb legyen, magas életminőséget biztosítson az ott élő polgárok számára, hatékonyan használja fel az erőforrásokat és inkluzív legyen. Pusztán a hatékonyság nem mindig jelent ugyanis önmagában nagyobb boldogságot.

A „boldogság” az „okossághoz” hasonlóan nehezen megfogható fogalom, ezért sokáig úgy gondolták, nem méltó arra, hogy komoly, empirikus felmérésekkel vizsgálják, annak ellenére, hogy a boldogság, mint politikai cél nagyon korán bekerült a közgondolkodásba. Már Arisztotelész etikájának középpontjában is a boldogság (görögül eudaimonia) áll, arra keresi a választ, hogy az ember a társadalmon belül hogyan érheti el a legnagyobb boldogságot. A modern politikai gondolkodásban a boldogság továbbra is központi szerepet játszott, különösen az utilitarizmusban, mely John Stuart Mill munkássága révén került a legfontosabb célok közé. Szerinte az emberek legfontosabb célja a boldogság maximalizálása és a fájdalom, szenvedés minimalizálása. Ez igaz mind az individuum, mind a közösség szempontjából.

A jóllétről és a boldogságról való gondolkodás azóta is ott szerepel a társadalomtudományokban. Layard 2005-ben született munkájában foglalta össze, hogy mely tényezők határozzák meg az egyének boldogságát. A felnőtt népesség boldogságát tekintve ez hét fő tényező: pénzügyi helyzet, családi kapcsolatok, munka, közösség és barátok, egészség, személyes szabadság, személyes értékek (Layard 2005).

A település, ahol élünk, alapvető hatással van a boldogságunkra. A helyek elősegítik az emberi, társadalmi kapcsolatok, a kötődések kialakulását nemcsak az emberekhez, hanem a közösségekhez, a helyhez is.

Ez a kötődés pedig nagyon fontos tényezője a boldogságnak és az életminőségnek. A város boldogsága úgy definiálható, mint egy olyan koncepció, mely pozitív percepciót nyújt a helynek, ahol az emberek élnek, arra ösztönözve őket, hogy hosszú időt töltsenek a településen és/vagy az eddigi tapasztalataik alapján újra úgy döntsenek, hogy ott kívánnak élni (Sepe 2017). Ahogy a társadalom változik, úgy változhat a tér érzékelése is. Az épített környezethez kapcsolódó érzések, értelmezések módosulnak a változó társadalmi értékek mentén, a változó társadalmi-gazdasági szerveződési minták és életstílus következtében (Porteus 1977).

Boyd Cohen 2012-ben dolgozta ki az ún. okos város kereket, amely megmutatja, hogy a technológia és az innováció miként teszi a városokat okosabbá. 2017-ben, egy teljesen más szemléletet követve a boldogságot, mint végső célt helyezte már a városok vizsgálatának középpontjába, és alkotta meg a „boldog város hexagont” (Cohen 2017). Ennek elemei a következők:

- biztonság és egészség,
- bejárhatóság és elérhetőség (a szolgáltatások könnyű elérhetősége, gyalogos és kerékpáros közlekedés prioritása, közösségi közlekedés),
- tiszta és zöld (zöld területek, tiszta levegő, szabadterei rekreációs övezetek),
- közös jóllét (megfelelő oktatás, hozzáférés a megfelelő lakhatáshoz, ételhez, sokszínűség),
- társadalmi kapcsolatok (barátok, segítő közösség, könnyen elérhető lehetőségek más emberekkel való találkozásra),
- kulturális és civil büszkeség (kultúra, demokrácia).

Jane Jacobs város-gondolkodó már 1961-ben úgy érvelt, hogy a város fizikai megjelenésének, designjának nagy szerepe van abban, hogy mennyire vonzó a város. Meghatározza azt is, hogy a város biztonságos-e, élettel teli-e, érdekes-e. Világszerte ismert könyvében, a *The Death and*

KOPPENHÁGA, EURÓPA LEGÉLHETŐBB FŐVÁROSA

YERBA BUENA AROMATERÁPIÁS TETŐKERT, SAN FRANCISCO

Life of Great American Cities-ben azt állítja, hogy a vegyes használatú városi területek és az aktív gyalogos élet nagymértékben befolyásolják egy város vonzóságát és kiemelkedő, pozitív hatással vannak a városlakók személyes jólétére. Lehetővé teszik ugyanis személyes kapcsolatok, a közösség, felelősség kialakulásának létrejöttét, a bizalom kialakulását. Jacobs elméletében vegyes használatú helyeknek nevezi azokat a városi tereket, ahol nem különülnek el egymástól a lakó, kereskedelmi-üzleti, kulturális, intézményi és szórakoztatási funkciók, hanem fizikailag és funkcionálisan is integráltan működnek (Jacobs 1961).

Oldenburg (1989) szintén megerősíti a „harmadik helyek” fontosságát. Az „első hely” az otthonunk, a „második hely” a munkahelyünk, a „harmadik hely” pedig egy ezektől független közösségi tér, ahol rendszeresen összejöhetnek a hasonlóan gondolkodó, egymásra kíváncsi emberek. Ezek a terek (közparkok, kávéházak, parkok, közösségi központok, éttermek, kisboltok, fodrászatok stb.) társadalmi kapcsolatokat tesznek lehetővé és jelentősen hozzájárulnak a személyes boldogsághoz. Az autó központú helyek, és azok a helyek, ahol a munka és a rekreáció, bevásárlás elválik egymástól, negatívan hatnak a boldogságra. Putnam (2000) igazolta, hogy az ingázás ideje és a közösség életében való részvétel összefügg egymással, minden plusz 10 perc napi ingázási idő 10 százalékkal csökkenti a közösség életében való részvételt. Putnam úgy véli, hogy az ingázással töltött idő minden másnál jobban magyarázza a társadalmi tőke nagyságát. Leyden (2003) egy úgynevezett „bejárhatósági indexet” használva igazolta, hogy azok az emberek, akik egy gyalogosan bejárható, vegyes használatú területen éltek, sokkal jobban ismerték a szomszédaikat, nagyobb volt a beléjük vetett bizalmuk, társadalmilag és politikailag is aktívabbak voltak, mint azok, akik egy autóközpontú, kizárólag lakóövezetként használt városrészben éltek, minden más tényező változatlansága mellett.

Montgomery (2013) szintén úgy véli, hogy a városok felépítése, de-

signja jelentős hatással van az ott élők boldogságára. A városokat úgy kell felépíteni, alakítani, hogy lehetővé tegyék a családtagok, barátok és akár idegenek közötti kapcsolatok erősítését, mivel ezek a kapcsolatok adnak értelmet az emberi életnek, és alakítanak ki kötődést a városhoz.

Leyden, Gordon és Michelbach (2011) kutatásai tíz kiválasztott nagyváros boldogságát megvizsgálva igazolták, hogy a városlakók önbevallás alapján alapuló boldogsága szoros összefüggést mutat az épített környezettel és azzal, hogy milyen módon tartják karban ezeket a helyeket.

Önmagában tehát a hatékonyság nem szükségszerűen teszi az embereket boldogabbá, és az okos város kutatásokból, valamint az okos városok irodalmából az emberek víziója, érzései, mint perspektíva szinte teljesen hiányzik. Nagyon fontos annak vizsgálata is, hogy kik szorulnak ki az okos város vívmányokból, kik szakadnak le, hogyan érzik magukat az új környezetükben azok az emberek, akik ezekben az új, okos városokban élnek, és ezeket a kérdéseket mind ez idáig a tudományos élet kevésbé elemezte. A városi tér alakítására, formálására tett beavatkozások végső célja valójában az, hogy megváltoztassák a városlakók adott térről való tapasztalatát, gondolkodását. A városi környezetet úgy alakítják ki, hogy hordozzon megkülönböztető jegyeket, és olyan érzékszervi élményeket nyújtson, melyek megmaradnak az emberek emlékezetében, és boldogságot, örömet adjon azoknak, akik használják ezeket a tereket (Sepe 2017).

A boldogság, mint fogalom vagy koncepció sokszor homályos tartalmú, nehezen megfogható, ezért számtalan olyan kezdeményezés született, mely nem a szokásos kérdőíves, hanem új, innovatív módon kívánja megragadni, mi teszi a város lakóit boldoggá. A Cambridge-i Egyetem kutatói például egy webes játékot dolgoztak ki, melynek neve: Urban-Gems. Ebben a játékban az alkotók 10 pár városi „jelenetet” kínálnak fel, és a felhasználóknak ki kell választaniuk, melyiket találják szebbnek, csendesebbnek és boldogabbnak. A felhasználói szavazatok alapján

minden városi jelenetet rangsoroltak a szépség, a csend és a boldogság szempontjából. Ezeket a jeleneteket a Yahoo Labs-ban elemezték képfeldolgozó eszközök segítségével. Az találták, hogy a zöld területek nagysága szorosan kapcsolódik mindhárom minőségi kérdéshez: a zöld terület egyaránt megtalálható volt a szépnek, csendesnek és boldognak talált jelenetekben. Ezután kifinomultabb képelemző eszközöket futtatnak, melyekkel elemezték ezeket a városi „jeleneteket” és úgy találták, hogy a vörös téglák és a kertek is boldoggá teszik az embereket (Quercia-Schifanella-Aiello 2014).

Összegzés

Cohen szerint (2015) az okos városok legmagasabb szintje, új generációja az, melyben a városlakókkal együttműködve formálódnak, működnek. A város lakói aktívan részt vesznek a fejlesztési tevékenységekben és minden közösséget érintő kérdésben, a megfizethető lakhatástól egészen az esélyegyenlőségig. A városi polgárok javaslataikkal, véleményükkel alakítják és formálják a város életét. Ezen a magasabb szinten tehát az okos városok központi eleme már nem pusztán a technológia, hanem a városban élő polgár. A városok nem egyszerűen a gazdaság motorjai többé, hanem olyan rendszerek, melyek célja az emberi jóllét növelése (Montgomery 2013). Azok a polgárok, akik kifejezhetik igényeiket, álmaikat a városukkal kapcsolatban, akik úgy érzik, hogy meghallgatják a véleményüket, beleszólásuk lehet az épületek, a környezet, az utak, a zöld területek kialakításába, elkötelezett és boldog polgárai lesznek a településnek.

A várostervezőknek, közlekedési és építészmérnököknek, közegészségügyi tisztviselőknek és a különböző szakpolitikák irányítóinak szem előtt kell tartaniuk, hogy a döntéseik milyen módon befolyásolják a városlakók jóllétét. A város ugyanis nem csak az egyéni lakóhely és vállalkozás indítási döntések eredményeként alakuló tér, hanem számos (ön) kormányzati politika terméke (Frug 1996, 1038).

A városok boldogságának vizsgálatához elengedhetetlen az interdiszciplináris kutatás, mert csak ilyen módon érhetjük meg pontosan, hogy mi tesz egy várost boldoggá, élhetővé. A kutatásoknak kiindulópontjai lehetnek a korábban már sikeresen kialakított városi és regionális életminőségi indikátorok, melyeket a jóllét és boldogság szubjektív elemei egészíthetnek ki. Az ilyen kutatások, vizsgálatok lebonyolításához ugyanakkor különböző tudományágak széles körű összefogására (szociológia, regionális- és várostervezés, pszichológia, közgazdaságtan, geográfia) van szükség (Ballas 2013 S47).

Felhasznált irodalom:

- Ballas, D. (2013): What makes a „happy city”? *Cities* Volume 32 Supplement 1 S39–S50
 Bell, D. (1973): *The Coming of Post-Industrial Society*. Basic Books, New York
 Caragliu, A. – Del Bo, C. – Nijkamp, P. (2011): Smart cities in Europe. *Journal of Urban Technology*, Vol. 18. n. 2. 65–82.
 Castells, M. (1996): *The Rise of the Network Society: The Information Age: Economy, Society, Culture*. Blackwell Publishers, Oxford

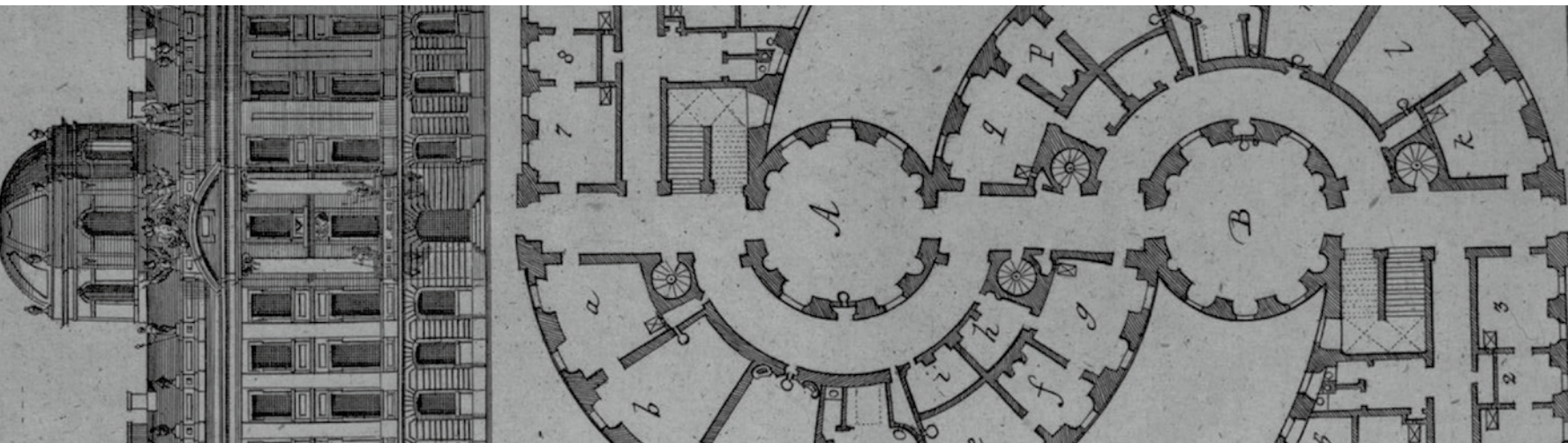
- Cohen, B. (2012): *The Top 10 Smart Cities on the Planet* (2012). Letöltés: <http://www.fastcoexist.com/1679127/the-top-10-smart-cities-on-the-planet>
 Cohen, B. (2015): *The 3 Generations Of Smart Cities – Inside the development of the technology driven city*. Fast Company. <https://www.fastcompany.com/3047795/the-3-generations-of-smart-cities>
 Cohen, B. (2017): A smart city is a happy city. <https://innovationorigins.com/smart-city-happy-city/>
 Drucker, P. (1993): *Post-Capitalist Society*. Harper Collins, New York.
 Éió, G. – Pintér, R. (1999): *Finnország – út az információs társadalomba*. Kossuth Kiadó, Budapest
 Frug, J. (1996): The geography of community. *Stanford Law Review* 48 (5): 1047–1108.
 Giffinger, R. et al. (2007): *Smart cities. Ranking of European medium sized cities*. Centre of Regional Science, Vienna UT
 Graham, S. (2000): *Bridging Urban Digital Divides? Urban polarization and Information and Communications Technologies (ICT): Current Trends and Policy Prospects*. Background paper for the United Nations Centre for Human Settlements (UNCHS), New York
 Hall, R. E. (2000): The vision of a smart city. *Proceedings of the 2nd International Life Extension Technology Workshop* (Paris, France, Sep 28)
 Jacobs, J. (1961) *The Death and Life of Great American Cities*. Random House, New York
 Komninos, N., Schaffers, H., Pallot, M. (2011): Developing a Policy Roadmap for Smart Cities and the Future Internet. *Proceedings of the eChallenges 2011 Conference*, 24-26th October, 2011, Florence
 Layard, R. (2005): *Happiness: Lessons from a new Science*. Penguin Press, New York
 Leyden, K. M. – Gordon, A. – Michelbach, P. (2011) Understanding the Pursuit of Happiness in Ten Major Cities. *Urban Affairs Review* 2011: 47. 861–888
 Leyden, K. M. (2003): Social capital and the built environment: The importance of walkable neighborhoods. *American Journal of Public Health* 93 (9): 1546–1551.
 Montgomery, C. (2013): Happy City: Transforming Our Lives Through Urban Design. Farrar, Straus and Giroux, New York
 Mosannenzadeh, F. – Vettorato, D. (2014): Defining smart city: a conceptual framework based on keyword analysis. *TEMA Input 2014 Special Issue*. pp. 684–694
 Oldenburg, R. (1989) *The Great Good Place*. Da Capo Press, Boston.
 Park, R. E. – Burgess, E. – McKenzie, R. D. (1925) *The City: Suggestions for the Study of Human Nature in the Urban Environment*. University of Chicago Press, Chicago
 Porteous, J. D. (1977): *Environmental and behavior: planning and everyday urban life*. Reading, Massachusetts, Addison–Wesley.
 Putnam, R. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York
 Quercia, D. – Schifanella, R. – Aiello, L. M. (2014): The Shortest Path to Happiness: Recommending Beautiful, Quiet, and Happy Routes in the City. <https://arxiv.org/pdf/1407.1031.pdf>
 Sepe, M. (2017): The Role Of Public Space To Achieve Urban Happiness. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 2 (4) 724–733.
 Townsend, A. M. (2013): *Smart Cities: Big Data, Civic Hackers, and the Quest for a New Utopia*. W.W. Norton & Company, New York – London

A HAPPY CITY IN A SMART WORLD

TOWNS AND CITIES IN THE INFORMATION SOCIETY

The concept of smart cities dates back to the 1980s. In the beginning, emphasis was on the infrastructural and economic aspects of the information society. From the early 21st century on, a new way of thinking appeared in which technology was no longer an objective, but a device instead; settlements, the various communities, people active in business life, and the population collaborated to implement a new innovative type of design based on participation, which is targeted to efficiently use resources, lower energy-consumption, and in the long run, to create a „liveable” town. This is the concept of a smart city.

The welfare of city-dwellers and their happiness had a key role back in the ancient times in the philosophy focussing on the city. The city or town is not only a physical mechanism, or an artificial construction. The city is made up by people who also manage it. It is a natural product, the produce of human nature.

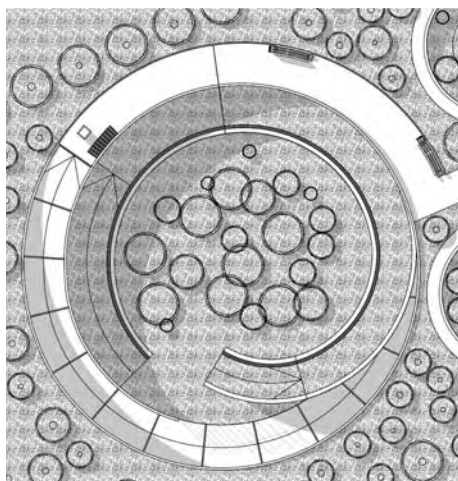

FARKASVEREM FARKASKUTATÓ KÖZPONT

TERV ÉS SZÖVEG CONCEPT AND TEXT: KŐVÁRI CSENGE

A 20. század közepétől farkasügyben az országhatáron túlra terelődött a figyelem. Ez azért elkésérítő, mert egy olyan fajról beszélünk, amely a második világháború végéig honos volt nálunk. Szerencsére az elmúlt évek során egyre nagyobb figyelmet fordítanak a magyarországi farkaspopulációra, ugyanis hazánkban növekszik a szaporulattal bíró egyedek száma. Azonban még mindig nem kímélik őket, az ellenük irányuló vadászat jelenti számukra a legnagyobb problémát. Bár az aktuális jogszabályok alapján ez bűncselekménynek minősül, még mindig nem fordítunk kellő figyelmet a farkasok védelmére.

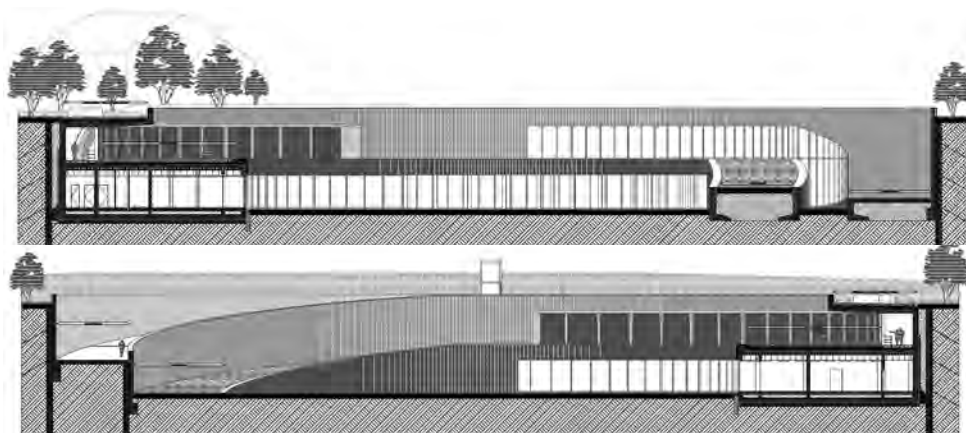

Gödöllő határában található az a terület, amely korábban a Magyar Filmgyártó Vállalat egyik természetfilm-forgatási helyszíne volt. Ma Újváry Dóra etológus és férje, Horkai Zoltán, a világhírű állatkoordinátor tulajdonában áll, akik a Horkai Animal Training Center vezetői és üzemeltetői.

A terv fő felvetése: megengedhető-e egy ilyen természetközeli funkcionál, hogy az épített elemek direkt módon befolyásolják a környezetet. Egy olyan megoldás kialakítása volt a cél, amely a környezetbe beleolvadva, azzal együttműködve tud létezni. A farkasve-

rem, mint elsődleges asszociatív kép került középpontba. Bár a kutatóközpontban végzett munkával szöges ellentétben áll a verem fogalma, mégis fontos szempont volt, hogy párhuzam alakuljon ki közöttük. Ez egy olyan térbeli rendszer kialakításához vezetett, amely lehetővé teszi az egységek rejtettséget, határoló szerkezetek nélküli működését.

A bejárat funkcionális megfontolások miatt a telek közepére került. Tőle jobbra gépkocsiparkolók kaptak helyet. A telek északi oldalán a gazdasági épület hagyományos tömege jelenik meg. Az út túloldalán áll a tulajdonos és családjának lakóépülete. A bejárat-tól távolodva, délnyugati irányban haladva az út mindkét oldalán kifutók találhatók, amelyek megjelenésükben alkalmazkodnak a központi kifutó és a kutatóintézet együtteséhez. Összesen 5 db 500 m²-es kifutó került kialakításra, ahol egyenként 15 farkas helyezhető el. A szárazárkos rendszer alapján kialakított kifutók gazdasági megközelítése teherlift jellegű emelővel megoldott. Az út jobb oldalán lévő két kifutó közé egy ideiglenes elválasztó karám került, amelyhez szükség esetén csak mobilkerítéseket kell felállítani. A telek végében helyeztem el a terepszint alá süllyesztett kutatóintézetet és a központi kifutót, a kettő szoros egységet képez. Az íves épület –

amely folyamatos rálátást biztosít a központi kifutóra – minden oldalról körbejárható.

A kutatóközpont magába foglal minden olyan funkciót, amely biztosítja a faj teljeskörű kutatását, vizsgálatát. A funkciók meghatározása tulajdonosi egyeztetés, valamint külföldi példák alapján történt. A programalkotásnál meghatározó volt, hogy egy racionálisan szervezett, funkcionálisan tiszta rendszerű épület jöjjön létre. A látogatói útvonal az egész épületen átvezet. Ezekről a terektől, valamint az oktatási egységtől eltekintve az

épületben csak a személyzet tartózkodik. Ez azért fontos, mert nem a bemutatás az elsődleges cél. Ennek eredményeként a következő funkciócsoportok kaptak helyet az épületben: kiszolgáló egységek, genetikai labor, klinikai-diagnosztikai labor, etológia, monitoring, állatorvosi ellátás, oktatási egység.

A háromszintes épület kialakítása során elsődleges szerepet töltött be a kutatóintézet és a központi kifutó kapcsolatának optimális kialakítása. Így tervezés során a két szekció integrálódott a megfelelő működés érdekében.

WOLF TRAP WOLF RESEARCH CENTRE

The area which was formerly a venue for shooting films used by the Hungarian Movie Company is located near Gödöllő. Today it is possessed by an ethologist and the managers of a world-famous animal co-ordinator, Horkai Animal Training Center. The main focus of the scheme was if it is allowed in the case of such a function close to directly influence the environment by man-made components. The goal was to find a solution that has the potentials to co-exist with the environment whilst being an integral part of it. The wolf-trap as the primary association came into focus then. Although the work carried out in the research centre is in sharp contrast with the very concept of a trap, it was still an important consideration to create a parallel between them. This in turn resulted in a spatial system which allows to keep up the concealed nature of the units involved so that they can function without limiting structures.

3H_3 HÁZ

FUGA, 10. 10. – 10. 24.

SZÖVEG ÉS FOTÓ TEXT AND PHOTO: GÖTZ ESZTER

Huszonnégy éve működik a 3h építésziroda Gunther Zsolt és Csillag Katalin vezetésével. Az évfordulót egy kiállítással ünnepelték a FUGA-ban, ahol a legfrissebb munkáikon keresztül mutatták be sajátos építészeti gondolkodásmódjukat és az előző 24 évet.

A tárlat sokféle módon járta körbe az építészcsapat tevékenységét: szövegekkel, fotókkal, munkaközi makettekkel, idézetekkel,

sőt – ami építészeti kiállításon igen ritkán fordul elő – még anyagmakettekkel is megjelentették az építészetüket.

Az az egyszerre érzékeny és logikus megközelítés, ami a 3h építészeti munkáiban tetten érhető, a kiállítás elrendezésében is jelen volt. A bejáratnál párhuzamosan két vízszintes sáv vitt a tér belseje felé: az egyik a falon végigfutó időcsík, amely felvillantotta a 24 év munkáit – megépült és tervezett épületeket egyaránt –, vele szemben egy hosszú asztalon a munkaközi makettek sorakoztak, kevés felirattal, de jól beazonosíthatóan. Ez a „terepasztal” a munka igazi terepe, itt öltének testet azok az elvek, amelyeket az építészek a tablók szövegeiben három kulcsfogalomba sűrítettek: a tér, a kontextus és a koncepció. A három fogalmat az építészek egy-egy új munkájukhoz kapcsolva, konkrét anyagon bontották ki. Így a MOME éppen

zajló bővítése a koncepció értelmezéséhez ad támpontokat, a fertődi Esterházy-kastély rekonstrukciója és kortárs elemekkel való bővített átírata az építészeti tér sajátos térképéhez ad útmutatót, a szegedi Dóm felújítása pedig az itthon inkább térbeli értelemben használt kontextus fogalmát az időbeli kapcsolódás mentén gondolja újra. A felnagyított fotók, makettek, tervrajzok mellett a tablók olyan szövegrészleteket is kap a néző, amelyek a tervezőket inspirálták, így beleláthat a tervezés, a gondolkodás folyamatába. Kivételes bizalommal fordulnak a 3h építészei a közönség felé azért, hogy magát a folyamatot tárják fel a kiállításon. Az eredményorientált kortárs építészetben egyáltalán nem megszokott gesztus szinte bensőséges, amit szépen kiegyensúlyoz a kiállítás racionális, visszafogott, mégis elegáns látványvilága.

MARIO BOTTA SZENT TEREI

LOCARNO, CASA RUSCA,
04.02. – 08.12.

SZÖVEG ÉS FOTÓK TEXT AND PHOTOS: SZEGŐ GYÖRGY

A svájci fesztiválváros nyüzsgésében egy módos középkori polgárház, a Casa Rusca földszintjére és udvarára idén nyáron beköltözött a csend. A 75 éves Mario Botta tizennyolc megvalósult templomát mutatták be itt nagyméretű fotókkal, rajzokkal és modellelkel.

Az udvaron egy UFO-ra emlékeztető, félig nyitott, sáterszerű faépületben a nézőt körülölelték az építész emblemikus szakrális munkái. A kiállítóhely tulajdonképpen a milánói Malpensa repülőtér Botta tervezte kápolnájának az 1:1 arányú famodellje. Hasonló életnagyságú famodell úszott a Luganói-tavon 1999-ben, Borromini születésének 400. évfordulójának emlékévében: egy uszályon állt a római San Carlino templomának keresztmetset mentén félbevágott építménye. Botta és Borromini „közös munkája” a legszebb építészeti plasztika volt, amit valaha láttam.

A most bemutatott tizennyolc épületből nincs két hasonló, mind más-más módon alakítja az általában téglá és kő építőanyagok-

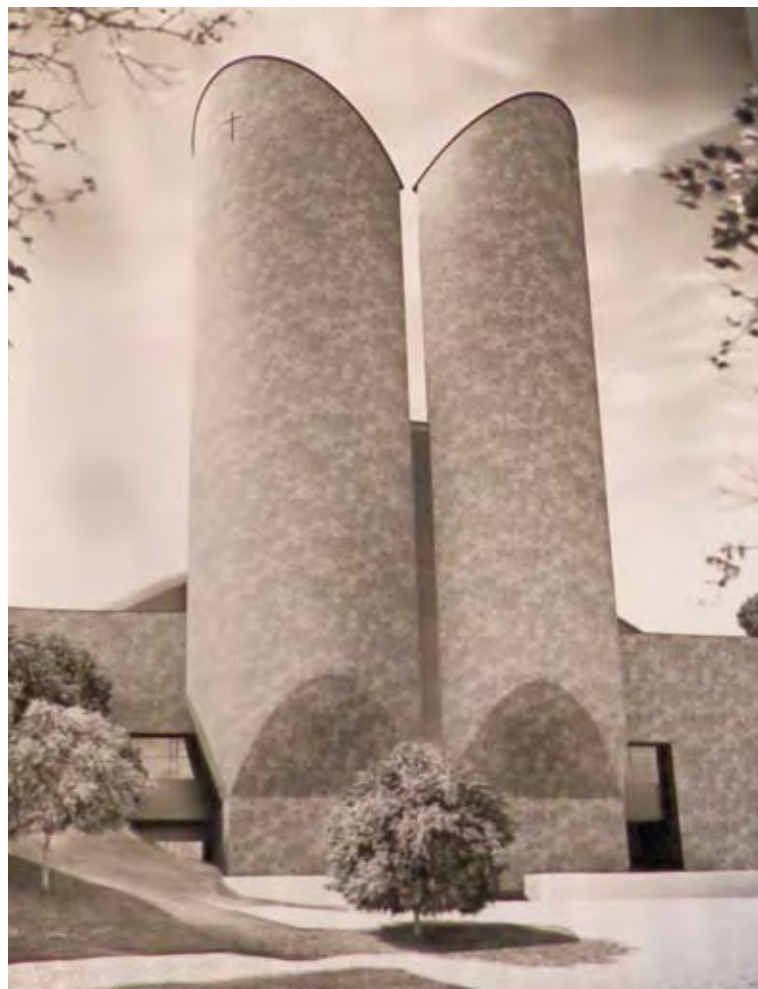
kal tektonikus módon megkonstruált formát. Mégis az építészet iránt érdeklődő azonnal felismeri bennük Bottát, aki súlyos, tömör anyagválasztását úgy kommentálja: „keresem az anyagban azt a kifejezést, őserőt, ami az architektúra gyökereihez elvezet”. A gyökerekhez hozzátartozik, hogy Ticino – a kiállítás helyszíne – Botta szülőföldje. A tárlat kiemelkedő „műtárgyai” a Santa Maria degli Angeli (Monte Tamaro, 1990), a San Giovanni Battista templom (Mogno, 1994), az Èvry katedrá-

lis (1995), a Cymbalista zsinagóga (Tel Aviv, 1998), a Santo Volto templom (Torino, 2006).

A 15 évesen egy luganói építésztechnikumban tanulmányait elkezdő, majd felsőfokon Velencében folytató építész a világ számos egyetemén tanít, sokféle építészeti kiténtetés birtokosa. A világ négy sarkából 20 jelentős építész jött el a születésnapjára köszönteni az alkotót, akinek „az építész alkotómunka a banalitással szembeni ellenállás eszköze”.

MARIO BOTTA: BORROMINI RÓMAI SAN CARLO ALLE QUATTRO FONTANE TEMPLOMÁNAK MAKETTJE A LUGANÓI-TAVON, 1999

A DÉL-KOREAI NAMYANG-BAN ÉPÜLŐ MIASSZONYUNK KATEDRÁLIS LÁTVÁNYTERVE

A SVÁJCI TICIÓBAN ÉPÜLT KERESZTELŐ SZENT JÁNOS TEMPLOM MAKETTJE

REJTETT TÖRTÉNETEK AZ ÉLETREFORM- MOZGALMAK ÉS A MŰVÉSZETEK MŰCSARNOK, 2018. 10.06. – 2019.01.20.

SZÖVEG TEXT: **GÖTZ ESZTER**
FOTÓK PHOTOS: **MŰCSARNOK**

A Múcsarnok új kiállítása a modernizmus „másik” oldalát tárja fel: Magyarországon először mutat átfogó összképet a 19. század utolsó harmadában megindult életreform-mozgalmakról, valamint ezek kapcsolatáról a művészet egyes területeivel.

Az elnevezés (Lebensreform, life-style reform) azoknak a „fin de siècle” időszakában virágkorukat élő modernizációkritikai mozgalmaknak a nemzetközi összefoglaló elnevezése, amelyek közös jellemzője a természethez való visszatérés, az öngyógyítás, valamint az elvesztett kozmikus teljesség és a spiritualitás keresése. Ezek a mozgalmak (a kertváros-építő, földreform-, antialkoholista, továbbá vegetáriánus, természetgyógyászati, testkultúra-, illetve az ezekhez kapcsolódó különböző új vallásos, társadalomreformer és művészeti törekvések) ember és természet, ember és munka, ember és Isten kapcsolatát a „menekülés a városból” civilizációkritikai jelszavával összehangoló, sokszínű, gyakran egymással is vitázó együtteset alkotják. Az életreform-mozgalmak elemei később újra feltűnnek majd a hatvannyolcas mozgalmak, majd a New Age nyomán kibontakozó vallási, politikai, gazdasági reformelképzelésekben, valamint kortárs művészeti irányzatokban is.

A rendkívül gazdag tudásanyagot feldol-

JOSEPH MARIA OLBRICH HÁZA A DARMSTADTI MATHILDENHÖHE MŰVÉSZTELEPEN

gozó kiállítás a korszak jelentős közép-európai és magyar festői – Csontváry Kosztká Tivadar, Aba-Novák Vilmos, Gulácsy Lajos, Mednyánszky László, a gödöllői művésztelép számos alkotója – mellett feltárja az építészet történetének egyik kevésbé közismert vonulatát is. Megidézi az életreform „vándorprófétáinak” archaikus szimbólumokat összegző templomterveit és szakrális építményeit, a svájci Monte Verità művészházait, a Drezda melletti Hellerauban alapított kommuna szá-

mára épült Ünnepi Játékok Házát – melynek színpadát a modern színházművészet egyik úttörője, Adolphe Appia tervezte – és a heseni Mathildenhöhe különleges, Josef Maria Olbrich és Peter Behrens tervezte műterempavilonjait. Mellettük bemutatja Maróti Gézának az 1930-as években készített Atlanti-tisz-vízióját, amely az óriási tudásanyagot összegző, mintegy 500 oldalas (máig csak részleteiben publikált) kultúrtörténeti tanulmányának kiindulópontja volt.

HUGO REINHOLD KARL JOHANN HÖPPENER, MÓVÉSZNEVÉN FIDUS: FÖLDTEMLOM TERVE, 1901

A HELLERAUI FESTSPIELHAUS ADOLPHE APPIA ÁLTAL TERVEZETT SZÍNPADA, 1912

MARÓTI GÉZA: ATLANTIS CITY TÁVLATI RAJZA, 1936 K.

THE UNCOMMON WALK

AA VISITING SCHOOL
BUDAPEST,
08. 31. – 09. 09.

SZÖVEG TEXT: ZSOLDOS ANNA

FOTÓK PHOTOS: KORTÁRS ÉPÍTÉSZETI KÖZPONT

A londoni AA School of Architecture augusztus végén, szeptember elején Budapesten tartotta nyári egyetemét, amely *The Uncommon Walk* vagyis „A szokatlan séta” nevet viselte.

ÉPÍTÉSI TERÜLET ARCHITECTURE UNCOMFORTABLE WORKSHOP, SZEDER- KÉNYI LUKÁCS

SZÖVEG TEXT: ZSOLDOS ANNA

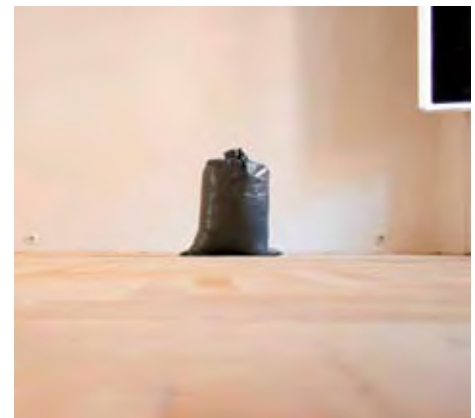
FOTÓK PHOTOS: HIDEGSZOBA STÚDIÓ

A Hidegszoba Stúdió a Dob utca egyik 19. századi bérházának legfelső emeletén működő lakásgaléria. Olyan hely, ahol a magántér és a közös tér összeér: a művészet tere és az élet tere is egyben.

A 10 nap során a diákok számtalan workshopon, előadáson vettek részt, külföldi és itthoni szakmabeliek vezetésével, hazai intézményekben. A FUGA és Budapest Projekt Galéria adott helyszínt az előadásoknak, a KÉK városi sétát tartott a diákoknak, a Hello Wood és az IVANKA szintén workshopokkal és előadásokkal járult hozzá a nyári egyetem programjához. Az AA Visiting School buda-

pesti programja a séta témája köré épült. A sétálást, mint a város megfigyelésének, megismerésének urbanisztikai, esztétikai vagy pszichológiai módszerét vizsgálták számtalan nézőpontból. A program végén a résztvevők építészeti, képzőművészeti alkotásokkal vagy írással reflektáltak az itt szerzett tapasztalatokra. Alkotásaikat tanáraik, vendégprofesszorok és hazai szakmabeliek zsűrizték és értékelték, majd a Budapest Projekt Galériában állították ki szeptember 9-én, a nyári egyetem záróakkordjaként. A kiállítás sokszínű tárgyai között kitűnik egy „Walker” névre keresztelt sétáló gép, egy fából készült gurítható építmény, amire felmászva a magasból szemlélhetjük az utcákat, kerekei között pedig magokat hullajt el, ezek megjelölik a séta útvonalát, akár gyerekkorunk Grimm-meséjében. Mint egy gondolati térkép, vagy napló, jelzi az ember útját a városban. Az elhullatott magok akár ki is hajthatnak. Egy másik, ugyancsak szokatlan tárgy egy betonból készült kilátókő, amely alig emelkedik ki a talajszintből: olyan nézőpontot biztosít, mintha lábujjhegyre állnánk. Séta közben megbotlaszt, nézőpontváltásra kényszerít. A többi alkotással október 10-19. között a Kortárs Építészeti Központban a Design Hét keretein belül lehetett találkozni.

Egyik átjárható a másiktól, a határok elmosódnak, mivel a galéria tulajdonosai egy lakásban laknak a kiállítótérrel. A látogatók e kettősségbe érkeznek.

Az Architecture Uncomfortable Workshop építésziroda egyik alapítója, Szederkényi Lukács építész a galéria falai között szeptemberben átmeneti teret hozott létre. A kiállítás egy készülő szoba illúziója volt, egy performansz, amelynek főszereplője a tér. A projekt a kiállítótér padlójának felcsiszolásának apropóján jött létre, amit Szederkényi maga végzett el. A fizikai munka tere lett a kiállítás és annak témája. A térbe való be-

lépés előtt, egy kartonnal letakart előtérben a látogatónak le kellett venni a cipőjüket. Akár egy mecsetben, de míg ott ez vallási, megtisztulási gesztusként értelmezhető, itt a galéria frissen csiszolt padlójának természetes felületével való érintkezést tette intenzívebbé, anyagszerűbbé. A tér többi része üresen állt, kiállítási tárgyak nélkül. A szoba közepén csupán egy fekete zsák volt látható, amiben a felcsiszolt padló törmelékét gyűjtötték össze. A terem egyik szögletében a kiállító analóg kamerával készült képei voltak kivetítve. A fotók építkezések közben készültek, építési anyagok, téglák, szerszámok, eszközök részleteit ábrázolták. A letakart padlójú előtér, a törmelékkel teli zsák mind egy épülő tér kellékei voltak. A kiállítás önmagában a fizikai munka terét mutatta be, ennek a folyamatnak egy lezárult és egy jelenlegi fázisát. Mikor lesz kész, befejezett egy alkotás egy épület vagy egy belső tér? Az építési területek időleges, átmeneti, változó terek. A munka helyszínei, s nem az életé; nem lakhatók, még nem használhatók. Foucault-i értelemben vett heterotóp terek. A Hidegszoba Stúdió performanszának lényege a térmódosítás volt, egy megkomponált, épülő terület köztes állapotainak megjelenítése.

MARIO MERZ: IGLOOS

PIRELLI HANGAR-
BICOCCA, MILÁNÓ,
2018. 10. 25. –
2019. 02. 24.

SZÖVEG TEXT: BOTZHEIM BÁLINT

Milánóban, Mario Merz (1925–2003) szülővárosában nyílik a művész emlékkiállítása, amely az életmű legmeghatározóbb objektjére, az iglura fókuszál.

Több mint 30 darabot állítanak ki a Pirelli hangár hatalmas tereiben. Merz 1968-tól kezdve készített iglukat, számára ez világ-szimbólum volt, s egyben a gyógyító mágia eszköze, mellyel a természet és az ember alkotta világ harmóniáját kívánta újratereíteni – már akkor. A művész mint nomád – írta róla Germano Celant művészettörténész, aki a Mario Merz-hez hasonlóan alkotó, a nomád művészettől inspirált művészeket az általa javasolt (és később elterjedt) arte povera irányzatba sorolta. Az iglu mint hajlék archetípus az ember által épített környezet metaforája, Merz szándékosan ütközteti természetből vett elemekkel,

MARIO MERZ SVÁJCBAN, A SCHAFFHAUSENI GYŰJTEMÉNYÉBEN

sárral, ágakkal, szőrrel – összegyógyítja, ami szétszakadt. Ugyanakkor a tartóvázig lecsupaszított iglu a kint és a bent fogalmát is egyesíti, konceptuális objekt, de már a megvalósítást is magában hordozza. Az iglukat sokszor performansz keretében építette. Merz 1970-től kezdve a természet alakító erőinek matematikai összefüggéseit kutatta, s jelenítette meg az iglukon a Fibonacci-számsor elemeivel. A kiállítás áttekintést nyújt Mario Merz munkásságáról, múzeumokból és magángyűjteményekből kölcsönözték az iglukat, melyek most először láthatók egy helyen ilyen nagy számban.

A SEBESSÉG FILOZÓFUSA

IN MEMORIAM PAUL VIRILIO 1932–2018

SZÖVEG TEXT: **BOTZHEIM BÁLINT**

A most elhunyt Paul Viriliót elsősorban filozófusként, teoretikusként ismerjük. Ő azonban következetesen urbanistának vallotta magát.

PAUL VIRILIO ÉS CLAUDE PARENT: ST. BERNADETTE BUNKERTEMPLOM, NEVERS, 1966

Művészetet tanult a párizsi École des métiers d'art-on, elsősorban az üvegművészet foglalkoztatta. Az 1950-es években Henri Matisse mellett dolgozott templomi ólomüvegeken. Az évtized vége felé a fenomenológia felé fordult, rendszeres hallgatója volt Jean Merleau-Ponty előadásainak. Építészeti tevékenysége a Claude Parent-nel való együttműködésében csúcspontot ért el. Közös terveztek az ún. Bunkertemplomot (Sainte Bernadette de Banlay, 1963–1966), tiltakozásképpen a nukleáris fegyverkezés ellen. Az épület makettje 2000-ben Budapesten is látható volt, a Múcsarnok *Világépítészet* című kiállításán. Parent-nel közösen megalapították az *Architecture Principe* építészcsoporthat és folyóiratot. Ebben az időszakban dolgozott Parent irodájában Jean Nouvel is, akire nagy hatással voltak a két mester gondolatai.

Virilio számára a nemzetközi hírnevet az 1977-ben megjelent *Sebesség és politika* című esszéjének hozta meg. Ebben fejtette

PAUL VIRILIO 1993, FOTÓ: DESPATIN & GOBELI/LEEMAGE

PAUL VIRILIO ÉS CLAUDE PARENT: ST. BERNADETTE BUNKERTEMPLOM, NEVERS, 1966

ki a dromológia, vagyis sebességtan elméletét, amellyel a folyamatosan gyorsuló fejlődés társadalmi veszélyeire hívta fel – már akkor – a figyelmet. Másik fontos elméleti konstrukciója a „háborús modell”, amely szintén nagy hatást fejtett ki az építészek és a város-tervezők között (lásd Ekler Dezső: *Térrelés és mozgósítottság*, in: Utóirat 2005/5.) Virilio 1975-ben társkurátora volt a *Bunker Archéologie* kiállításnak, mely az Atlanti Fal bunkereivel foglalkozott. Tanári tevékenysége

is jelentős volt, 1968-ban az École Spéciale d'Architecture tanárává választották, 1998-tól kezdve a European Graduate School-on vezetett kurzusokat. Írói munkásságának eredménye több mint 32 könyv, az utolsó 80 éves korában jelent meg. Nagy hatású életműve ma is aktuális, érdemes forgatni finom iróniával átszótt, jövőbe látó írásait. 2018. szeptember 10-én búcsúzott el ettől az élettől, hatalmas őr hagyva maga után a posztmodern utáni világállapotról való gondolkodásban.

BONTA JÁNOS

1921–2018

www.meonline.hu

● 97 esztendő korában elhunyt Dr. Bonta János építészettörténész, prof. emeritus, a Tudomány Doktora, Ybl-díjas építész-teoretikus, építészeti író. 1950-ben szerezte építészmérnöki diplomáját a Budapesti Műszaki Egyetemen. Húsz éven át a Weichinger Károly által vezetett tanszéken tervezést tanított. Harminc éve tart előadásokat a kortárs építészetről a BME Építészettörténelmi és Elméleti Intézetében. Számos kritikája, elméleti-esztétikai tanulmánya jelent meg, több könyvet is írt.

Impozáns publikációs listája 1950-nél kezdődik és 2015-ig tart. Utolsó könyve, *A magyar építészeti egy kortárs szemével, 1945–1960* 87 éves korában, 2008-ban jelent meg. Előző, rendkívül alapos és átfogó korszakmonográfiája *Modern építészeti 1911–2000* címmel látott napvilágot. Az erről szóló elemzésében Szentpéteri Márton írt: „...A modern építészeti hőkora idején, 1921-ben született professzor, aki vitathatatlanul a modern igézetében alkotott fiatalabb korában – könyvet írt például az építészeti és tömegtermelés kérdéséről (1963), Ludwig Mies van der Rohe-ről (1974) vagy a Skidmore–Orwings–Merill alkotta SOM-ról (1982) –, lelkiismeretes odaadással, sok kortársát megszégyenítő éleslátással beletanult ugyan a posztmodern diskurzus játékszabályaiba, és értően alkalmazza is azokat, ám a modern kitartó híveként bátran fogalmazza meg a

posztmodern intermezó jellegét, és teszi a modernség befejezetlen programjának folytathatóságát tankönyve alapelvévé. Bonta professzor hosszú évtizedek tapasztalatán alapuló bölcsessége kifejezetten üdítően hat a hazai intellektuális élet jó néhány szereplőjének nyelvhasználatára...” Bonta János munkássága egyetemi oktatóként és építészettörténészként egyaránt nagy hatással volt a következő generációkra.

Götz Eszter

A RAJZ EREJE Kiállítás a MOME Építészeti Intézetének rajzi anyagából

FUGA, 10. 08. – 22.

www.meonline.hu

FOTÓK: SZEMERÉY BENCE

● A FUGA Trezor termék fekete falai között nyílt meg a MOME Építészeti Intézetének rajzi kiállítása. A rajzi kurzusok több éves termése látható a kiállításon, több évfolyam diákjainak munkái kaptak helyet, közöttük tanáraik egy-egy képe is felbukkan. A munkák technikai és tematikai szempontból is sokféleké. Hol vázlatfüzeteket láthatunk, hol építészeti skicceket, formatanulmányokat, pasztelképeket, tájképeket, tér tanulmányokat: az építészeti gondolkodás leképezéseit. A szabadkézi rajz az építészet folyamatának origója. Mezei Árpád építészettelmélete az építészeti tervet totalitásként értelmezi, a skicc, a vázlat az, ami konzerválja az originális gondolatot, a tervező kiindulópontját. A kiállítás láttán arról is meggyőződhetünk, hogy az építészeti rajzoknak önálló művészeti értéke van, szinte a megépült épület lelkét hordozzák.

Zsoldos Anna**KÖZÖS MODERN?****20. századi középületek Győr-Moson-Sopron Megyéből**

2018. 10. 12. – 11. 08.

www.meonline.hu

FOTÓK: MEZŐSI KRISTÓF

● A Győr-Moson-Sopron Megyei Építész Kamara folytatja a megye 20. századi építészeti örökségét bemutató kiállítássorozatát. A templomok (2014) és a lakóépületek (2016) után most a kiemelkedő (világi funkciójú) középületek kerülnek sorra. A válogatás a harmincas évek elejéről indul, amikor a modern forma- és téralkotás megjelenik a régióban, míg a végpontján a szocializmus éveinek utolsó, nagy léptékű fejlesztései állnak.

A tárlat a kérdéssé formált cím közös megválaszolására is hív: mennyiben váltak ezek a középületek maradvány, közös építészeti értékeinkké? Mennyire állták ki az idő próbáját, mennyire ismerjük fel ma az értékeiket? Törekszünk-e megőrzésükre, vagy inkább átlépünk rajtuk, és újakat építünk? Közvetett módon az építészeti kifejezés és az alaprajzi szervezés alapján azt is vizsgálhatjuk, mennyire és mikor szolgál egy-egy épület(típus) egyfajta ideológiát, vagy mennyiben általános érvényű a formálása.

A téma rendkívül szerteágazó; számtalan példa közül válogathattunk. Végül mintegy hatvan épületet mutatunk be, amelyeket funkcióik szerint hét egységre osztottunk. A válogatásnál nem a teljességre törekedtünk, hanem arra, hogy az egyes tematikákon belül egyfajta áttekintést adjunk jellegzetes példák segítségével. Mindezt fekete-fehér, archív képek és (erre az alkalomra készült) színes felvételek segítségével, amelyeket tervek, makettfotók egészítenek ki, sőt több

eredeti, a hatvanas években készült, és mostanra felújított, nagyméretű makettet is bemutatunk.

Szervező: Győr-Moson-Sopron Megyei Építész Kamara, kurátor: Hartmann Gergely

Forrás: moderngyor.com**ORSZÁGOS FŐÉPÍTÉSZI KONFERENCIA**

Kaposvár, 2018. 08. 22 – 24.

www.meonline.hu

AZ ÉV FŐÉPÍTÉSZÉ DÍJ IDEI DÍJAZOTTJAI, FOTÓ: IFJ. LŐRINCZ FERENC

● *Építészet – Közösség – Közélet* címmel Kaposvárott tartották az idei, sorrendben XXIII. Országos Főépítészeti Konferenciát. A háromnapos rendezvény előadásai és szekcióülései a főépítészek aktuális feladatai mellett a városmarketing, városarculat, a várostervezés és a közösség közötti kommunikáció témáját járták körül. A konferencia vándorzászlaját Kaposvár város részéről Dér Tamás alpolgármester és L. Balogh Krisztina főépítész adta át a jövő évi helyszín, Tihany község képviselőinek, Varró János alpolgármesternek, Salánki Sándornak a Tihanyi Borrend elnökének és Bujdosó Judit főépítésznek, Salamin Ferenc, az Országos Főépítészeti Kollégium elnöke jelenlétében.

A konferencián átadták 2000-ben alapított Év Főépítészé Díjat is, amely évente két kategóriában adományozható elismerés. Az Év Főépítészé Díjat aktív főépítész, míg a Főépítészeti Életmű Díjat a szakmáját hosszú ideje gyakorló, illetve nyugdíjba vonult kiváló főépítész kapja. 2018-ban főépítészeti életmű-díjat Mészáros János okl. építészmérnök, Jász-Nagykun-Szolnok megye önkormányzati főépítésze több évig Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye önkormányzati főépítésze kapott. Az Év Főépítészé díjat Bánkúti Melitta, Barcs város főépítésze, valamint Öveges László, Kecskemét megyei jogú város főépítésze kapta.

Forrás: Országos Főépítész Kollégium

HÍREK

Nagy Csaba, Potzner Ferenc és Tokár György a magyar építészeti és építőművészet kategóriájában kapott Prima Primissima jelölést.

A Robert Gutowski Architects 3. helyezést Jekatyerinburgban a Szverdlovski Építészeti és Infrastruktúrafejlesztési Minisztérium által az Állami Akadémiai Filharmonikusok új koncerttermére kiírt nemzetközi tervpályázaton. Az 1600 fős koncertterem és a 350 fő befogadására alkalmas kamaraterem akusztikai kialakítása az Arató Akusztikai Kft. és a dán Gade & Mortensen Akusztik A/S közreműködésével készült. A **Gutowski Robert** által vezetett csapat pályázati tervében egy világ színvonalú hangversenyterem létrehozását célozta meg, mely pragmatikus épített és városi környezetével, pulzáló közösségi programjaival szervesen integrálódik a város kulturális életébe. Az alkotóközösség az elismerést a magyar építész- és mérnöktársadalom sikerének is tartja. A tervek Gutowski Robert, Anders Chr. Gade PhD, Arató Éva, Kovács Hunor László, Szokolay Béla Ákos, Dely-Steindl Barnabás, Bollók Gáspár, Korcsák Jeliszej, Kovács Apor, Balogh Zsombor, Borsi Gergely, Hallur Johannessen, Thomas Barthold és Budavári Attila készítették. Az 1. díjat a brit Zaha Hadid Architects hozta el, mögötte a római székhelyű Alvisi Kirimoto végzett. A tervpályázat zsűrije az Építészeti Minisztérium szakembereiből, építészekből, neves karmesterekből és a filharmonikus zenekar képviselőiből állt. Az eredmény kihirdetésével egyidejűleg a város vezetése jelezte, még nem döntöttek el, hogy az első három helyezett terve közül végül melyik terv valósulhat meg.

Lezárult az **Új Közlekedési Múzeum** nemzetközi tervpályázatának előminősítési szakasza: a 11 meghívott építésziroda mellett négy újabb pályázó kapott lehetőséget a megmérettetésen való részvételre. Az Északi Járműjavító területén megvalósuló, nagyszabású kulturális fejlesztésre kiírt pályázat világ-szerte nagy érdeklődést váltott ki, összesen 90 érvényes részvételi jelentkezés érkezett. A múzeum a pályázat kiírását megelőzően tizenegy neves hazai és világhírű külföldi építészirodát kért fel a részvételre. A fennmaradó négy helyre bármely tervező jelentkezhetett, aki teljesítette ugyanezen szakmai kritériumokat. A világ minden tájáról és Magyarországról beérkezett 90 érvényes részvételi jelentkezés közül az előminősítési szakasz végén a múzeum négy sikeres jelentkezőt választott ki – a beadott referenciák rangsorolása alapján –,

akik csatlakozhatnak a tervezési szakaszba bejutó tizenegy meghívotthoz. A nemzetközi tervpályázat eredményhirdetése 2019 első negyedévében várható.

DÍJAK

InA 2018-as Év Háza Díjat családi ház és lakóépületek kategóriában **Kovács D. Barnabás** építész vehette át Dörgicsére tervezett nyaralóépületéért, míg középület kategóriában **Berecz Tamás** és **Batári Attila** Vízafogói Tours-i Szent Márton plébániatemplomának rekonstrukciója nyert.

A Mesteriskola és a MÉSZ 2005-ben közösen alapított Szendrői Jenő díjat idén **Fábián Gábor** és **Fajcsák Dénes (Arkt Építész Stúdió)** vehették át építészeti munkásságukért és közösségszervező tevékenységükért.

A Magyar Építész Kamara és a Magyar Építész Szövetsége által meghirdetett Diplomadíj pályázatra az idén 92 pályamű érkezett. Diplomadíjat kapott: **Lakner Lóránd László, Kelemen Edmond István, Ungerhofer Dániel, Breuer-Lábady Anna, Juhász Hajnalka, Magyar Andrea, Zsíros Renáta, Zrena Zoltán.** A Graphisoft támogatásával építész fődíjat **Mészáros Mónika** nyerte el.

Magyar Formatervezési Díjat nyert az **Iglói-Nagy Péter** és **Nagy Ádám** által tervezett WIWE EKG-készülék. Terv kategóriában **Csoma Sarolta** és **Horváth Máté** Mix karszékét, valamint **Németh László** és **Varga Dénes** flexo nyomdagépét jutalmazták. A diákmunkák közül **Révész Eszter** textilkollekciója és **Pákozdi Rebeka** háztáskája nyert díjat. Az EMMI Kultúráért Felelős Államtitkárságának különdíját az **Üveges Péter, Bolega Attila** és **Nádasi Gábor** által tervezett Bogányi Grand Piano B-292 nyerte el, diák kategóriában az EMMI megosztott különdíját **Serflak Máté** plakátsorozata és **Veszprémi Gabriella** cipőkollekciója nyerte. A Magyar Formatervezési Tanács különdíjasa a **Reiner György** által fejlesztett mobiljurtá-rendszer lett. **Szabó Márton** újgenerációs vízadagoló berendezése nyerte el a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának különdíját. Az idei Design Management Díjban a **sixay furniture** részesült, akik az európai bútortervezési hagyományt továbbörökítő, időtálló designérték felmutató tömörfa bútoraikról váltak ismertté. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala különdíjában részesült a **JULIUS K9 – K9-Sport Kft.**, a Herendi Porcelánmanufaktúra Zrt. különdíját, a **Fiatallparművészek Stúdiója Egyesület** kapta.

Gratulálunk minden díjazottnak!

KIÁLLÍTÁSOK ITTHON

- Bacon, Freud és a Londoni iskola festésze. MNG, 2019. 01. 13-ig
- 1971: Párhuzamos különidők. Kiscelli Múzeum, 2019. 02. 28-ig
- Nyelvkonok. Észt-magyar kortárs művészeti kiállítás. Ludwig Múzeum, 2019. 01. 06-ig
- Rövid címek. Salla Tykká kiállítása. Ludwig Múzeum, 2019. 01. 06-ig

- Élő magyar festészet. Kepes Intézet, Eger, 11. 13-ig
- Csontó Lajos és Gábor Imre kiállítása. Újlipótvárosi Klub-Galéria, 11. 23-ig
- Ezek a legszebb éveink? MODEM, Debrecen, 11. 18-ig
- Monsanto® – Mathieu Asselin fotókiállítása. TOBE Gallery, 12. 08-ig
- Szigorúan ellenőrzött nyomatok. A magyar sokszorosított grafika 1946–1961 között. Miskolci Galéria, Miskolc, 11. 24-ig
- Rákóczy Gizella: Transzparens labirintus. Új Budapest Galéria, 11. 18-ig
- Magyar Gábor kiállítása. Vigadó, 11. 18-ig
- Weegee, a híres. Magyar Fotográfusok Háza, 2019. 01. 20-ig
- Mesés bábok – bábos mesék. Arany János művei és a bábtechnikák. Petőfi Irodalmi Múzeum, 2019. 03. 24-ig

KIÁLLÍTÁSOK KÜLFÖLDÖN

- Anglia**
  - Invisible Landscapes: Environment. Royal Academy of Arts, London, 2019. 02. 20-ig
- Ausztria**
  - Roland Rainer (Un)Disputed. AZW, Bécs, 11. 26-ig
  - Neues Bauen in Tirol 2018. Architektur und Tirol, Innsbruck, 12. 22-ig
  - Asmara – The Sleeping Beauty. Architektur und Tirol, Innsbruck, 12. 22-ig
  - Egon Schiele. Belvedere, Bécs, 2019. 02. 19-ig
- Belgium**
  - Léon Stynen. DeSingel, Antwerpen, 2019. 01. 13-ig
- Csehország**
  - AFF Architekten. Gallery of Contemporary Art, České Budějovice, 12. 11. 27. – 12. 30.
- Dánia**
  - Elemental. Louisiana Museum of Modern Art, Humlebæk, 2019. 02. 17-ig
  - Ove Arup and the Philosophy of Total Design. D A C, Kopenhagen, 2019. 02. 17-ig
- Franciaország**
  - Tutto Ponti: Gio Ponti archi-designer. Musée des Arts Décoratifs, Párizs, 2019. 02. 10-ig
- Németország**
  - PPAG architects: Von der neuen Schule. Architektur Galerie Berlin, 12. 15-ig
  - International Highrise Award 2018. DAM, Frankfurt, 2019. 03. 03-ig
- Olaszország**
  - Mario Merz: Igloos. Pirelli HangarBicocca, Milánó, 2019. 02. 24-ig
  - L'acqua microscopio della natura: Il codice Leicester di Leonardo da Vinci, Firenze, Uffizi Galéria, 2019. 01. 20-ig
  - Low Form. Imaginaries and Visions in the Age of Artificial Intelligence. MAXXI, Róma, 2019. 02. 24-ig
- Oroszország**
  - Bauhaus imaginista. Garage Museum of Contemporary Art, Moszkva, 11. 30-ig

Portugália

- Haus Wittgenstein: Art, Architecture & Philosophy. MAAT, Lisszabon, 2019. 02. 25-ig

PÁLYÁZATOK

Budakalászhelyi pályázat
A Magyar Művészeti Akadémia Építőművészeti Tagozata „Budakalászhelyi pályázat – 2018” címmel meghirdette nyílt, építészeti tematikájú pályázatát. A pályázati kiírás tartalmi, építészeti-tájépítészeti eszközökkel megfogalmazott javaslattal Budakalászhelyi Kálvária-domb terület hasznosítására. A korábbi évekhez hasonlóan pályázatot 40. életévüket be nem töltött, építőművész, építészmérnök, építész, belsőépítész végzettségű személyek adhatnak be.
Beadási határidő: 2018. november 30.
További információ: <http://www.mma.hu/palyazatok>

Anna-réti misésző-, emlékhely pályázat
Esztergom-Budapesti Főegyházmegye Hivatala és Budapest Főváros XII. kerület Hegyvidéki Önkormányzat pályázatot hirdet Budapest Főváros XII. kerület Hegyvidék Anna-réti misésző-, emlékhely koncepciótervének elkészítésére. 2020-ban Budapesten kerül megrendezésre az 52. Eucharisztikus Világkongresszus, amely egy nemzetközileg is nagy figyelemnek örvendő rendezvény. Budapest Főváros XII. kerület Hegyvidék a normafai helyszínnel a Világ Királynője Engesztelő Kápolna emlékével kapcsolódhat a kongresszus során tervezett eseménysorozathoz. A szándék egy olyan építészeti, tájépítészeti, képzőművészeti (szobor) jelként mutatózó, kis szabadtéri misészőhely, szabadtéri oltár létrehozása, amely a kongresszus eseményen túl az Anna-réten átfutó nyugat-keleti (Mária-cell-Csiksomlyó) és az észak-déli (Csesztohova-Mejdugorje) Mária-zarándokutak találkozásában egy induló-érkező pihenőhelyként is alkalmas lehet. A pályázat célja olyan ötletek, javaslatok összegyűjtése, amely alapja lehet a látomás emlékéül szolgáló, időszakos használatú szabadtéri misésző-, emlékhely jövőbeli konkrét tervezési programjának, koncepciójának.
Beadási határidő: 2019. január 15. 16:00
Bővebb információ: <https://www.hegyvidek.hu/annaret-palyazat>

El Parque de la Musica – nemzetközi pályázat
Sevilla mint Andalúzia fővárosa reprezentatív pontja a régióknak. A város Placa Ponce Leon nevű, parkosított részére új kulturális közteret terveznek építeni, melynek kialakítására nyílt, nemzetközi pályázatot hirdetnek. A pályázat célja egy a dél-spanyol identitást megőrző, de szemléletében modern köztér kialakítása, ahol kiállításokat, műhelyeket és előadásokat lehet látogatni. Építészhallgatók, és szakmabeliek jelentkezését is várják, illetve csoportban és egyénileg is lehet indulni. Szeptember 10. és november 25. között 30 euró a nevezési díj csoport esetében, egyéni jelentkezőknek 20 euró. Ezután 40, illetve 25 euróra növekszik az összeg.
Beadási határidő: 2018. január 7. éjféli
További információk: <https://archicontest.net/2018/04/21/sevillacall-el-parque-de-la-musica-theme/>

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS

SZABÓ LEVENTE DLA
építész

Diploma // Degree

1999 BME Középülettervezési Tanszék

Oktatói tevékenység // Teaching activity

2001– BME Középülettervezési Tanszék
2008– ÉME Mesteriskola

Válogatott munkák // Selected projects

Kéttalpakos ház, Göd, 2005
Népliget Center irodaház, Budapest, 2008
BME Sportközpont, Budapest, 2012
Gomba revitalizációja, Budapest, 2014
Trefort-kert, világháborús emlékmű, Budapest, 2014
Várkerület revitalizációja, Sopron, 2015
Budai Városháza rekonstrukciója, Budapest, 2018

Kiemelt pályázatok // Featured competitions

Bárány Uszoda felújítása, Eger, 2011 – megosztott 3. díj
Várkerület revitalizációja, Sopron, 2009 – 2. díj
Gomba ötletpályázat, 2009 – megosztott 1. díj

Díjak // Awards

1999 MÉSZ-ÉTE diplomadíj
2001 MÉ építészetkritikai pályázat – 1. díj
2010 Pro Architectura díj
2012 Pro Architectura Újbuda díj
2015 BÉK Nívódíj
2015 Média Építészeti Díja – zsűri különdíja
2015 Piranesi Award – dicséret
2016 ICOMOS díj

Iroda // Office

Hetedik Műterem Kft.
szabo@hetedik.hu

www.hetedik.hu

KÓNIG TAMÁS DLA
építész

Diploma // Degree

1974 BME Építészmérnöki Kar
1982 MIF Továbbképző Tagozat
1998 DLA fokozat
2012 MOME habilitáció

Oktatói tevékenység // Teaching activity

1994– BME Építészkar Építész-
vitelezési Tanszék
1997 BME Építészmérnöki Kar
meghívott oktatója
2000– SZIE Ybl Miklós Építéstudományi Kar
2008–2012 NYME AMI

Válogatott munkák // Selected projects

MN hangár-labor, Kecskemét, 1981
Arany János Színház rekonstrukciója, Budapest, 1990
Petőfi Színház rekonstrukciója, Sopron, 1992
MTA reprezentatív előadótermei, Budapest, 1996
Tivoli Színház, Budapest, 1994
Schmidl-kripta rekonstrukciója, Budapest, 1996
Károlyi-palota rekonstrukciója, Budapest, 2000
Rumbach zsinagóga rekonstrukciója, Budapest, 2007
Wahrmann-palota rekonstrukciója, Budapest, 2008

Díjak // Awards

1991 Ybl Miklós díj
1998 Europa Nostra díj
1998 Pro Architectura díj
2009 Podmanitzky díj
2010 ICOMOS díj
2017 FIABCI Örökségvédelem 1. díj

Iroda // Office

Kónig és Wagner Építészek Kft.
1137 Budapest,
Katona József u. 27.

WAGNER PÉTER DLA
építész

Diploma // Degree

1974 BME Építészmérnöki Kar
1979 BME Építészmérnöki Kar
könnyűszerkezetes szakmérnöki
1980–1982 Mesteriskola VI. ciklus
1998 DLA fokozat
2003 BME Építészmérnöki Kar,
habilitáció

Oktatói tevékenység // Teaching activity

1976–1992 BME Építészkar Ipar
Tanszék
1989– BME Építészkar Építész-
vitelezési Tanszék
1991 BME címzetes docens

Válogatott munkák // Selected projects

Arany János Színház rekonstrukciója, Budapest, 1990
Petőfi Színház rekonstrukciója, Sopron, 1992
MTA reprezentatív előadótermei, Budapest, 1996
Tivoli Színház, Budapest, 1994
Schmidl-kripta rekonstrukciója, Budapest, 1996
Károlyi-palota rekonstrukciója, Budapest, 2000
Rumbach zsinagóga rekonstrukciója, Budapest, 2007
Wahrmann-palota rekonstrukciója, Budapest, 2008

Díjak // Awards

1988 Ybl Miklós díj
1998 Europa Nostra díj
1998 Pro Architectura díj
2009 Podmanitzky díj
2010 ICOMOS díj
2017 FIABCI Örökségvédelem 1. díj

Iroda // Office

Kónig és Wagner Építészek Kft.
1137 Budapest,
Katona József u. 27.

GÁVA ATTILA
építész

Diploma // Degree

1989 Ybl Miklós Építőipari
Műszaki Főiskola
1995 BME Építészkar
1996–1998 Mesteriskola XIV.
ciklus

Válogatott munkák // Selected projects

Színház rekonstrukció,
Nyíregyháza, 1999
Loós-villa, Budapest, 2001
Városi Bíróság, Ügyészség,
Tiszaújváros, 2002
Sóstó Zoo, Állatpark,
Nyíregyháza, 2007
Ügyfélszolgálati centrum,
Nyíregyháza, 2008
Pedagógiai Központ és Vendégház,
Nyíregyháza, 2017
Megyei Kórház Onkológiai tömb,
Salgótarján, 2018
Irodaépület, Nyíregyháza, 2018

Díjak // Awards

1999, 2003 Év Háza díj
2011 Magyar Ingatlanfejlesztési
Nívódíj MÉK különdíja
2012 FIABCI Prix d'Excellence
2012 Év Középülete díj, Sza-
bolcs-Szatmár-Bereg Megyei
Építészakadémia díja
2013 Barzó Endre díj

Iroda // Office

Gav-Art Stúdió
4400 Nyíregyháza,
Szabadság tér 12.

NAGY CSABA
építész

Diploma // Degree

1987 BME Építészmérnöki Kar
1989 Gustav Peichl Mesteriskola
Képzőművészeti Akadémia, Bécs

Válogatott munkák // Selected projects

Richter Gedeon uszoda,
Budapest, 2009
Pannónia Általános Iskola re-
konstrukció, Budapest, 2009
Révész utcai Rendelőintézet,
Budapest, 2009
Irodaház, Szabadság tér,
Budapest, 2011
100 lakásos passzívház,
Budapest, 2013
Richter Gedeon raktárhomlokzat,
Budapest, 2014
Meséskert óvoda, Budapest, 2015
Hotel Moments, Budapest, 2016
Palatinus Strandfürdő rekon-
strukció, Budapest, 2017
Láng Művelődési Központ,
Budapest, 2018

Díjak // Awards

2009, 2010, 2017 Budapest
Építészeti Nívódíj
2009, 2010, 2014, 2016
Építőipari Nívódíj
2011 Aluta Építészeti Nívódíj
2011, 2015, 2017 Ingatlanfej-
lesztési Nívódíj
2009, 2010, 2014, 2016 Építő-
ipari Nívódíj
2011 Reitter Ferenc díj
2011 Ybl Miklós díj
2011 Aluta Építészeti Nívódíj
2011, 2015, 2017 Ingatlanfej-
lesztési Nívódíj
2014 XIII. Kerületi Építészeti Díj
2015 Megyei Prima Díj
2016, 2017 Média Építészeti Díj
2017 Energy Globe
2018 FIABCI Award

Iroda // Office

ARCHIKON Kft.
1114 Budapest, Bartók Béla út 61.

www.archikon.hu

PÓLUS KÁROLY
építész

Diploma // Degree

1994 BME Építészmérnöki Kar

Válogatott munkák // Selected projects

Richter Gedeon uszoda,
Budapest, 2009
Pannónia Általános Iskola
rekonstrukció, Budapest, 2009
Rendelőintézet, Budapest, 2009
Irodaház, Budapest, 2011
100 lakásos passzívház,
Budapest, 2013
Richter Gedeon raktárhomlokzat,
Budapest, 2014
Meséskert óvoda, Budapest, 2015
Hotel Moments, Budapest, 2016
Palatinus Strandfürdő rekon-
strukció, Budapest, 2017
Láng Művelődési Központ,
Budapest, 2018

Díjak // Awards

2009, 2010, 2017 Budapest
Építészeti Nívódíj
2009, 2010, 2014, 2016
Építőipari Nívódíj
2011 Aluta Építészeti Nívódíj
2011, 2015, 2017 Ingatlanfej-
lesztési Nívódíj
2016, 2017 Média Építészeti Díj
2017 Energy Globe
2018 FIABCI Award

Iroda // Office

ARCHIKON Kft.
1114 Budapest, Bartók Béla út 61.

www.archikon.hu

TÖRÖS ÁGNES

építész

Diploma // Degree

2011 PTE Műszaki Kar
2013 MOME Építész Intézet
2016–2018 Mesteriskola XXIV. ciklus

Válogatott munkák // Selected projects

Bleyer Jakab Gyógypedagógiai Iskola, Budaörs, 2014
Mesés kert Tagóvoda, 2015
Palatinus Strand termálfürdőfürdője, 2017
Láng Művelődési Központ, 2018
Egyszülős Központ, 2018
Vízafogó Tagóvoda, 2018

Kiemelt pályázatok // Featured competitions

MOME Campus, 2015 – 3. díj
Tatai piac, 2016
Király Fürdő rekonstrukciója, 2017 – 2. díj

Díjak // Awards

2013 Árkay Diplomadíj 2013
2017 Média Építészeti Díja
2017 Nívódíj kiemelt dicséret

Iroda // Office

Archikon Kft.
1114 Budapest, Bartók Béla út 61.

www.archikon.hu

DOBOS BENCE LÁSZLÓ

építész

Diploma // Degree

2013 DE MK Építésmérnöki Kar
2015 MOME Építészeti Intézet
2018– MOME Doktor Iskola

Válogatott munkák // Selected projects

PULLI projekt, Biharugra, 2014
MANDA, gyártelep rehabilitáció, Ózd, 2015
Palatinus Strandfürdő, Budapest, 2017
LÁNG Művelődési Központ, Budapest, 2018

Kiemelt pályázatok // Featured competitions

2015 MOME Campus pályázat – 3. díj
2017 Király fürdő ötletpályázat – 2. díj
2018 Fiatalok Feketén Fehéren

Díjak // Awards

2015 MOME Diplomadíj
2016 Magyar Formatervezési Díj
2017 Média Építészeti Díj

Iroda // Office

ARCHIKON Kft.
1114 Budapest, Bartók Béla út 61.

www.archikon.hu

VIKÁR ANDRÁS DLA

építész

Diploma // Degree

1978 BME Építésmérnöki Kar
2008 BME DLA

Oktatói tevékenység // Teaching activity

1990–2012 Korrektor, BME
Lakó-, Középület- és Urbanisztikai tanszék
2008– BME Diplomabizottság

Válogatott munkák // Selected projects

Magyar Autóklub Székház
Arena Corner Irodaház
Allianz székház, Könyves Kálmán krt.
Akadémia Park Officium irodaház
IBS Diákszálló, Graphisoft Park
Graphisoft Park M épület
Simplon B lakóépület (Allee)
Krisztina körüti irodaház

Kiemelt pályázatok // Featured competitions

MVM Székház – 1. díj
Magyar Autóklub Székház – 1. díj
Iparművészeti Múzeum rekonstrukció – 1. díj

Díjak // Awards

1996, 2001, 2005 Fővárosi Építészeti Nívódíj
2000, 2001, 2002 Figyelő Építészeti díj
2001, 2009 Pro Architectura díj
2006 Ybl Miklós díj
2011 CEE Green Building Awards
2011 European Property Award
2011, 2013 Építőipari Nívódíj
2013 Green Apple Award

Iroda // Office

Vikár és Lukács Építész Stúdió
1052 Budapest, Szervita tér 5.
vikluk@vikluk.hu

www.vikluk.hu

LUKÁCS ISTVÁN

építész

Diploma // Degree

1982 BME Építésmérnöki Kar

Válogatott munkák // Selected projects

Magyar Autóklub Székház
Arena Corner Irodaház
Allianz székház, Könyves Kálmán krt.
Akadémia Park Officium irodaház
IBS Diákszálló, Graphisoft Park
Graphisoft Park M épület
Simplon B lakóépület (Allee)
Krisztina körüti irodaház

Kiemelt pályázatok // Featured competitions

MVM Székház – 1. díj
Magyar Autóklub Székház – 1. díj
Iparművészeti Múzeum rekonstrukció – 1. díj

Díjak // Awards

1996, 2001, 2005 Fővárosi Építészeti Nívódíj
2000, 2001, 2002 Figyelő Építészeti Díj
2001, 2009 Pro Architectura Díj
2006 Ybl Miklós díj
2011 CEE Green Building Awards
2011 European Property Award
2011, 2013 Építőipari Nívódíj
2013 Green Apple Award

Iroda // Office

Vikár és Lukács Építész Stúdió
1052 Budapest, Szervita tér 5.
vikluk@vikluk.hu

www.vikluk.hu

GÁL ÁRPÁD

építész

Diploma // Degree

1995 BME Építésmérnöki Kar
2012 BCE Gazdálkodástudományi Kar, mérnök-közgazdász

Válogatott munkák // Selected projects

Arena Corner Irodaház
MVM irodaház, Szentendrei út
EGIS irodaház, Lehel út
Allianz székház, Könyves Kálmán krt.
Akadémia Park Officium irodaház
IBS Diákszálló, Graphisoft Park
Kőbányai Ügyfélszolgálati Központ
SAP irodaház, Graphisoft Park

Kiemelt pályázatok // Featured competitions

Akadémia Park beépítés – 2. díj
Iparművészeti Múzeum Rekonstrukció – 1. díj

Díjak // Awards

2011, 2013 Építőipari Nívódíj
2011 European Property Award
2013 Green Apple Award

Iroda // Office

Vikár és Lukács Építész Stúdió
1052 Budapest, Szervita tér 5.
vikluk@vikluk.hu

www.vikluk.hu

TIMÁ ZOLTÁN

építész

Diploma // Degree

1989 BME Építésmérnöki Kar
1991–1994 Mesteriskola XII. ciklus

Oktatói tevékenység // Teaching activity

2007– BMGE Urbanisztika Tanszék, diploma konzulens
2010– BMGE Ipar Tanszék, meghívott konzulens

Válogatott munkák // Selected projects

Diplomata ház, Budapest, 2000
Dorottya-udvar, Budapest, 2002
Riverside apartmanház, Budapest, 2003
SkyCourt, Liszt Ferenc Repülőtér
2. Terminál utascsarnoka, 2010
Kossuth tér rendezése, 2014

Kiemelt pályázatok // Featured competitions

Konferencia és vásárközpont, Pécs, 2002 – 1. díj
Corvin-Szigony Project, 2003 (Skardelli Györggyel) – 1. díj
Magyar Építészeti Múzeum és Fotómúzeum terve, 2014 – 1. díj

Díjak // Awards

1989 MÉSZ Diplomadíj
1996 Budapest Építészeti Nívódíj
1998 XI. ker. Pro Architectura díj
2003 Figyelő Építészeti Díj
2003 XI. ker. Pro Architectura díj
2003 FIABCI díj
2004 Pro Architectura díj
2004 RICS Heritage Award
2007 Ybl Miklós díj
2011 Tierney Clark díj
2011 Csonka Pál díj
2011 European Steel Award

Iroda // Office

KÖZTI Zrt.
1023 Budapest, Lubló u. 2.

www.kozti.hu

LÁRIS BARNABÁS
építész

Diploma // Degree
2005 BME Építészkar

Oktatói tevékenység // Teaching activity
2005–2014 BME Középülettervezési Tanszék

Válogatott munkák // Selected projects
Új egészségház, Telki, 2018
Új Városháza, Törökbálint, 2018
Általános Iskola, Geszt, 2017

Kiemelt pályázatok // Featured competitions
Új Nemzeti Korcsolyázó Központ – 2. díj
Budapest Box pályázat – 1. díj
Közösségi ház, Mogyoród – 1. díj

Iroda // Office
Modulárt Srúdió

www.modulartstudio.hu

SZABÓ DÁVID
építész

Diploma // Degree
2007 BME Építészkar
2010 Mesteriskola XX. ciklus
2014 BME Építőművészeti Doktori Iskola

Oktatói tevékenység // Teaching activity
2011- BME Építészkar Ipar Tanszék

Válogatott munkák // Selected projects
Új Városháza, Törökbálint, 2018
Mobilis Interaktív Kiállítási Központ, Győr, 2012

Kiemelt pályázatok // Featured competitions
Új Városháza, Törökbálint, 2015 – 1. díj
Őrmező Intermodális Csomópont, 2013 – megosztott 1. díj
Agóra Pólus Győr Interaktív Kiállítási Központ, 2009 – 1. díj

Díjak // Awards
2014 Szendrői Jenő díj

Iroda // Office
BME Építészmérnöki Kar Ipari és Mezőgazdasági Épülettervezési Tanszék

KELLER FERENC
építész

Diploma // Degree
1986 BME Építészkar

Oktatói tevékenység // Teaching activity
1994–2011 BME Építészkar Középülettervezési Tanszék, óraadó
2014– Debreceni Egyetem Műszaki Kar, Építészmérnöki Tanszék

Válogatott munkák // Selected projects
Graphisoft Park A, B irodaépületek, 1998
Pécs, Barbakán tér I. ütem, 2001
Alkotás Point Irodaház, 2002
Budapest II. Rákóczi Ferenc Gimnázium, 2005
Széchy Tamás Sportuszoda, Budapest, 2006
Kodály Központ, Pécs, 2010

Kiemelt pályázatok // Featured competitions
Hajós Alfréd Nemzeti Sportuszoda bővítése, 2004 – 1. díj
Pécs, Koncert és Konferencia Központ, Pécs, 2007 – 1. díj
Széll Kálmán tér rekonstrukciója, 2012 – 1. díj

Díjak // Awards
1996 Az Év Lakóháza MÉSZA-MÉK különdíj
1998, 2003, 2006, 2008 Budapest Építészeti Nívódíj
1999, 2012 Pro Architectura díj
2003 Ybl Miklós díj
2006, 2011 Média Építészeti Díj
2010 Saint-Gobain trófea III. helyezés
2010 Pro Communitate díj, Pécs
2011 hg.hu Award 1. díj
2011 Magyar Ingatlanfejlesztési Nívódíj II. helyezés
2012 FIABCI díj II. helyezés

Iroda // Office
Keller Műterem Kft.
2040 Budaórs, Akácfa köz 1.

HŐNICH RICHÁRD DLA
építész

Diploma // Degree
1991 BME Építészmérnöki Kar
1996 MÉSZA Mesteriskola
2003 BME DLA

Oktatói tevékenység // Teaching activity
1995– BME Középülettervezési Tanszék

Válogatott munkák // Selected projects
Fény utcai piac, Budapest
Alkotás Point irodaház, Budapest
Infopark C-épület, Budapest
Népliget Center irodaegyüttes, Budapest
Kodály Központ, Pécs EKF 2010

Díjak // Awards
1991 Diplomadíj
1998 Budapest Építészeti Nívódíja, Oklevél
1999 Ex Aequo díj, 4. Építészeti Világkiállítás, Sao Paolo
1999 Pro Architectura díj
2003 Budapest Építészeti Nívódíja
2005 XI. kerületi Pro Architectura díj
2010 Pro Communitate díj, Pécs
2010 Pro Architectura díj
2011 hg.hu Design Award 1. díj
2011 Ybl Miklós díj
2011 Média Építészeti Díja közönségdíj

Iroda // Office
Építész Stúdió
1016 Budapest, Krisztina krt. 71.
+36 1 2120125
epstudio@epstudio.hu

www.epstudio.hu

FIALOVSKY TAMÁS
építész

Diploma // Degree
2000 BME Középülettervezési Tanszék
2004 MÉSZA Mesteriskola

Oktatói tevékenység // Teaching activity
2006– BME Középülettervezési Tanszék
2009 BME Urbanisztika Tanszék

Válogatott munkák // Selected projects
Arena Savaria, Szombathely
Vadvirág Óvoda, Veszprém
Margitszigeti Hajós Alfréd Sportuszoda bővítése, Budapest
Kodály Központ, Pécs EKF 2010
Füleky Borászat, Bodrogkeresztúr

Díjak // Awards
2000 Diplomadíj
2007 Pro Architectura díj
2010 Pro Communitate díj, Pécs
2011 hg.hu Design Award – 1. díj
2011 Természetes kő az építészetben díj
2011 Média Építészeti Díja közönségdíj

Iroda // Office
Építész Stúdió
1016 Budapest, Krisztina krt. 71.
+36 1 2120125
epstudio@epstudio.hu

www.epstudio.hu

FÉLIX ZSOLT DLA
építész

Diploma // Degree
1992 BME Építészkar, Középülettervezési Tanszék
1989–90 Ecole d'Architecture de Marseille
1992–93 Ecole d'Architecture de Normandie, Rouen
1998–2000 MÉSZA Mesteriskola
2005 DLA fokozat, BME Középülettervezési Tanszék

Oktatói tevékenység // Teaching activity
Tanszék, meghívott oktató

Válogatott munkák // Selected projects
Gödöllő Városi Plac Lakóépület Budapest XII.
Infopark C épület, Budapest
Prielle Corner irodaház, Budapest
Füleky kúria és borászat, Bodrogkeresztúr
FMH Fővárosi Művelődési Ház Nivegy-völgyi közösségi ház, Balatoncsicsó
Társasház, Budapest Pannónia utca

Díjak // Awards
1992 Diplomadíj
2000 Magyar Ingatlanfejlesztési Pályázat különdíj
2001 FIABCI Prix d'Excellence
2005 XI. kerületi Pro Architectura díj
2011 Természetes kő az építészetben díj

Iroda // Office
Építész Stúdió
1016 Budapest, Krisztina krt. 71.
+36 1 2120125
epstudio@epstudio.hu

www.epstudio.hu

SZERZŐK AUTHORS

- **BABOS ANNAMÁRIA** a BME építészmérnöki karán tervezői szakirányon végzett. 2012 óta aktív tagja a Közösségben Élni önkéntes kezdeményezésnek. Jelenleg az Urbanisztika tanszék doktorandusz hallgatója, kutatásában az alternatív lakhatási formák és a városi élhetőség témaköreit vizsgálja. Emellett fiatal társával belsőépítészeti és kisléptékű építészeti projekteken tervezőként vesz részt.
- **BARSI BOGLÁRKA** PhD közgazdász, egyetemi oktató, a Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézetének tudományos munkatársa.
- **BOTZHEIM BÁLINT** építész, kutató. Szakterülete: digitális építészet, parametrikus paradigma. 2007-től a Kapy és társai Kft. partnere. Közös pályázatokat készített Kapy Jenővel (Szervita tér 2006, Pécsi Koncert Központ – PKK 2007). Önálló munkái: Vác csillagvizsgáló torony 2007; Art-Universitas Pályázat szoborterv, I. díj, 2008, Sopron. Kutatási területe: kiber-építészet. 2009-től a Magyar Építőművészet szerkesztője. 2013-ban a Pécsi Tudományegyetemen szerzett MA fokozatot.
- **CSONTÓ SÁNDOR** újságíró, szerkesztő népművelő (BDTF), művelődéstörténész (ELTE), a Budapest folyóirat állandó munkatársa. Számos várostörténeti cikket publikált Budapesten foglalkozó könyvekben, kiadványokban.
- **DÉVÉNYI TAMÁS** építész. A BME Építészkarán diplomázott 1977-ben, majd a KÖZTI, az IPARTERV, a Tér és Forma, illetve az MNDP tervezője volt. Elvégezte a MÉSZ Mesteriskoláját. Építészetet oktat az ország több egyetemén, a Széchenyi akadémia rendes tagja. 2000-ben Ybl-díjat, 2006-ban Molnár Farkas díjat, 2010-ben Podmaniczky díjat, 2015-ben Prima díjat kapott.
- **FERKAI ANDRÁS** építész, építészettörténész, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem egyetemi tanára. Kutatási területe a 20. század magyar építésze, azon belül elsősorban a két világháború közötti építészet, de foglalkozik 1945 után működött építészekkel (Jánossy György, Gulyás Zoltán, Farkasdy Zoltán), lakótelepekkel, üzletportálokkal, az építészeti szakmagyakorlásával és az építészet eszmetörténetével.
- **GÖTZ ESZTER** újságíró, szerkesztő. 1991-ben az ELTE Bölcsészkarán magyar-történelem szakon diplomázott, 1992-től szabadúszó újságíróként több napilapban és folyóiratban rendszeresen publikál kulturális tárgyú írásokat. 1997 óta a Magyar Építőművészet olvasószerkesztője. 2012 között a www.kultura.hu szerzője, 2009-2011 között a Budapesti Városvédő Egyesület titkára. 2015-ben Ezüst Ácsceruza-díjat kapott.
- **HOROGH PETRA** a BME Urbanisztika tanszékén diplomázott építészmérnökként és már az egyetemi évek alatt körvonalazódott, hogy a városépítészet lesz számára a megfelelő irány. Jelenleg településügyi szakértőként dolgozik, főként településfejlesztési kérdésekkel foglalkozik. A Közösségben Élni kezdeményezésben több mint 6 éve tevékenykedik aktívan.
- **JENEY ANDRÁS** az ELTE művészettörténet doktori programjának hallgatója. Kutatási területe Freund Vilmos historizáló építész munkássága. Korábban művészettörténész mesterdiplomát és történelem alapszakképzés, valamint idegenvezető képzettséget szerzett.
- **K. THEISLER KATALIN** a BME Lakóépülettervezési Tanszékén diplomázott 2008-ban. A co-housing témával DLA tanulmányaiban, kutatásaiban 2011 óta foglalkozik. A Közösségben Élni kezdeményezés aktív tagjaként társaival az építészmérnöki karon tantárgyat, előadásokat, kiállításokat, különböző workshopokat szervezett, alakuló co-housing csoportok működését támogatja.
- **KISS TAMÁS** építész. 2017-ben diplomázott a SZIE Ybl Miklós Építéstudományi Karán. Pályakezdő építészeti tevékenysége mellett élénk érdeklődést mutat az építészettörténet, a 19-20. század fordulójának építésze, s az építészeti téralakítás iránt. Lajta Béla funerális építészetéről szóló tanulmányával 2017-ben a XXXIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencián II. helyezést ért el.
- **KLEIN RUDOLF** PhD (1985 és 1995), Mphil (1982) építészettörténész, habil. egyetemi tanár (Szent István Egyetem, előzően: Tel-avivi Egyetem, Kyotói Műegyetem, Jeruzsálemi Héber Egyetem, Bezalel Művészeti Akadémia, Újvidéki Egyetem), a 20. századi építészet ill. az újabb kori zsinagógaépítészet kutatója. Fontosabb könyvei: *Zvi Hecker – Oltre il riconoscibile*, Testo & Immagine, Torino, 2002; *L'art Juif* (társsz.: G.S. Rajna, Z.A. Maisels, R. Reich. D. Jarassé) – Paris: Citadelles & Mazenod, 1995. /ang.: Jewish Art, Abrams, New York, 1997., /ném.: *Die Jüdische Kunst* – Freiburg, Basel, Wien: Herder, 1997.; *Tadao Ando – Architect Between East and West / Az építész Kelet és Nyugat között*, Pont, Bp., 1996.; *Kortárs Magyar Építészeti Kalauz* (társszerzők: Lampel Éva és Miklós), Vertigo, Bp., 2001; *Jože Plečnik*, Akadémia K. Bp., 1992; *Peter Eisenman – A dekonstruktivizmustól a foldingig* (Kunstszt Györggyel), Akadémiai K. Bp., 1999.; *A lakóéptől az érző építészetig. 20. századi elméletek*, Novi Sad, 1988; *Sudolovanje korisnika u oblikovanju stana*, Građevinski fakultet, Subotica, 1987.
- **LATORCAI CSABA** dr. teológus, levéltáros, jogász, főiskolai tanár, 1998-tól az államigazgatásban vállalt feladatokat a kultúra, az örökségvédelem, a nemzetiségi és civil kapcsolatok területén, 2018-tól az EMMI közigazgatási államtitkára.
- **OKRUTAY MIKLÓS** építész BME (1991), műemlékvédelmi posztgraduális tanulmányok Université Libre de Bruxelles (1994–1995), BME (2002–2004). Építészeti kritikái, tanulmányai 1992 óta jelennek meg különböző folyóiratokban, 2001-től publikál rendszeresen a Magyar Építőművészetben.
- **ROSTÁS PÉTER** dr. művészettörténész, főmuzeológus, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgató-helyettese, a Kiscelli Múzeum igazgatója. Rendszeresen tart előadásokat hazai és nemzetközi konferenciákon. Számos tanulmánya jelent meg a 19-20. század bútór- és enteriorművészetének történetéről, valamint a Kiscelli Múzeum és a Budai Várpalota történetéről.
- **SZÁVA PÁL** Wéber Antal díjas okl. építészmérnök. 1973-ban a BME Építészkarán szerzett diplomát. 42 éve Szentendrén él, építész tervezőként előbb vállalati alkalmazott, majd hosszú ideig szellemi szabadfoglalkozású, 2004-ben alapították feleségével saját cégüket. Tervezési munkáinak jelentős része műemléki helyreállítás. Közel húsz éve a Néprajzi Múzeum külsős építésze.
- **SZEGŐ GYÖRGY** építészmérnök (BME, 1972), belsőépítész (IMF, 1976), DLA (1999). 1972-73 BUVÁTI, 1979-88 a Csiky Gergely Színház díszlet-jelmeztervezője. 1982 a BITEF fődíjas *Marat halála* tervezője. Az Újvidéki Szenográfiái Triennálé Ezüst-díjasa (1983). 1989-2001 között látványtervezést (MKE), ill. 1998-2003 között műtörténetet (ORZSE) oktat. 1987 MTA Soros-, 1990 Eötvös-, 1998 Széchenyi-ösztöndíjas. 1992 Greg Lynn ösztöndíjasa / F. Meritis, Univ. Amszterdam). Jászai-díj (1995), Dercsényi díj (1999), Erdemes művész (2002). 1983-tól publikál szakcikkekkel és könyvekkel a vizuális kultúra területén. Építészeti, művészeti kiállítások kurátora/tervezője (*Építészeti Tendenciák* 1981, *Baumhorn Lipót építésze*, 1997, *Diaszpóra és művészet* 1999, 7. Velencei Építészeti Biennálé 2000, *Álmok Álmodói*/Millenáris Park 2001, *100 % kreativitás, I. Építészeti Nemzeti Szalon*/Műcsarnok, 2014). 1997-től a MÉ szerk. biz. tag, 2001-től főszerkesztő. Az Utóirat melléklet alapító-szerkesztője. 2014-ben Ybl díjat, 2016-ban Kiváló Művész elismerést, 2017-ben Ezüst Ácsceruza díjat kapott. 2014-től a Műcsarnok művészeti vezetője.
- **TÖRÖK SZABOLCS BENCE** DLA okleveles építészmérnök (BME Középcéptervezési Tanszék), okleveles közgazdász (BCE vállalati pénzügy szakirány). A BME Építőművészeti Doktori Iskoláján szerzett DLA doktori fokozatot. Jelenleg egyetemi adjunktus a Szent István Egyetem Településépítészeti Tanszékén. A T1 Studio építész és belsőépítész iroda alapítója és vezető tervezője.
- **TUCZAI RITA** kulturális és vizuális antropológus, vizuális kultúrakutató, környezetkultúra tanár. Jelenleg a civil szférában dolgozik, projektek szakmai vezetője vagy vizuális vonatkozásainak koordinátora.
- **ULRICH TAMÁS NORBERT** építészmérnök. 1980-ban diplomázott a BME Építészmérnöki Karán. 1980–1983 között Középcéptervező Vállalatnál munkahelyi mérnök, majd 10 évig a Közti II. irodáján, Marosi Miklós műtermében tervező építészként dolgozott. 1993–1995 között a francia SAE Eiffage budapesti irodájának építésze, majd 1995-től a HAP Építésziroda Kft.-ben műteremvezető építész. Közben elvégezte a BME és a lyoni Jean Moulin Egyetem francia-magyar kétnyelvű menedzserképzését (1997). 2011-től a Magyar Építész Kamara titkárságán szakmai munkatárs.
- **ZSOLDOS ANNA** művészettörténet szakos hallgató az ELTE BTK Művészet-történet szakán. Fél évet tanult Velencében és Rómában. Kutatási területe a 20. századi és kortárs építészet. 2018-tól a Magyar Építőművészet gyakornoka.

VÁLOGATÁS A MAGYAR ANIMÁCIÓS FILM TÖRTÉNETÉBŐL

a Magyar Művészeti Akadémia filmklubja hétfő esténként
a Premier Kultcaféban (1085 Budapest, Baross utca 1.)

2018. október 08.

Szalay Péter: Pannónia Anno

2018. október 15.

Jankovics Marcell: János vitéz / Sisyphus
/ Küzdők

2018. október 22.

Dargay Attila: Lúdas Matyi / Variációk
egy sárkányra / Hajrá mozdony / Gusztáv

2018. október 29.

**Macskássy Gyula, Csermák Tibor,
Imre István, Kovásznai György,
Korniss Dezső és Lisziák Elek**
rövidfilmjei

2018. november 05.

Kovácsnai György: Habfürdő /
Átváltozások

2018. november 12.

Reisenbüchler Sándor filmjei

2018. november 19.

Gémes József: Daliás idők / Koncertissimó

2018. november 26.

Foky Ottó és Cakó Ferenc animációi

2018. december 03.

Ternovszky Béla: Macskafogó /
Modern edzésmódszerek / Tartsunk kutyát

2018. december 10.

**Válogatás Varga Csaba és a
pécsi Yxilon Stúdió** filmjeiből

A vetítések 18 órakor kezdődnek.

A műsorváltoztatás jogát fenntartjuk!

A vetítések után dr. Varga Zoltán, a filmklub házi-
gazdája meghívott alkotókkal, illetve szakértőkkel
beszélget, amelyről videofelvétel készül.

RÉGI-ÚJ MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET // HUNGARIAN ARCHITECTURE | 2018 / 05

RÉGI BUDAI VÁROSHÁZA MŰEMLEKI REKONSTRUKCIÓJA / RECONSTRUCTION OF THE CITY HALL, BUDAPEST – SZABÓ LEVENTE • ZSINAGÓGA MEGÚJÍTÁSA / FACELIFTING OF THE SYNAGOGUE, SZEGED – KÖNIG TAMÁS, WAGNER PÉTER • ÁLLATKERTI LÁTOGATÓKÖZPONT ÉS HOTEL PANGEA / ZOO VISITORS' CENTRE AND HOTEL PANGEA, NYÍREGYHÁZA – GÁVA ATTILA • LÁNG KULTÚRHÁZ / LANG CULTURAL CENTRE, BUDAPEST – ARCHIKON • VÁCI GREENS D ÉPÜLET / VÁCI GREENS BUILDING D, BUDAPEST – VIKÁR ANDRÁS, LUKÁCS ISTVÁN, GÁL ÁRPÁD • GTC WHITE HOUSE, BUDAPEST – TIMA ZOLTÁN • VÁROSHÁZA / TOWN HALL, TÖRÖKBÁLINT – LÁRIS BARNABÁS, SZABÓ DÁVID, KELLER FERENC • NIVEGY-HÁZ / NIVEGY HOUSE, BALATONCSICSÓ – HÖNICH RICHÁRD, FIALOVSKY TAMÁS, FÉLIX ZSOLT • ERDEI KÁPOLNA // FOREST CHAPEL, PANNONHALMA – MOME

UTÓIRAT // POST SCRIPTUM | XVIII. ÉVFOLYAM / 101. SZÁM

MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZETÉRT ÉREM / PRO HUNGARIAN ARCHITECTURE MEDAL: ÁKOS MORAVÁNSZKY – FERKAI ANDRÁS • A HISTORIZÁLÓ ÉPÜLETEK HOMLOKZATÁNAK ANYAGÁRÓL / MATERIALS USED ON REVIVALIST FACADES – JENEY ANDRÁS • KOZMA KLASSZIK – ROSTÁS PÉTER • KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPAI ZSIDÓ TEMETŐK / JEWISH CEMETERIES IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE – SZEGŐ GYÖRGY • CO-HOUSING BÉCSBEN ÉS BUDAPESTEN / CO-HOUSING IN VIENNA AND IN BUDAPEST – BABOS ANNAMÁRIA, HOROGH PETRA, K. THEISLER KATALIN • BOLDOG VÁROS AZ OKOS VILÁGBAN / A HAPPY CITY IN A SMART WORLD – BARSÍ BOGLÁRKA

Lapunk támogatója a Nemzeti Kulturális Alap | Kós Károly Díj 2010 | www.meonline.hu

1580 Ft

University Library Freiburg Germany
DIGELO ARCHITECTEN www.degelo.net
Photo © Barbara Bühler

GRAPHISOFT®
A NEMETSCHKE COMPANY

GRAPHISOFT® ARCHICAD 22

Az ARCHICAD 22 fő újdonságai a függőnyfalak tervezésének és dokumentálásának folyamatát tökéletesítik. Emellett jelentős fejlesztéseket hoz a szerkezetek modellezése, az információmenedzsment és a 2D teljesítmény terén is.

BIM

KÍVÜL & BELÜL

ArchiCAD Center - MódiStúdió
www.modistudio.hu

Archimage Plusz
www.archimage.hu

PIRCAD
www.pircad.hu

www.graphisoft.hu